MASARYKOVA UNIVERZITA
PEDAGOGICKÁ FAKULTA
KATEDRA HUDEBNÍ VÝCHOVY

Doba normalizace optikou liturgických hudebníků

Diplomová práce

Brno 2023

Vedoucí práce:
Mgr. et Mgr. BcA. Bc. Lenka Kučerová, DiS., Ph.D. et Ph.D., MBA, LL.M.

Vypracoval:
Bc. Dominik Šuráň

Bibliografický záznam

ŠURÁŇ, Dominik. *Doba normalizace optikou liturgických hudebníků*. Brno: Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta, Katedra hudební výchovy, 2023. Diplomová práce. Masarykova univerzita.

Anotace

Předložená diplomová práce se zabývá žitou zkušeností liturgických hudebníků v Československu, a sice konkrétně v době normalizace. V první části práce bude nastíněna politická, kulturní a církevní situace v dané době. Druhá část je zaměřena na analýzu čtyř rozhovorů, přičemž bude kladen důraz na život v totalitním režimu, kvalitu provozované liturgické hudby, a srovnání současnosti s dobou normalizace v aspektech víry a duchovní hudby. V jednotlivých rozhovorech budou hledána společná vystupující témata a z nich vyvozované závěry.

Annotation

This thesis deals with the lived experience of liturgical musicians in Czechoslovakia, specifically during the period of normalization. The first part of the thesis will outline the political, cultural and ecclesiastical situation at the time. The second part focuses on the analysis of four interviews, with an emphasis on life under the totalitarian regime, the quality of liturgical music practiced, and a comparison of the present with the period of normalization in aspects of faith and sacred music. In the individual interviews, common emerging themes and conclusions will be sought.

Klíčová slova

Normalizace, Pacem in terris, liturgická hudba, Státní bezpečnost, zkušenost, hudebník, totalitní režim, komunismus, víra, srovnání

Key words

Normalization, Pacem in terris, liturgical music, State Security, experience, musician, totalitarian regime, communism, faith, comparison

Prohlašuji, že jsem práci vypracoval samostatně, s použitím pouze těch zdrojů, které jsou citované na konci práce, která je zpracovaná v souladu s Disciplinárním řádem Pedagogické fakulty MU, se zákonem 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů.

V Brně ....

Bc. Dominik Šuráň

Na prvním místě bych chtěl poděkovat všem informantům, kteří se rozhodli podělit o své životní příběhy a zkušenosti, které v nelehké době totality zažívali. Dále děkuji vedoucí mé práce, doktorce Lence Kučerové, rodině a přátelům, kteří mě při psaní práce podporovali.

Speciální díky patří páteru Ing. Mgr. Janu Zachovalovi, CSc., který mi po celou dobu psaní poskytoval nejen cenné rady a archivní materiály, ale i potřebnou duchovní útěchu.

Obsah

ÚVOD **8**

1. OBDOBÍ NORMALIZACE – POLITIKA **10**

1.1 VZESTUP GUSTÁVA HUSÁKA K MOCI 11

1.1.1 Gustáv Husák prezidentem 14

1.2 OTĚŽE PEVNĚ V RUKOU 17

1.2.1 Typy spolupracovníků 18

1.2.2 Církev na černé listině 20

1.3 KOLABORUJÍCÍ CÍRKEVNÍ ORGANIZACE 21

1.3.1 Pacem in terris 22

2. LITURGICKÁ HUDBA V DOBĚ NORMALIZACE **25**

2.1 POSELSTVÍ DRUHÉHO VATIKÁNSKÉHO KONCILU 25

2.2 LITURGICKÁ HUDBA PO DRUHÉM VATIKÁNSKÉM KONCILU 26

2.2.1 Zapojení věřících do liturgie 27

2.3 JEDNOTNÝ KANCIONÁL 28

2.4 VÝZNAMNÍ SKLADATELÉ POKONCILNÍ HUDBY 30

2.4.1 Josef Olejník 30

2.4.2 Karel Bříza 31

2.4.3 Petr Eben 32

2.4.4 Bohuslav Korejs 33

2.5 RYTMICKÁ LITURGICKÁ HUDBA 33

2.5.1 Počátky rytmické křesťanské hudby v Československu 35

2.5.2 Rytmické mše 36

3. VÝZKUMNÁ ČÁST **38**

3.1 VÝBĚR TÉMATU 38

3.2 CÍLE VÝZKUMU A VÝZKUMNÉ OTÁZKY 38

3.3 STRATEGIE VÝZKUMU A METODOLOGIE 38

3.3.1 Interpretativní fenomenologická analýza 39

3.3.2 Sběr dat a etická rovina výzkumu 39

4. ANALÝZA VÝZKUMU **41**

4.1 ANALÝZA PRVNÍHO ROZHOVORU 41

4.2 ANALÝZA DRUHÉHO ROZHOVORU 62

4.3 ANALÝZA TŘETÍHO ROZHOVORU 87

4.4 ANALÝZA ČTVRTÉHO ROZHOVORU 102

4.5 SPOLEČNÁ VYSTUPUJÍCÍ TÉMATA 121

4.6 SEBEREFLEXE VÝZKUMNÍKA A DISKUSE 124

ZÁVĚR **126**

RESUMÉ **128**

SUMMARY 128
SEZNAM ZKRATEK 129
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ 130
SEZNAM PŘÍLOH 141

Úvod

Když na konci roku 1989 padl totalitní komunistický režim, mezi českým lidem zavládla obrovská úleva a naděje na nový, svobodný život, neokleštěný všudypřítomnými zákazy a napjatou atmosférou, prosycenou strachem a bezmocí. Nemalou skupinou, která byla za komunistického režimu perzekuována, byla katolická církev, především pak její odbojní představitelé a mnohdy i samotní věřící. Pro alespoň trochu zainteresovaného čtenáře nebude překvapením, že mnoho křesťanů, veřejně se hlásících ke svému vyznání, mělo problémy v práci, jejich děti byly často šikanovány ve škole a později se ani nemusely dostat na vysokou školu.

Restrikce a obavy se pak často dotýkaly i osob, které v chrámech provozovaly liturgickou hudbu. Varhaníci, členové schol, ředitelé kůrů, ti všichni často do kostelů přicházeli s obavami o svá místa v primárním zaměstnání. Ohroženi pak byli zejména učitelé, pracovníci na vyšších pozicích a úředníci. Ti všichni byli potencionálně nebezpeční pro rozvoj socialistického zřízení, a „ohrožovali" mravní a politickou výchovu mládeže.

Téma diplomové práce jsem si vybral z důvodu, že se mě daná problematika nepřímo dotýká. Sám působím jako varhaník v několika římskokatolických chrámech a uvědomuju si svobodu, kterou nyní mám v rámci tvůrčí hudební činnosti. Ze své pozice učitele se v dnešní době také nemusím bát toho, že bych jakožto člověk „nevyrovnaný s náboženskou otázkou" musel povolání pedagoga příkazem opustit.

V první části práce bude čtenář seznámen s dobou normalizace obecně, se stavem nejen politickým, ale především církevním, bude mu přiblíženo zejména Sdružení katolického duchovenstva Pacem in terris a jeho působení. V samostatné podkapitole se pak bude práce věnovat i vývoji katolické liturgické hudby po Druhém vatikánském koncilu, rozvoji tzv. rytmických mší a zavedení národního jazyka do liturgie. Druhá část práce bude zaměřena na rozhovory s pamětníky a přímými provozovateli liturgické hudby. Tyto rozhovory budou následně analyzovány a zasazovány do kontextů dobové situace a praxe.

Jelikož jsem se při analýze rozhovorů snažil o co největší podpoření responzí archivními materiály a literaturou, vyvstaly přede mnou problémy, kterým jsem musel čelit. Byly to především informace o osobách spolupracujícími se Státní bezpečností. Z hlediska etiky jsem pak bojoval s tím, zda u těchto osob jejich působení u tajné policie zveřejnit, nebo ne. Vzhledem k tomu, že je mým druhým studijním oborem historie, po dlouhé úvaze jsem

se rozhodl u těchto osob jejich činnost u StB publikovat. Většina ze zveřejněných spolupracovníků již nežije, proto jsem v práci uveřejnil jejich pravou identitu, u osob stále žijících jsem pak použil jejich krycího jména, aby nebyla prozrazena jejich totožnost, a to v souladu se zákonem č. 110/2019 Sb., o zpracování osobních údajů. Cílem uveřejnění spolupracovníků rozhodně nebylo tyto osoby dehonestovat a odsoudit. Jsem však přesvědčen o tom, že abychom mohli předloženou práci pochopit v celé její komplexnosti, je třeba otevřít a popsat témata, která jsou z dnešního pohledu stále problematická. Spolupráce věřících katolíků se Státní bezpečností se mezi ně bezesporu řadí.

Stěžejním jádrem práce však stále zůstává žitá zkušenost liturgických hudebníků se svou službou v nelehké době totalitního režimu, a jejich osobním pohledem nejen na politiku, provozovanou liturgickou hudbu, ale i na osobní víru a světlé chvíle v jejich životě. Práce si klade za cíl zodpovězení výzkumných otázek, a sice jak informanti dnes nahlíží na provozování liturgické hudby s porovnáním jejího provozování v době normalizace, jak se promítla anticírkevní politika komunistického režimu do života liturgických hudebníků, a jak vnímali hudebníci členství kněží v organizaci Pacem in terris, která kolaborovala s komunistickým režimem.

1. Období normalizace – politika

„*Ja tento národ musím zachrániť, aj keby mi mali všetci napľuť do očí.*“[1] Takto o sobě 21. srpna 1968 hovořil Gustáv Husák předtím, než byl na mimořádném sjezdu KSS zvolen prvním tajemníkem strany, a vyjadřoval se tak v reakci na vpád vojsk Varšavské smlouvy na naše území. Pasoval se tak do role spasitele, který musí, ironicky řečeno, vyvést československý národ z područí liberální politiky představitelů strany kolem tehdejšího generálního tajemníka ÚV KSČ Alexandra Dubčeka,[2] jehož Akční program proměnil Prahu v hlavní město, které se nejvíce ze všech metropolí východního bloku svou politikou a směřováním přibližovalo Západu.[3] Podepsáním tzv. Moskevského protokolu[4] byl náš národ uvržen do více než dvacetileté temnoty a nesvobody, do období, které od sedmdesátých let známe jako období takzvané normalizace. Onou normalizací pak nebylo myšleno vedení poměrů do normálního stavu, který bychom mohli vnímat jako uvolňování tvrdých socialistických poměrů, ale právě naopak, tento pojem byl percipován pohledem komunistickým, tedy navrácení poměrů do dob, kdy bylo všechno „normální“, do padesátých let, s utužením neostalinského systému.[5]

Jedním z projevů upevňování poměrů byla věc viditelná a citelná. Když se společnost radovala, že Dubčekem provedenými reformami byla zrušena cenzura (Zákon č. 84/1968 Sb.),[6] s podepsáním Moskevského protokolu se do naší země opět vrátila, ponejprv postupně: „*Novou politickou linii v pookupační situaci formuloval A. Dubček na zasedání ústředního výboru KSČ koncem srpna 1968; její podstatou bylo překonání nedůvěry sovětského vedení, plnění tzv. Moskevského protokolu a normalizování poměrů v zemi, čímž rozuměl obnovení autority a výkonu funkcí všech státních, stranických a společenských organizací, ale i dočasné omezení demokratických práv, zvláště svobody slova a shromažďování.*“[7] Jak již z dalšího pokračování dějin známe, cenzura se stala až

---

[1] HUSÁK, Gustáv. *Výber z prejavov a statí. Zväzok 2: Február 1973–apríl 1981.* Bratislava: Pravda, 1982, s. 542.
[2] KOSATÍK, Pavel. *Čeští demokraté: 50 nejvýznamnějších osobností veřejného života.* Praha: Mladá fronta, 2010, s. 311.
[3] DELEANU, Simona. Anticommunism, disidence and resistance in four popular democracies: Romania, Poland, Hungary and Czechoslovakia. In: *Cogito – Multidisciplinary research Journal.* Bucureşti: Pro Universitaria, 2015. **2**(2), s. 62.
[4] OTÁHAL, Milan a Ústav pro soudobé dějiny (Akademie věd ČR). *Opozice, moc, společnost 1969-1989: příspěvek k dějinám "normalizace".* Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1994, s. 12.
[5] Tamtéž.
[6] Zákon č. 84/1968, § 17: *„(1) Cenzura je nepřípustná. (2) Cenzurou se rozumějí jakékoliv zásahy státních orgánů proti svobodě slova a obrazu a jejich šíření hromadnými informačními prostředky. Tím není dotčena pravomoc prokurátora a soudu.“* Zdroj: 84/1968 Sb. Zákon, kterým se mění zákon č. 81/1966 Sb., o periodickém tisku a o ostatních hromadných informačních.... *Zákony pro lidi – Sbírka zákonů ČR v aktuálním konsolidovaném znění* [online]. Copyright © AION CS, s.r.o. 2010 [cit. 03.01.2023]. Dostupné z: https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1968-84
[7] OTÁHAL, Milan a Ústav pro soudobé dějiny (Akademie věd ČR). *Opozice, moc, společnost 1969-1989: příspěvek k dějinám "normalizace".* Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1994, s. 12.

do roku 1989 jednou z hlavních složek represálií vedených komunistickým režimem proti československému lidu. Svoboda slova v šedesátých letech se dá dobře demonstrovat například na periodiku Lidová demokracie, která v roce 1968 přinesla informace o mučiteli kněze Josefa Toufara Ladislavu Máchovi. Společnost pro lidská práva v čele se skladatelem a hudebníkem dr. Emilem Ludvíkem dokonce sepsala dopis vojenské prokuratuře, ve kterém protestuje proti propuštění Máchy z vyšetřovací vazby: „*Nebude-li L. Mácha po zásluze potrestán, stane se jeho případ varovným znamením, že je i nadále ohrožována mravní existence národa.*“[8] Následný politický vývoj informace o Toufarovi a jeho trýzniteli znemožnil, a poslední článek o tzv. číhošťském zázraku byl otištěn v únoru roku 1969.[9, 10]

1.1 Vzestup Gustáva Husáka k moci

Šok, který zažila československá společnost po příchodu, říkejme spíše invazi vojsk Varšavské smlouvy, byl bezesporu velký. Po poměrně vstřícném socialismu „s lidskou tváří“,[11] jak se politice Alexandra Dubčeka říkalo, přišla chladná sprcha v podobě pevného sevření a větší kontrole ze Sovětského svazu. Přesto se však zdálo, že vidina svobodnějšího života z lidí nevyprchala ani po srpnu roku 1968. Takto se ještě v listopadu onoho tragického roku utěšovali například čeští evangelíci: „*S důrazem na pravdu si razí s neodolatelnou silou cestu z minulosti do budoucnosti také touha po svobodě, lidské důstojnosti a sociální spravedlnosti. I tato touha pramení v zaslíbeních evangelia a ve zvěsti proroků. Socialismus s lidskou tváří jako společný úkol otevírá cestu pro její stále plnější uskutečňování a pro spolupráci křesťanů a nekřesťanů.*“[12]

Přesto, že příjezd okupačních vojsk vzbudil mezi obyvatelstvem značnou nespokojenost, obešel se naštěstí bez větších ztrát na životech, a lidé tuto skutečnost po překonání prvotního šoku přijali vcelku ukázněně.[13] Není však s podivem, že následkem vpádu vojsk, kdy už bylo jasné, že se nejedná o přátelskou výpomoc od jiného státu, rostla

---

[8] *Lidová demokracie: orgán Československé strany lidové*. Praha: Nakladatelství Lidová demokracie, 09.07.1968, **24**(188), s. 5.
[9] Tamtéž, 04.02.1969, **25**(29), s. 3.
[10] Ladislav Mácha byl odsouzen až v roce 1999 ke směšným dvou letům vězení, výkon trestu však nastoupil až v roce 2002 a po roce byl propuštěn. Zemřel ve věku 95 let v roce 2018. DVOŘÁKOVÁ, Magdalena. *Tajemná místa komunismu: fascinující místa české historie*. Brno: CPress, 2018, s. 193.
[11] VALENTA, Jiří. *Sovětská intervence v Československu 1968: Anatomie rozhodnutí*. Praha: Svoboda, 1991, s. 18.
[12] *Český bratr: časopis Českobratrské církve evangelické*. V Praze: Synodní výbor Českobratrské církve evangelické, 11.1968, **44**(9), s. 146.
[13] ZIKMUND, Jiří, Jiří HEROLD a Okresní archiv Hradec Králové. *Jaro, invaze a normalizace na Královéhradecku: Sborník dokumentů z let 1968–1970*. Hradec Králové: Kruh, 1990, s. 38.

nevole obyvatelstva a docházelo k mnoha demonstracím.[14, 15] Není třeba připomínat sebeobětování studentů Jana Palacha, Jana Zajíce a dalších. Ostatně tím, co Jan Palach před smrtí národu odkázal, by se dala shrnout beznadějná politická situace v tehdejším Československu. Požadoval mimo jiné právě zrušení cenzury.[16] Mamince zemřelého Jana Palacha tehdy kondoloval například i samotný prezident Ludvík Svoboda, text kondolenčního dopisu byl však koncipován tak, že jeho autorům sice bylo líto Palachova života, a v činu spatřovali událost velmi tragickou, „[…] *tím tragičtější, že jeho moudré hlavy a čistého charakteru by tolik bylo zapotřebí k práci pro blaho naší socialistické vlasti* […]“,[17] nepřipustili však Palachův čin jako projev nesouhlasu proti aktuálnímu režimu. Pořád zde však spatřujeme doznívání liberálnější politiky tak, jak byla koncipována před srpnem roku 1968, když i tiskový orgán Komunistické strany, Rudé právo, otisklo zprávy o činu Jana Palacha, i s jejich následným vývojem.

V jiném světle viděl smrt Jana Palacha budoucí prezident Gustáv Husák. Zatímco Palachova pohřbu se dokonce zúčastnili i někteří komunisté, jako třeba František Kriegel[18] či Emanuel Bosák,[19] Husák hned 20. ledna 1969 na sjezdu KSS prohlašoval, že činem Jana Palacha se politický vývoj dostává do krize, „[…] *kterou se různé extrémistické skupiny snaží zneužít a vyvolat akce ohrožující klid a pořádek.*“[20] Je třeba ale zmínit, že ačkoli Gustáv Husák velmi lačnil po stranické funkci, do konce roku 1968 se mu žádné nedostalo, a sice přesto, že své služby nabízel samotnému Alexandru Dubčekovi a Vasilu Biľakovi.[21] Ti však o Husáka nestáli, jednak jim (hlavně Dubčekovi) radikálně smýšlející kandidát příliš nezapadal do modelu liberální politiky, jednak si pamatovali, „[…] *jaké starosti jim ambiciózní Husák v letech*

---

[14] Tamtéž, s. 40.

[15] Zmiňme například zastřelení osmnáctileté Danuše Muzikářové ozbrojenými milicionáři při protikomunistické demonstraci na Moravském náměstí v Brně dne 21. srpna 1969 při výročí prvního roku okupace ČSSR sovětskými vojsky. Kromě ní byl zastřelen ještě sedmadvacetiletý Stanislav Velehrach. Násilnosti proti lidu tedy nebyly věcí výjimečnou. Zdroj: Poslední adresa | Jedno jméno, jeden život, jedna tabulka. *Poslední adresa | Jedno jméno, jeden život, jedna tabulka* [online] [cit. 11. 01. 23]. Dostupné z: https://posledniadresa.cz/www/Names/Name/38

[16] CULEK, Josef. *Jan Palach: [11. 8. 1948–19. 1. 1969]: dokument č. I ze soukromého archívu zpracovatele.* Praha: Práce, 1990, s. 6

[17] *Rudé právo: Ústřední orgán Komunistické strany Československa.* Praha: Komunistická strana Československa, 20. 1. 1969, **49–50**(16), s. 1.

[18] František Kriegel (10. 4. 1908–3. 12. 1979) byl československý politik, pozdější signatář Charty 77, který jako jediný nepodepsal tzv. Moskevský protokol, čímž je i dnes mnohými považován za člověka, který je hoden obdivu. Pozn. autora. Více informací zde: FÍLA, Ivan. *Muž, který stál v cestě.* Vydání druhé. Praha: Knižní klub, 2019.

[19] CULEK, Josef. *Jan Palach: [11. 8. 1948–19. 1. 1969]: dokument č. I ze soukromého archívu zpracovatele.* Praha: Práce, 1990, s. 39.

[20] Tamtéž, s. 23.

[21] Vasil Biľak (1917–2014) byl československý komunistický politik, přední neostalinista, do srpna 1968 první tajemník ÚV KSS. Horlivě podporoval invazi sovětských vojsk na naše území. Pozn. autora. Více zde: TOMEŠ, Josef, a kol. *Český biografický slovník XX. století: I. díl: A–J.* Praha: Paseka, 1999, s. 96–97.

1963–1967 na Slovensku způsobil.“[22] Husák sám ještě v srpnu 1968 ujišťoval lid, že stojí za Dubčekem, a pokud ten padne, půjde on sám s ním.[23] Slova to byla jistě líbivá, nicméně postoje a názory budoucího tajemníka ústředního výboru a později také prezidenta ČSSR se měnily rychleji, než si kdo vůbec dokázal představit.

Právě Gustáv Husák po vniknutí vojsk Varšavské smlouvy vycítil příležitost strmého kariérního růstu a po nuceném odstoupení Alexandra Dubčeka a proreformního křídla KSČ byl 17. dubna 1969 zvolen osmým generálním tajemníkem ÚV KSČ. K tomuto zvolení mu pak výrazně pomohl historik Milan Hübl, „*který přesvědčil značnou část pražských progresivních politiků,* […] *aby Husáka podpořili.*“[24] Ten si naivně myslel, že nový předseda výboru bude pokračovat v liberálních snahách a reformách svého předchůdce. Husák se mu za podporu „odměnil“ tím, že historikovi nijak nepomohl při tvrdém politickém a profesním pronásledování jakožto umírněného komunistického politika v následných letech normalizace. Hübl byl pak dokonce čtyři roky vězněn a Husák doporučil Lubomíru Štrougalovi, který zastupoval nemocného prezidenta Svobodu, aby mu odmítl udělit milost.[25]

Husák zpočátku plánoval vést dialog s reformisty, cítil však, že tlak z Moskvy sílí, a že bude třeba naprostého zřeknutí se všech načrtnutých modelů liberalizace československé politiky. Uvědomil si, že všechny následující kroky a změny bude muset vést buď se souhlasem, nebo přímým nařízením ze Sovětského svazu.[26] Naprostou negaci všech reformních snah pak projevil v roce 1970, kdy schválil Poučení z krizového vývoje,[27] které vlastním způsobem interpretovalo invazi vojsk Varšavské smlouvy a události pražského jara. Jestliže Husák ještě v roce 1968 vyjadřoval námitky vůči okupaci, po dvou letech plně podporuje dokument, ve kterém se otevřeně kritizují politické kroky Dubčeka a vítá se „bratrská výpomoc“ z Východu: „[…] *bylo nutno rozhodnout, zdali se má čekat, až kontrarevoluce vyvolá bratrovražedný boj, kdy budou hynout tisíce lidí, a teprve potom poskytnout internacionální pomoc, nebo přijít včas a předejít krvavé tragédii i za cenu počátečního nepochopení doma i za hranicemi. Vstup spojeneckých vojsk do Československa 21. srpna 1968 předešel takovémuto krveprolití a byl tedy potřebným*

---

[22] RYANTOVÁ, Marie. *Českoslovenští prezidenti*. Praha: Paseka, 2016, s. 272.
[23] HAVLÍČEK, Dušan. *Listy v exilu: obsahová analýza časopisu Listy, který v letech 1971 až 1989 vydával v Římě Jiří Pelikán*. Olomouc: Burian a Tichák, 2008, s. 746.
[24] RYANTOVÁ, Marie. *Českoslovenští prezidenti*. Praha: Paseka, 2016, s. 282.
[25] RYCHLÍK, Jan. *Češi a Slováci ve 20. století: spolupráce a konflikty 1914-1992*. Vydání ve Vyšehradu druhé. Praha: Vyšehrad, 2015, s. 545–546.
[26] OUTHWAITE, William. 1968 in West Central Europe. In: *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*. Praha: Sociologický ústav AV, 2018, **54**(03), s. 454.
[27] *Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XIII. sjezdu KSČ: rezoluce k aktuálním otázkám jednoty strany*. Praha: Svoboda, 1988.

a jedině správným řešením.“[28] Ve funkci předsedy ÚV KSČ byl Husák velmi cílevědomým a ostrým člověkem, který se neštítil potopit i své kolegy, kteří mu třeba pomohli v dobách, kdy rozhodně nebyl tak známým a váženým politikem.[29] Utužením neostalinského systému se do Československa navrátil strach a bezmoc. Myšlenky na (minimálně) dobré soužití s vládnoucím režimem byly tytam, když lidem začalo docházet, jakým směrem bude Husák ubírat následný politický vývoj. Normalizační politiku stavěl na několika aspektech, zaprvé na zastrašování, perzekuci, a mnohdy i zatýkání nepohodlných osob, především inteligence, se kterou se nikdy neztotožňoval.[30] Zadruhé pak „[…] *úsilím o umlčení společnosti prostřednictvím zvyšování životní úrovně.*“[31]

S kroky Gustáva Husáka a postupným utužováním poměrů samozřejmě spousta lidí nesouhlasila, a ti své postoje dávali najevo. Známý je případ brněnského divadla Husa na provázku, kdy byly po dubnovém plénu ÚV KSČ a zvolení generálního tajemníka přepisovány plakáty v celém městě na trefně odkazující název „Husák na provázku“. Následným cenzurním zásahem pak byl změněn název divadla na „Divadlo na provázku.“ Brněnští herci však tuto změnu rychle přijali, protože „*tento název evokoval ve stávající společenské situaci řadu symbolických významů* […].“[32]

1.1.1 Gustáv Husák prezidentem

Když bylo v roce 1975 shledáno, že těžce nemocný Ludvík Svoboda dále nemůže vykonávat svoji funkci,[33, 34] byl prezidentem ČSSR dne 29. května jednomyslně zvolen tajemník ÚV KSČ Gustáv Husák. Tiskový orgán vládnoucí strany Rudé právo zvolení nového prezidenta vítalo s nadšením: „*Soudruh Husák se zasloužil o to, že strana a společnost byly vyvedeny z těžké krize zapříčiněné pravicově oportunistickými a kontrarevolučními živly. Autorita KSČ v mezinárodním dělnickém hnutí a mezinárodní postavení socialistického Československa se upevnily, jeho*

---

[28] *Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XIII. sjezdu KSČ: rezoluce k aktuálním otázkám jednoty strany*. Praha: Svoboda, 1988, s. 31.
[29] RYANTOVÁ, Marie. *Českoslovenští prezidenti*. Praha: Paseka, 2016, s. 285.
[30] DELEANU, Simona. Anticommunism, disidence and resistance in four popular democracies: Romania, Poland, Hungary and Czechoslovakia. In*: Cogito – Multidisciplinary research Journal*. Bucureşti: Pro Universitaria, 2015. **2**(2), s. 62.
[31] RYANTOVÁ, Marie. *Českoslovenští prezidenti*. Praha: Paseka, 2016, s. 285.
[32] OSLZLÝ, Petr. *Divadlo Husa na provázku 1968(7) -1998: kniha v pohybu I.…: roky, inscenace, grafika, fotografie, dokumenty*. Brno: Centrum experimentálního divadla, 1999, s. 23.
[33] Dcera generály Svobody Zoe Klusáková však vzpomínala, že ačkoliv chtěl její otec abdikovat mnohem dřív, právě Husák toto zamítal s odůvodněním, že československý lid by takové změny přijal s nedůvěrou. KLUSÁKOVÁ, Zoe. *O tom, co bylo*. Praha: Mladá fronta, 2005, s. 211.
[34] Taktéž je však třeba zmínit, že v době, kdy již nebyl Svoboda schopen funkci prezidenta aktivně vykonávat, povinnosti za něj přejal předseda vlády Lubomír Štrougal. JÁNSKÁ, Anna, ed. *Tváře normalizace*. Praha: N media, 2019, s. 60.

váha v celém světě vzrostla.“[35] Vadila někomu kumulace dvou významných funkcí? Nikoliv, ani samotnému Husákovi ne, a to přesto, že ještě v roce 1968 velmi ostře vystupoval proti tomu, aby stejné spojení stranických a státních postů zastával Antonín Novotný.[36] Zdá se však, že Husák byl ve své nejlepší formě jakožto generální tajemník. V roce 1977 ho velmi hluboce zasáhl tragický odchod jeho manželky Viery, která zahynula při pádu vrtulníku.[37] Ze silného, neohroženého bojovníka se tak stal zhrzený vdovec, který si prý ani nebyl schopen přichystat novoroční projev v roce 1978.[38] Rudé právo informaci o skonu manželky prezidenta přineslo až dva dny po tragédii, a sice v podobě malého, nenápadného oznámení.[39]

Ke konci sedmdesátých let se Husák stále více uzavíral do sebe, a po sérii mozkových mrtvic pozvolna vnitřně rezignoval.[40] Pokud si myslel, že bude moci přímo řídit a ovládat politické dění, v tomto se velmi zmýlil, protože musel poslouchat přímá nařízení Moskvy, která ale stejně stavěla do popředí své velmocenské zájmy.[41] Kombinací všech těchto faktorů s přidáním chatrného Husákova zdraví nám vyvstane obraz slabého, neoblíbeného politika. Existuje zajímavá statistika, kterou zpracoval politolog a historik Tomáš Vilímek, zabývající se stížnostmi obyvatelstva zaslanými kanceláři prezidenta republiky. Pro zajímavost si můžeme uvést, že například v roce 1976 kancelář obdržela celkem 20 842 stížností![42] Čtenáře asi nepřekvapí, že většinu dopisů prezident nejenže nevyslyšel, ale pravděpodobně se k němu ani nedostaly. Tím spíše ne ty, které byly nadepsány velmi pejorativním oslovením, např. „*Generálnímu řediteli Cirkusu, Hnusák a spol.*“[43]

V roce 1985 se generálním tajemníkem ÚV KSSS stal Michail Sergejevič Gorbačov,[44] a s ním přišlo také uvolňování poměrů, které začalo postupně pronikat do celého sovětského impéria. Gustáv Husák politice „glasnosti“ moc nevěřil a vůči Gorbačovovi se stavil

---

[35] *Rudé právo: Ústřední orgán Komunistické strany Československa.* Praha: Komunistická strana Československa, 29.5.1975, **55–56**(124), s. 2.
[36] RYANTOVÁ, Marie. *Českoslovenští prezidenti.* Praha: Paseka, 2016, s. 289.
[37] KOSATÍK, Pavel. *Devět žen z Hradu.* Praha: Mladá fronta, 1999, s. 332.
[38] Tamtéž, s. 334.
[39] *Rudé právo: Ústřední orgán Komunistické strany Československa.* Praha: Komunistická strana Československa, 22.10.1977, **57–58**(250), s. 1.
[40] RYANTOVÁ, Marie. *Českoslovenští prezidenti.* Praha: Paseka, 2016, s. 289.
[41] JÁNSKÁ, Anna, ed. *Tváře normalizace.* Praha: N media, 2019, s. 61.
[42] VILÍMEK, Tomáš. „Vážený soudruhu prezidente“. In: *Soudobé dějiny.* Praha: AV ČR – Akademie věd České republiky, 2022, **29**(1), s. 54.
[43] Tamtéž.
[44] Михаил Сергеевич Горбачёв (2. 3. 1931–30. 8. 2022) byl nejvyšší představitel Sovětského svazu, a taktéž jeho prvním prezidentem. Snažil se o přestavbu (perestrojku) poměrů v mnoha oblastech života, avšak stále na podkladě marxisticko-leninské doktríny. Pozn. autora. KOTYK, Václav. *Michail Sergejevič Gorbačov: M.S. Gorbačov a Evropa.* Praha: EVA – Milan Nevole, 1999, s. 2.

zpočátku velmi skepticky.[45] V roce 1987 pak mělo dojít na výměnu Husáka ve funkci generálního tajemníka ÚV KSČ. Sám navrhoval svého přítele Lubomíra Štrougala, kterážto volba se ukázala jako nereálná, a musel akceptovat návrh na Miloše Jakeše, který si svůj politický vzestup pojistil u samotného Gorbačova v Moskvě.[46] Jakeš navíc podporoval Vasila Biľaka, Husákova nepřítele, který měl však stále velký vliv a Husákovi navíc nezapomněl osobní roztržky při volbě prezidenta v roce 1975.[47] Na podzim roku 1987 došlo k ostrým výbojům ze strany Biľaka a mladého Ladislava Adamce, načež se Husák tvrdě ohradil tvrzením, že se jedná o komplot a spiknutí, a že on není „[…] *hovno u cesty, do kterého lze kopnout.*"[48] Zkusil se ještě naposledy obrátit na Gorbačova, ten mu však nijak nepomohl, a v prosinci byl novým generálním tajemníkem ÚV KSČ zvolen dnes většinou národa vysmívaný Miloš Jakeš.[49]

Odchodem Husáka z čela vedení Komunistické strany začaly ochabovat i poslední zbytky jeho politického vlivu, a zůstal pouze jako figurka, která měla na Hradě jen reprezentativní funkci, o které lze dnes hovořit taktéž se vší pochybností. Jeho již tak chatrné zdraví bylo podlomeno kolapsem v březnu 1989, kdy byl Husák nalezen silně podchlazený až druhý den ráno na podlaze svého domku. Rudé právo o prezidentově pobytu v nemocnici informovalo, a nemoc definovalo jako malou cévní mozkovou příhodu.[50] Udržet v tomto stavu už tak politicky rozložené Československo bylo nemyslitelné, zvláště v souvislosti se stále častějšími demonstracemi nespokojených občanů proti totalitnímu režimu. Velkou naději ve zhroucení režimu představoval tzv. Palachův týden, který se uskutečnil ve dnech 15.–21. ledna 1989. Pokojné shromáždění k výročí sebeupálení Jana Palacha úřady nepovolily, a Václavské náměstí bylo uzavřeno policejními jednotkami.[51] Následný vývoj byl ostře sledován Státní bezpečností a proti demonstrantům tvrdě zasahovaly Lidové milice, které se neštítily použít obušků a vodních děl. Ministru Adamcovi napsal dopis také kardinál František Tomášek, nesouhlasíc s tvrdým postupem státních orgánů proti demonstrujícím.[52] Rudé právo sice otisklo Adamcovu odpověď Tomáškovi, je z ní však zřejmé, že útok

---

[45] JÁNSKÁ, Anna, ed. *Tváře normalizace*. Praha: N media, 2019, s. 61.
[46] Tamtéž, s. 62.
[47] CÍSAŘ, ČESTMÍR. *Moji Českoslovenští prezidenti*. Praha: Slávy Dcera, 2006. str. 108–109.
[48] JÁNSKÁ, Anna, ed. *Tváře normalizace*. Praha: N media, 2019, s. 62.
[49] RSDr. Miloš Jakeš (12. 8. 1922–9. 7. 2020). Z denního tisku vyplývá, že Husák byl s volbou Jakeše spokojen, opak je však pravdou, do čela ÚV chtěl prosadit Štrougala. *Rudé právo: orgán Československé sociálně demokratické strany dělnické*. V Praze: [s.n.], 18.12.1987, **67-68**(297), s. 1.
[50] *Rudé právo: orgán Československé sociálně demokratické strany dělnické*. V Praze: [s.n.], 18.03.1989, **69-70**(66), s. 1.
[51] SUK, Jiří, František KOUDELKA a Jaroslav CUHRA. *Chronologie zániku komunistického režimu v Československu 1985-1990*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1999, s. 49.
[52] Tamtéž, s. 50.

ozbrojených sil omlouvá a zaštiťuje právním rámcem. Tomášek je zde pak vykreslen jako osoba, která manipuluje veřejným míněním.[53]

Není se čemu divit, že i vlivem těchto událostí v kombinaci s postupným vyšachováním z účasti na politickém rozhodování Gustáv Husák vnitřně rezignoval. Kumulace občanských nepokojů a vnitrostranických krizí vedly k listopadovým událostem, známým jako sametová revoluce. 17. listopadu 1989 se průvod až padesáti tisíc demonstrujících vydal z pražského Albertova na Václavské náměstí, kde pokojná připomínka smrti Jana Opletala přerostla v manifest proti režimu. Protesty sice neměly žádných obětí na životech, několik stovek studentů však bylo surově zbito, načež však vědomí občanské jednoty a touhy po demokracii zavdaly dalším stávkám, které pokračovaly v následujících dnech.[54] Ještě 24. listopadu zasedl ÚV KSČ, který v tajné volbě novým generálním tajemníkem zvolil rodáka z moravských Bojkovic Karla Urbánka, který už ale měl pramalou šanci rozpad socialistického zřízení zvrátit.

Pár dní před totálním kolapsem československého komunistického režimu, 29. listopadu, Gustáva Husáka na Pražském hradě navštívila delegace komunistických politiků, kteří prezidenta podporovali v setrvání ve své funkci.[55] Tlak veřejnosti a nově vzniklých organizací, mezi nimi čnícího Občanského fóra však byl už tak neúnosný, že prezident Gustáv Husák 10. prosince 1989 na svou funkci rezignoval. Novým, nyní už demokratickým prezidentem byl 29. prosince 1989 zvolen dramatik Václav Havel, který svůj následný novoroční projev zakončil výrokem: „*Tvá vláda, lide, se k tobě navrátila!*“[56]

1.2 Otěže pevně v rukou

Aby mohl mít komunistický režim své občany plně pod kontrolou, musel disponovat spolehlivou složkou zajišťující bezpečnost a odhalování případných „kontrarevolucionářů“ a nebezpečných živlů. Postrachem československého obyvatelstva se stala Státní bezpečnost (StB), která na žebříčku důležitosti zaujímala druhé místo hned po samotné Komunistické

---

[53] „*Je zřejmé, že osoby kardinála Františka Tomáška je vyžíváno ke snaze manipulovat veřejným míněním. Je třeba litovat, že vlastní kardinálova účast tomu nahrává.*“ Zdroj: *Rudé právo: orgán Československé sociálně demokratické strany dělnické.* V Praze: [s.n.], 28.01.1989, **69-70**(24), s. 2.

[54] SUK, Jiří, František KOUDELKA a Jaroslav CUHRA. *Chronologie zániku komunistického režimu v Československu 1985-1990.* Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1999, s. 98.

[55] KADLEC, Vladimír, Bohumil ČERNÝ a Josef TOMEŠ. *Podivné konce našich prezidentů.* Hradec Králové: Kruh, 1991, s. 316.

[56] *Pochodeň: Orgán východočeského KV KSČ.* Hradec Králové: František Novák, 2.1.1990, **79**(1), s. 3.

straně.[57] Důležitá byla především proto, že partaji už v roce 1948 pomohla k rychlému nastolení tvrdých poměrů v republice. Netřeba již podruhé zmiňovat případ umučení P. Josefa Toufara či JUDr. Milady Horákové v padesátých letech,[58] kdy právě StB hrála v těchto odstrašujících monstrprocesech významnou roli. Ovšem i zde je třeba připomenout, že tajná policie byla nepřímo podřízena rozkazům z Moskvy, která ostatně sama radila a instruovala československé agenty, jak s podvratnými živly zacházet a jakých metod proti nim užívat.[59] Vzpomeňme Klementa Gottwalda, který ve svém plamenném projevu již v roce 1929 v poslanecké sněmovně neohroženě vykřikoval: „*A my se chodíme do Moskvy učit, víte co? My se od ruských bolševiků do Moskvy chodíme učit, jak vám zakroutiti krk. A vy víte, že ruští bolševici jsou v tom mistry!*“[60]

Činnost Státní bezpečnosti pak lze rozdělit na dvě složky. Jednou z nich byla složka zpravodajská, při které docházelo právě k odhalování a monitoringu nepřátelských struktur socialistického zřízení, přičemž se pracovníci agenturní sítě často vůbec nedrželi právních předpisů, a osoby režimu nepřátelské často označovali na základě vlastního uvážení, nebo pokynu nadřízeného pracovníka či instituce.[61] Vedle toho pak složka výkonná, která již přímo vyšetřovala a trestala přestupky či zločiny, na které bylo poukázáno pracovníky tajné policie, kteří se však většinou represivní výkonné složky přímo neúčastnili.[62]

1.2.1 Typy spolupracovníků

Výkonný aparát totalitního komunistického režimu se v průběhu jeho trvání vyvíjel a několikrát ve své historii byl rekonstruován. Jelikož je předložená práce zaměřena na dobu normalizace, ve stručnosti si popíšeme personální hierarchii Státní bezpečnosti právě v této éře. Dne 1. března 1972 nabyla platnosti nová směrnice, rozvíjející boj proti podvratné

---

[57] KAPLAN, Karel. *Kořeny československé reformy 1968*. Brno: Doplněk, 2002, s. 287.
[58] A dále více než 200 popravených a přes 200 000 uvězněných politických vězňů. Zdroj: Politické procesy a političtí vězni – My jsme to nevzdali. *My jsme to nevzdali – Vzdělávací portál My jsme to nevzdali je určen především pedagogické veřejnosti se zájmem o výuku moderních dějin. Nachází se zde autentické nahrávky pamětníků, fotografie, komiksově zpracované příběhy, krátké animované filmy, rozhlasové dokumenty*. [online]. Dostupné z: https://www.myjsmetonevzdali.cz/temata/nastup-komunismu-a-padesata-leta/politicke-procesy-a-politicti-vezni/
[59] KAPLAN, Karel. *Kořeny československé reformy 1968*. Brno: Doplněk, 2002, s. 290.
[60] BUDINSKÝ, Libor. *Deset prezidentů*. V Praze: Knižní klub, 2008, s. 101.
[61] BÍLEK, Jan. Zavazuji se dobrovolně… In: *Paměť a dějiny: revue pro studium totalitních režimů*. Praha: Odbor archiv bezpečnostních složek Ministerstva vnitra České republiky, 2015, **(4)**, s. 4.
[62] Tamtéž.

činnosti imperialistických států, zesilující se ideologické diverzi či antisocialistické činnosti vnitřních nepřátel.[63, 64] V tomto údobí směrnice rozeznávala dva druhy spolupracovníků:

Tajným spolupracovníkem (**TS**) byla osoba získána **vědomě** na základě tzv. „verbovky", a udržovala s pracovníkem tajné policie konspirativní styk zaměřen na plnění daných úkolů. Do této kategorie dále spadají Agenti (**A**), kteří, často za finanční či jiné ohodnocení svědomitě plnili úkoly, které jim přidělil Rezident (**R**), což byl člověk „*zvlášť vybraný, naprosto spolehlivý, životně zkušený a z hlediska kontrarozvědného odborně připravený tajný spolupracovník* […]."[65] Schůzky agentů a rezidentů se pak konaly na místech, které musely být naprosto utajené. Většinou se tak dělo u držitele konspiračního bytu (**KB**), kde měli spolupracovníci stoprocentní soukromí. Verbování k agenturní spolupráci však ale často probíhalo také v prostředí kaváren či jiných kulturních zařízeních, kde se kandidát cítil dobře (viz výzkumnou část). Tajný spolupracovník pak byl Státní bezpečnosti zavázán podpisem vědomé spolupráce.[66]

Druhou skupinou byli tzv. Důvěrníci (**D**), neboli také „aktivové". Tito se většinou Státní bezpečnosti nezavazovali svým podpisem, nebyli tedy bráni ani jako součást agenturní sítě.[67] Jejich činnost tvořilo občasné podávání informací o podezřelých věcech, kterých byli svědky, a získání pro spolupráci u nich bylo většinou snadné, „[…] *teoreticky to mohla být každá osoba, která příslušníku zpravodajství podala nějakou, byť banální informaci.*"[68]

Získání pro spolupráci se Státní bezpečností často neprovázely větší problémy. Zatímco někteří razantně spolupráci odmítli, často za cenu nějakého postihu, jiní se do služeb propůjčili s vidinou přilepšení finanční a životní situace. Často také věřili ve správnost svého jednání, a to ve jménu rozvoje socialismu a jeho očištění od (domnělých) škůdců. V jiných případech sama tajná policie na kandidáta zatlačila a předložila před něj kompromitující materiál, který by jej v případě zveřejnění mohl stát pověst a kariéru.[69] Pokud kandidát

---

[63] GULA, Marián. Vývoj typů spolupracovníků kontrarozvědky StB ve směrnicích pro agenturní práci. In: *Securitas imperii: sborník k problematice bezpečnostních služeb*. Praha: Themis, 1994, **1994**(1), s. 12.
[64] Viz výzkumnou část – rozhovor s Ildefonsem, který hovoří o agentovi StB monitorující právě onu „podvratnou činnost imperialistických států". Pozn. autora.
[65] GULA, Marián. Vývoj typů spolupracovníků kontrarozvědky StB ve směrnicích pro agenturní práci. In: *Securitas imperii: sborník k problematice bezpečnostních služeb*. Praha: Themis, 1994, **1994**(1), s. 13.
[66] BÍLEK, Jan. Zavazuji se dobrovolně… In: *Paměť a dějiny: revue pro studium totalitních režimů*. Praha: Odbor archiv bezpečnostních složek Ministerstva vnitra České republiky, 2015, **(4)**, s. 7.
[67] Tamtéž.
[68] Tamtéž.
[69] Viz výzkumnou část – P. František Jedlička podepsal spolupráci po pokusu o útěk jeho bratra do zahraničí. Varhanice Ledvinová pravděpodobně ze strachu o svoji pozici učitelky a taky pro nařčení ze sexuálního styku s duchovním správcem kostela sv. Mikuláše. Konečně varhaník s krycím jménem Novák vstoupil do služeb StB potom, co zcizil část rozestavěných varhan.

(z vlastního přesvědčení, či pod nátlakem) svolil, došlo k jeho detailnímu prověřování, které mohlo trvat až šest měsíců, během kterých byla sepisována zpráva o této osobě, obsahující její důvěryhodnost a vhodnost ke spolupráci.[70] Od roku 1954 si každý spolupracovník volil krycí jméno, pod kterým bude vystupovat při konspiračních stycích.[71]

1.2.2 Církev na černé listině

Čtenáři jistě nebude s podivem, že právě náboženství představovalo pro marxisticko-leninskou filozofii problém, který bylo třeba řešit. V padesátých letech byly tendence o úplné vymazání náboženství a církví z povrchu zemského,[72] později začali být věřící svým způsobem tolerováni. Jelikož se však státní aparát neštítil ničeho, pokoušel se mnoho z nich zlomit ke spolupráci. V mnoha případech byl úspěšný, a to nejen u katolických laiků a běžných návštěvníků bohoslužeb, ale často i u samotných kněží, ne-li dokonce biskupů.[73] Pokud však verbování nebylo úspěšné, docházelo často k nepříjemnostem, či dokonce perzekucím na pracovišti, v případě odbojných kněží nezřídka k internaci a trýznivým výslechům.[74] V případě českobudějovického biskupa mons. prof. ThDr. Josefa Hloucha zašlo týrání (psychické i fyzické) ze strany StB tak dalece, že v červnu 1972 následkem těchto útoků ve věku sedmdesáti let zemřel.[75]

Jindřich Kabát ve své publikaci také vyslovuje domněnku, že „*po celou dobu trvání diktatury byl samotný fakt, že je kdokoli věřící, okamžitým indikátorem pro omezení jeho práv a převedení do skupiny obyvatel nižší kategorie.*“[76] Otázkou zůstává, zda tento výrok skutečně považovat za směrodatný. Jistě měli mnohem větší problémy věřící z krajů, kde náboženská tradice nebyla příliš silná (typicky severní Čechy), výzkumná část práce nám však předloží několik důkazů o tom, že samotná víra často problém nepředstavovala, spíše zažívali útlak ti věřící, kteří otevřeně vystupovali proti panujícímu režimu. Je však pravdou, že toto uvolnění na poli

---

[70] BÍLEK, Jan. Zavazuji se dobrovolně… In: *Paměť a dějiny: revue pro studium totalitních režimů*. Praha: Odbor archiv bezpečnostních složek Ministerstva vnitra České republiky, 2015**(4)**, s. 8.
[71] Tamtéž, s. 12.
[72] Přesto, že nově zvolený prezident Klement Gottwald si nechal v katedrále sv. Víta sloužit slavnostní Te Deum. V tomto případě však šlo o pouhou pózu, mající za cíl ukázat, že i komunisté jsou na straně věřících. Viz ULČ, Ota. *Komunistická justice a třídní boj*. Brno: Stilus, 2016, s. 24.
[73] Vzpomeňme kontroverzního, státem dosazeného biskupa a administrátora olomoucké arcidiecéze ThDr. Josefa Vranu, který se Státní bezpečností jakožto agent (krycí jméno *Malý*) spolupracoval od roku 1964. *Archiv bezpečnostních složek* (ABS). Registrační protokol operačních svazků, 1. zvláštní oddělení KS MV Ostrava, reg. č. 9976, Josef Vrana.
[74] KABÁT, Jindřich. *Psychologie komunismu*. Praha: Práh, 2011, s. 240.
[75] WEIS, Martin. *Svědectví dokumentů: (katolická církev v materiálech jihočeských archivů let 1949–1976)*. České Budějovice: Jih, 2009, s. 58.
[76] KABÁT, Jindřich. *Psychologie komunismu*. Praha: Práh, 2011, s. 240.

konfese nastalo až v šedesátých letech, ani doba normalizace však církvi nepřinesla tak kruté pronásledování, jako v letech padesátých.

V době normalizace se však i v církvi začal tvořit určitý druh (nenásilného) odboje proti totalitnímu režimu, a vznikla tzv. Skrytá církev.[77] Jedním z hlavních představitelů této skupiny, známé také jako Koinótés, byl dr. Felix Maria Davídek (12. 1. 1921–16. 8. 1988).[78] Díky tomu, že byl Davídek biskupem, mohl v tajné církvi sám světit kněze, kteří nemohli, nebo nechtěli studovat ve státem kontrolovaném semináři. Došlo však k rozporům i zde, a sice potom, co v roce 1970 biskup vysvětil na kněze i tři ženy, což kanonické právo katolické církve nedovoluje.[79] Podzemní církev pak vydávala taktéž ilegální literaturu. Zmiňme například Teologické texty Oto Mádra, které byly od roku 1978 vydávány samizdatově, po sametové revoluci pak jako oficiální tiskovina.[80] Většina literatury se pak rozmnožovala pomocí cyklostylu,[81] kdy se na voskovou blánu pomocí psacího stroje vyrazil text, a na takto připravenou šablonu se poté nanášela barva na papír. Cyklostyl však zvládl vytvořit maximálně tisíc kopií.[82]

1.3 Kolaborující církevní organizace

Když režim zjistil, že není možné církev jednoduše vymýtit a nastolit nový, ateistický řád bez náboženství, začal se zabývat myšlenkou na vybudování organizace, která bude sdružovat pokrokově smýšlející kněze. Idea byla realizována, a v roce 1950 vzniklo Mírové hnutí katolického duchovenstva (MHKD),[83] fungující až do roku 1968. Není s podivem, že organizaci naplno využívala Komunistická strana k realizaci svých vlastních cílů.[84] Do čela hnutí byl postaven suspendovaný kněz a ministr zdravotnictví Josef Plojhar, který bude v práci zmíněn vícekrát. Tento rozhodně upřednostňoval myšlenky socialismu nad dogmatikou církve, ze které byl dokonce již v roce 1948 kardinálem Beranem exkomunikován. Upřednostňování Stalina před Bohem dokládá i jeho projev na prvním

---

[77] Také Podzemní, Umlčená či Tajná. Latinsky ecclesia silentii. Pozn. autora.
[78] FIALA, Petr a Jiří HANUŠ. *Koinótés: Felix M. Davídek a skrytá církev*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1994.
[79] Mezi nimi i Ludmilu Javorovou z Brna, která měla dokonce titul generální vikářky. V roce 2001 však Vatikán toto svěcení označil jako neplatné. Zdroj: Tamtéž, s. 99.
[80] HOLEČKOVÁ, Marta Edith. *Cesty českého katolického samizdatu 80. let*. Praha: Vyšehrad, 2009, s. 77–78.
[81] Viz rozhovor se Sixtem, kdy se stejnou metodou rozmnožovaly texty v okruhu kolem P. Josefa Mixy.
[82] ŠIMULČÍK, Ján. *Svetlo z podzemia. Z kroniky katolíckého samizdatu 1969–1989*. Prešov: 1997, s. 21–22.
[83] Název organizace se několikrát měnil. Do roku 1966 se hnutí nazývalo Celostátní mírový výbor katolického duchovenstva. Je proto možné setkat se i se zkratkou CMV KD. Pozn. autora.
[84] JAKUBČIN, Pavol. Mírové hnutí katolického duchovenstva. In: *Salve* **2011**(1), s. 33.

sjezdu MHKD v roce 1951, který byl ostře namířen proti Svatému stolci, a přítomné kněze překvapil a vyvolal mezi nimi odpor.[85] Odklon Plojhara od poslání a učení katolické církve dosvědčuje i jeho spoluúčast na připravení zákonu vydaném v roce 1957, který povoloval a umožňoval provádět umělé potraty.[86] Činnost MHKD byla rovněž sledována Státní bezpečností, a to hlavně v šedesátých letech v souvislosti s konáním Druhého vatikánského koncilu. Není ani s překvapením, že koncilu se mohli zúčastnit pouze kněží, kteří byli u státní moci dobře zapsáni.[87] Jasný vztah hnutí ke Komunistické straně a vládnoucímu režimu dokládá mimo jiné i kondolenční dopis, který byl v roce 1953 adresován vdově po prvním dělnickém prezidentovi, Martě Gottwaldové: „*Spravedlivý a objektivní postoj s. Klementa Gottwalda k otázkám náboženským a církevním* […] *zajišťují mu přední místo v našich věčných srdcích.*“[88]

Postupné uvolňování poměrů v roce 1968 znamenalo krizi i v samotném Mírovém hnutí, a na mimořádném sjezdu, který byl svolán na březen, svoji funkci složilo předsednictvo v čele s Josefem Plojharem. Byl zde zvolen Akční výbor katolického duchovenstva (později přejmenován na Dílo koncilní obnovy), do jehož čela byl zvolen kardinál František Tomášek. Bylo tak vyslyšeno přání kněží, aby církevní otázky a jejich vztah ke státu řídili biskupové.[89] Akční výbor se pak snažil o prohloubení komunikace s Vatikánem, rehabilitaci odsouzených kněží, obnovení řádů, které byly násilně rozpuštěny v padesátých letech, aj.[90] Následná okupace a nastolení nových, tvrdých poměrů však snahy o naplnění rezolucí předložených Akčním výborem nadobro zhatila.

1.3.1 Pacem in terris

Mírové hnutí katolického duchovenstva nahradila v roce 1971 organizace nová, na Plojharovo hnutí plynně navazující Sdružení katolických duchovních Pacem in terris (SKD-PIT, dále jen PIT). Svůj název přejala podle stejnojmenné encykliky papeže Jana XXIII., kterou vydal v roce 1963, a která vzbudila u katolíků i nevěřících značný ohlas pro svůj optimistický obsah.[91] Organizace však, zdá se, nic z obsahu encykliky nenaplňovala, naopak, nastoupila cestu blízkého partnerství s vládnoucím režimem. Po jejím vzniku se

---

[85] KAPLAN, Karel. *Stát a církev v Československu v letech 1948–1953*. Brno: Doplněk, 1993, s. 160.
[86] BALÍK, Stanislav a Jiří HANUŠ. *Katolická církev v Československu 1945-1989*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007, s. 150.
[87] Viz rozhovor se Sixtem, který zmiňuje účast P. Fr. Jedličky (toho času rovněž agenta StB) na koncilu ve Vatikánu. Pozn. autora.
[88] In: *Duchovní pastýř: měsíčník katolického duchovenstva*. Praha: Hnutí vlasteneckých kněží, 1953, **3**(4), s. 3.
[89] JAKUBČIN, Pavol. Mírové hnutí katolického duchovenstva. In: *Salve* **2011**(1), s. 45.
[90] Tamtéž.
[91] JAN XXIII. *Pacem in terris: Mír na zemi: okružní list svatého Otce Jana XXIII. o míru mezi národy a o tom, jak ho nastolit v pravdě, spravedlnosti, lásce a svobodě, Řím, 11. dubna 1963*. Praha: Vyšehrad, 1969.

předsedou sdružení stal Václav Medek,[92] který v té době vyučoval teologii na bohoslovecké fakultě v Litoměřicích.[93] Vznik sdružení pravděpodobně nebylo příliš očekávané, a sami biskupové se vyslovili, že členství v organizace je dobrovolné, a stojí na svobodné vůli každého kněze, zda do ní vstoupí, nebo ne.[94] Mnoho kněží do organizace vstoupilo, ne ani tak pro náklonnost komunistickému režimu jako spíš pro vidinu lepších životních podmínek. Právě členové PIT zpravidla neměli problém se získáním Státního souhlasu k výkonu duchovenské činnosti a byli rovněž dosazováni na lukrativnější místa.[95]

Členové PIT byli zpravidla pod kontrolou orgánů Státní bezpečnosti, a jelikož po dlouhé sedisvakanci[96] významných církevních úřadů sílily hlasy po jejich opětovném obsazení, tato rozhodnutí pak byla plně v režii vládnoucího režimu. Ten požadoval, aby nově ustanovený biskup byl plně ztotožněn s myšlenkami socialismu a byl (aktivním) členem sdružení PIT: „*Vatikánský vyslanec Giovanni Cheli se pokoušel vyjednat smíšenou sestavu. V roce 1973 bylo oznámeno jmenování čtyř biskupů pro Československo. Ocitli se mezi nimi zasloužilí „vlastenečtí kněží" Josef Vrana z Olomouce, nový apoštolský administrátor sede plena olomoucké arcidiecéze* […]."[97] Již jednou zmíněný biskup Vrana (od roku 1964 agent StB) se na jednu stranu snažil vyjednávat dobré podmínky pro kněze ve „své" arcidiecézi, na stranu druhou byla jeho náklonnost komunistickému režimu více než zřejmá, a dobře se o ní vědělo.[98]

---

[92] prof. ThDr. Václav Medek (30. 8. 1922–30. 10. 1982) byl československý kněz, pedagog a církevní historik. Je mimo jiné autorem části dějin olomoucké arcidiecéze. V úvodu publikace děkuje mimo jiné Ministerstvu kultury za možnost studijní cesty do Würzburgu. Tato cesta by však pravděpodobně nebyla možná, kdyby prof. Medek od roku 1963 nespolupracoval s StB jako agent (krycí jméno *Olomoucký*). Viz MEDEK, Václav, Jaroslav ŽOHA a Katolická církev. *Dějiny olomoucké arcidiecéze: osudy moravské církve do konce 14. věku, 1. díl.* Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1971. K Medkově agenturní činnosti viz *Archiv Bezpečnostních složek* (ABS), fond Operativní a vyšetřovací agenda bývalých státně-bezpečnostních složek, Svazky tajných spolupracovníků, sign. TS-744089 MV, Medek Václav (30. 8. 1922).

[93] GRAJEWSKI, Andrzej a Petruška ŠUSTROVÁ. *Jidášův komplex: zraněná církev: křesťané ve střední a východní Evropě mezi odporem a kolaborací.* Praha: Prostor, 2002, s. 59.

[94] Ackermann-Gemeinde. *Priestervereinigung Pacem in terris. Eine kritische Analyse.* München: Sozialwerk der Ackermann-Gemeinde, 1983, s. 20

[95] GRAJEWSKI, Andrzej a Petruška ŠUSTROVÁ. *Jidášův komplex: zraněná církev: křesťané ve střední a východní Evropě mezi odporem a kolaborací.* Praha: Prostor, 2002, s. 59.

[96] Sedisvakance (z lat. *sedis vacantia* – neobsazenost stolce) je název pro období, během nějž nebyl obsazen biskupský (v době volby i papežský) úřad. Pozn. autora. PEJŠKA, Josef. *Církevní právo se zřetelem k partikulárnímu právu československému, Svazek druhý: Hierarchický řád církevní.* V Obořišti u Dobříše: Theologický ústav CSsR, 1937, s. 204.

[97] GRAJEWSKI, Andrzej a Petruška ŠUSTROVÁ. *Jidášův komplex: zraněná církev: křesťané ve střední a východní Evropě mezi odporem a kolaborací.* Praha: Prostor, 2002, s. 60.

[98] V roce 1974 například biskup Vrana poradil řeholním sestrám, jak mají jednat s církevním tajemníkem: „*Nic se nebojte a dělejte to jako my na konsistoři v Olomouci. Utopte církevního tajemníka v alkoholu, dejte mu pořádně najíst, ať se stůl prohýbá a omotáte si jej okolo prstu a bude vše v naprostém pořádku, vše povoleno.*" Převzato z dokumentu Zakázaný Bůh, který uvedla Česká televize, viz RENDL, Jan. *Zakázaný Bůh – Věří tak, jak mu věří strana* (E10). Historický dokument, Česká televize, vyrobeno 2021. Dostupné také z: https://www.ceskatelevize.cz/porady/11541935506-zakazany-buh/318291310120010/

To, že bylo sdružení PIT nakloněno vládnoucímu režimu dokládá i fakt, že všichni biskupové vydali prohlášení, ve kterém se razantně ohradili proti antikomunistické Chartě 77. Do opozice se však postavilo i mnoho odbojných kněží, kteří stanovisko biskupů, jež podepsal i kardinál František Tomášek, odsoudili. Byl mezi nimi otcové Zvěřina, Mádr a Halík, kteří se později paradoxně s Tomáškem smířili, a stali se jeho poradci.[99]

Velkým, hlavně morálním problémem pro kněze sdružené v PIT bylo vydání dekretu Quidam episcopi v březnu roku 1982. Ten totiž zakazoval kněžím jakékoliv členství v politických organizacích.[100] Režim se s touto skutečností smířit nehodlal, a přestože kardinál Tomášek požadoval úplné zrušení sdružení, až do roku 1989 k němu formálně nedošlo. Od vydání dekretu však organizace postupně slábla, duchovní z ní vystupovali, a na případných schůzích se do diskuzí nijak aktivně nezapojovali.[101] Po sametové revoluci vzrostl tlak, aby kněží své členství v PIT přiznali, a vyznali jej před svým příslušným biskupem. Arcibiskup Miroslav Vlk se později nechal slyšet, že této možnosti využilo čtyřicet kněží z pražské arcidiecéze.[102] Někteří kněží, dříve ve sdružení působící, byli dokonce nuceni opustit své církevní posty.[103]

---

[99] GRAJEWSKI, Andrzej a Petruška ŠUSTROVÁ. *Jidášův komplex: zraněná církev: křesťané ve střední a východní Evropě mezi odporem a kolaborací*. Praha: Prostor, 2002, s. 62.
[100] CUHRA, Jaroslav. *Československo-vatikánská jednání 1968-1989*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky, 2001, s. 143–153.
[101] GRAJEWSKI, Andrzej a Petruška ŠUSTROVÁ. *Jidášův komplex: zraněná církev: křesťané ve střední a východní Evropě mezi odporem a kolaborací*. Praha: Prostor, 2002, s. 64.
[102] Tamtéž, s. 82.
[103] Srovnej rozhovor se Sixtem, který popisuje případ kněze Františka Velíška, jenž musel po změně režimu opustit své místo vikáře přesto, že v PIT nijak aktivně nepůsobil.

2. Liturgická hudba v době normalizace

Na úvod nové kapitoly, která se bude primárně věnovat posvátné liturgické hudbě, tedy musica sacra,[104] je třeba zmínit, že formální předpisy o provozování této hudby se od dob normalizace do současnosti příliš nezměnily. Právě v sedmdesátých letech se ale do liturgie začaly implementovat výsledky Druhého vatikánského koncilu, který posvátnou hudbu výrazně reformoval.

2.1 Poselství Druhého vatikánského koncilu

Hlasy po obrodě stávající církevní situace se ozývaly už drahnou dobu před samotným svoláním koncilu. Papež Jan XXIII. již v lednu roku 1959 oznámil svým spolupracovníkům, že touží po zasedání ekumenického společenství, které by řešilo aktuální otázky v katolické církvi.[105] K započetí koncilu došlo 11. října 1962 a „*toto velké dílo* […] *ukončil jeho nástupce Pavel VI. 8. prosince 1965.*“[106] Jak P. Krátký trefně píše, jednalo se skutečně o velké dílo, které do té doby nemělo v katolické církvi obdoby (pomineme-li koncil Tridentský, který byl ale svolán primárně za účelem rozmachu protestantského učení). Koncil samozřejmě neřešil pouze duchovní hudbu, ta je ostatně pouze kapkou v moři celého spektra závěrů, kterými se církev, potažmo samotná liturgie řídí dodnes.

Zcela zásadní a nejvíce viditelnou věcí byla změna samotného ritu. Zatímco ve staré, předkoncilní liturgii (tzv. gregoriánské) sloužil kněz mešní oběť na hlavním oltáři otočen zády k lidu, v Novus Ordo Missae[107] je kněz otočen čelem ke shromáždění a transsubstanciace probíhá na obětním stole.[108] Dalším výrazným prvkem je zavedení národních jazyků do liturgie, namísto do té doby jediného možného, to jest latiny. Snahy koncilu směřovaly až k vydání dokumentu, který dnes známe jako Sacrosanctum Concilium, tedy Konstituci o posvátné liturgii.[109] Tato se pak stala základem celé pokoncilní reformy, a stanovila zásady v dalším ubírání v oblasti liturgie. V prvé řadě šlo o aktivnější zapojení

---

[104] CIKRLE, Karel a Jiří SEHNAL. *Příručka pro varhaníky*. Rosice: Gloria, 1999, s. 64.
[105] KRÁTKÝ, Stanislav. *Druhý vatikánský koncil a jeho poselství*. Praha: Vyšehrad, 1970, s. 8.
[106] Tamtéž.
[107] Označení pro nový způsob liturgického slavení, vycházející ze závěrů Druhého vatikánského koncilu.
[108] FRANZEN, August, Roland FRÖHLICH, Bedřich SMÉKAL a Marta RYNEŠOVÁ. *Malé dějiny církve*. V Kostelním Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006, s. 305.
[109] ADAM, Adolf. *Liturgika: křesťanská bohoslužba a její vývoj*. Praha: Vyšehrad, 2001, s. 62.

věřících do chodu bohoslužby, zjednodušení obřadů,[110] obnovila se také kázání, a výraznou proměnou prošel taktéž liturgický kalendář.[111]

Dokument Musicam Sacram, který byl vydán vatikánskou Posvátnou kongregací v březnu 1967, výrazně rozvíjel instrukce o liturgické hudbě, které byly nastíněny již v šestém článku Sacrosanctum Concilium. V Musicam Sacram se již neuvádí figurální hudba jako prvotní, je zde však důrazně uveden požadavek, aby pokoncilní hudební produkce v chrámech byla důstojná, podporovala ve věřících zbožnost, a vedla k pochopení liturgického děje.[112] Je třeba zdůraznit, že gregoriánský chorál stále zůstal jako primární a nejdůstojnější zpěv katolické církve, nově se však do jeho produkce mohl zapojit věřící lid. Běžnou praxí se také stalo doprovázet gregoriánský chorál na varhany.[113]

2.2 Liturgická hudba po Druhém vatikánském koncilu

Druhý vatikánský koncil se při svých zasedáních zabýval rovněž liturgickou hudbou, která doznala velkých změn. Primárním prvkem však stále zůstal gregoriánský chorál, který má v církvi své nezastupitelné místo dlouhá staletí. Po koncilu bylo do bohoslužebného zpěvu zapojeno především celé shromáždění věřících, „[…] *které se nemůže projevit slavnostněji a posvátněji, než když vyjadřuje svou víru a zbožnost zpěvem.*“[114] Zapojení věřících do kolektivního zpěvu bylo jistě věcí ušlechtilou, avšak došlo k tomu na úkor omezení vystoupení sborů a provádění figurálních mší, které měly zvláště v českém prostředí bohatou tradici.[115] Sbory se proto často omezily na samotné podpoření lidového zpěvu, a figurální hudbu provozovaly jen zřídkakdy.[116]

Neznamená to však, že figurální hudba z kostelů vymizela zcela. Ve významnějších kostelích fungovaly kvalitní sbory, které udržovaly vysokou úroveň provozované liturgické

---

[110] Kupříkladu velikonoční vigilie mohla v předkoncilní liturgii přesáhnout až čtyři hodiny svého trvání! Pozn. autora.
[111] ADAM, Adolf. *Liturgika: křesťanská bohoslužba a její vývoj*. Praha: Vyšehrad, 2001, s. 63.
[112] POKORNÝ, Ladislav a Katolická církev. *Liturgika, 3. [díl]: Základy liturgického zákonodárství. Slovo a úkon v liturgii.* Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1978, s. 59.
[113] Tamtéž, s. 74.
[114] CIKRLE, Karel a Jiří SEHNAL. *Příručka pro varhaníky*. Rosice: Gloria, 1999, s. 67.
[115] Dokladem budiž například hudba v olomoucké katedrále, a sice již v 18. století: „*Všude, kde měla být zdůrazněna slavnostnost anebo šlo o reprezentaci, byl chorál nahrazován figurální hudbou* […].“ SEHNAL, Jiří. *Hudba v olomoucké katedrále v 17. a 18. století*. Brno: Moravské muzeum, 1988, s. 96.
[116] CIKRLE, Karel a Jiří SEHNAL. *Příručka pro varhaníky*. Rosice: Gloria, 1999, s. 67.

hudby. Jmenujme si slavný sbor Cantores Pragenses[117] působící při kostele sv. Jakuba v Praze, o kterém bude hojná zmínka i v praktické části práce, dále pražský katedrální sbor, či sbor na pražském Břevnově, jehož vznik podnítil P. dr. František Jedlička, o němž bude taktéž řeč při rozhovoru se Sixtem ve výzkumné části.

2.2.1 Zapojení věřících do liturgie

Jak již bylo řečeno, s aplikováním závěrů Druhého vatikánského koncilu došlo i k většímu zapojení věřících do liturgie. Dělo se tak nejen prostřednictvím větší pochopitelnosti konkrétních obřadů, ale i kolektivním zpěvem. Lidové duchovní písně byly, pravda, oblíbené již dávno před koncilem,[118] zpěv mešního ordinaria, tedy neměnné části každé bohoslužby, byla však výlučnou záležitostí sboru, a lid se jí nijak neúčastnil. I zde je třeba připomenout, že před koncilem se do některých písní přidávaly sloky parafrázující ordinarium, které se zpívaly, nebyla-li bohoslužba doprovázena figurální mší.[119, 120]

Kromě kolektivního zpěvu částí mešního ordinaria[121] došlo též k další novince, a sice zpěvu responsoriálních žalmů. Ty se zařazují do tzv. bohoslužby slova, a jejich hlavní funkcí je rozjímání čtení z Písma svatého. Směrnice České biskupské konference uvádí, že žalmy by měl zpívat pověřený zpěvák (žalmista) od ambonu nebo jiného vhodného místa, v jiném případě je meditativně přednést.[122] V praxi však ve velké míře žalmy produkují sami varhaníci z kůru.

---

[117] Latinský název Cantores Pragenses nahradil v sedmdesátých letech prostší název Svatojakubský sbor, kterýžto prý působil problémy při jednání s úřady. I v těchto detailech lze spatřovat negativní plody normalizace. STEJSKAL, Zdeněk. *Duchovní hudba na pražských katolických kůrech v době kulturní nesvobody 1948-1989*. 2008. Rigorózní práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav hudební vědy, s. 47.

[118] Viz například oblíbený kancionál Tomáše Fryčaje, faráře z moravských Obřan: FRYČAJ, Tomáš a Tomáš BEČÁK. *Katolický Kancionál*. V Olomouci: Aloys Škarnicl, 1847.

[119] Uveďme si například sloku písně Bože před Tvou velebností, a sice k části Gloria (in excelsis Deo). Opět dle kancionálu Tomáše Fryčaje:
„*Sláwa Bohu na wýsosti, jenž na nebi přebýwá.*
Pokoj stálé bezpečnosti, ať na zemi oplýwá;
O Ježíši! Kterýž snjmáš, hříšného swěta winy.
Krwj swau wymaž i dluh náš, O Beránku newinný!“ Dnešní Jednotný kancionál disponuje stejnou písní (pod číslem 512), sloky nahrazující mešní ordinarium jsou však již vynechány. Pozn. autora. Zdroj: Tamtéž, s. 82.

[120] KUBEČKOVÁ, Magdaléna. *Textové úpravy písní v katolických kancionálech 19. a 20. století*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2018. Diplomová práce, Filozofická fakulta, s. 30.

[121] Tedy *Kyrie* (Pane, smiluj se), *Gloria* (Sláva na výsostech Bohu), *Credo* (Věřím v jednoho Boha), *Sanctus* + *Benedictus* (Svatý + Požehnaný), *Agnus Dei* (Beránku Boží). Pozn. autora.

[122] *Směrnice ČBK pro používání liturgické hudby při bohoslužbách, zvláště ve vztahu k mládeži*. Praha: Česká biskupská konference, 2015, s. 10.

2.3 Jednotný kancionál

V olomoucké arcidiecézi se od roku 1938 používal zpěvník Boží cesta, který v průběhu let dosáhl celek osmnácti vydání (poslední v roce 1968).[123] Dlužno dodat, že obliba Boží cesty byla u věřícího lidu obrovská, nacházely se zde velmi líbivé a melodické písně, který byly ale později shledány jako nemoderní, nevěroučné, a do Jednotného kancionálu se nedostaly. V některých malých venkovských farnostech však Boží cesta stále doplňuje liturgii, a věřící lid zná spoustu písní zpaměti.[124] V Čechách se používal tzv. Český kancionál, který v roce 1921 nahradil Svatojanský kancionál z roku 1863. Tak jak Boží cesta, i zpěvník používající se v Čechách vyšel naposledy v roce 1968. Písně do něj uspořádal muzikolog prof. dr. Dobroslav Orel.[125] Svůj vlastní zpěvník měla i brněnská diecéze, a sice Cyrilometodějský kancionál,[126] jenž v roce 1949 nahradil dosavadní Cestu k věčné spáse (vydanou v roce 1912–1915).[127]

S větším zapojením věřících do zpěvu po Druhém vatikánském koncilu vyvstala i potřeba nového, moderního zpěvníku, který by sdružoval písně vhodné pro všechna liturgická období, dále ordinaria a žalmy. Ten měl být zároveň společný pro celou republiku a jednotlivé arcidiecéze a diecéze. Jednotný kancionál[128] vyšel v roce 1973, a o jeho vydání se velkou měrou zasloužil kněz a spisovatel Ladislav Simajchl a později brněnský duchovní Karel Cikrle, jenž je bratrem emeritního brněnského biskupa Vojtěcha Cikrleho.[129] V úvodu kancionálu se nachází křesťanské modlitby a základní katechismus, dále litanie a nápěvy křížových cest. Jednotlivé písně byly rozděleny dle konkrétního liturgického užití, a to následovně:

---

[123] Písně v Boží cestě (BC) byly často poplatné době svého vzniku a také potřebám předkoncilní bohoslužby. Mnoho písní z BC přejal i Jednotný kancionál, některé písně byly úplně zrušeny. V dnešní době si jen stěží dokážeme představit kupříkladu zpěv pohřební sekvence Dies Irae s následujícím textem:
„*Přes hřbitovů dálné hony, k trůnu Páně trouby tóny,*
budou pudit miliony. Hrůzou smrt i země zblednou,
umrlé až vstávat shlédnou, jak se k soudu Páně zvednou."
Výňatek pochází z druhé sloky písně V ten den hněvu (Boží cesta, sekvence Dies Irae, píseň č. 30). *Boží cesta: písně a modlitby katolického křesťana:* Olomouc: Velehrad, 1938, s. 116.
[124] Ve farnosti Štítná nad Vláří je stále ve velké oblibě eucharistická píseň *Přijď, ó Lásko sladká* (BC, č. 150), *Moje jsi, Ježíši, potěšení* (BC. č. 131), *Buď od nás vřele* (ku sv. Anně, BC, č. 252), *Tisíc let již vlastí přeletělo* (ku sv. Václavu, č. 254) atp. Pozn. autora, jenž je ve zmíněné farnosti varhaníkem.
[125] OREL, Dobroslav. *Český kancionál.* 17. vyd. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1968.
[126] Do Cyrilometodějského kancionálu přispěl svými texty i básník Jan Alois Zahradníček. Viz *Cyrilometodějský kancionál.* 12. vyd. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1968.
[127] EICHLER, Karel. *Cesta k věčné spáse: sbírka modliteb a duchovních písní pro diecési brněnskou.* Sv. 3. Úplné vydání. V Brně: Knihtiskárna benediktinů rajhradských, 1915.
[128] *Kancionál: společný zpěvník českých a moravských diecézí.* Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1973.
[129] Mons. Ladislav Simajchl (4. 6. 1922–5. 7. 2010) a R.D. Karel Cikrle (17. 2. 1935).

Písně z oddílu:

100 – rorátní a adventní

200 – vánoční a koledy

300 – postní

400 – velikonoční, Nanebevstoupení Páně, svatodušní

500 – mešní zpěvy, ordinaria a písně k liturgickému mezidobí

600 – žalmy a verše před evangeliem

700 – eucharistické (k Pánu Ježíši)

800 – mariánské, ke svatým, k Andělům strážným

900 – písně příležitostné (pohřební, svatební, ke křtu, hymny)

Velkou novinkou bylo uvedení ordinarií v oddílu 500 (zvláště pak česká ordinaria pod číslem 502, 503, 504 a 505, o kterých bude řeč dále), kterýchžto zpěvu se nově účastnilo celé společenství věřících. Písně, parafrázující ordinarium byly z nového kancionálu vypuštěny až na dvě výjimky. Ty tvoří dva písňové cykly - č. 514 (Hospodine, všech věcí Pane) a č. 520 (Hospodine všemohoucí). Ty jsou zde uvedeny „[…] *s výslovnou poznámkou, že tyto písně platně nahradí Gloria, Credo a Sanctus v případě, že se budou zpívat všechny sloky.*“[130] V praxi se však tyto dvě písně používají velmi zřídka, v mnoha farnostech se ani neznají. Toto razantní omezení písní parafrázujících ordinarium přibližuje významný moravský muzikolog a znalec liturgické hudby, prof. dr. Jiří Sehnal. Podle něj je pro lid přirozenější zpívat mešní píseň, než doslovný text ordinaria missae: „*Z celého vývoje je patrno, že lid dával vždy přednost písňovým útvarům před nepísňovými, neboť lépe odpovídaly hudebnímu cítění a citovým potřebám. Je proto nutno počítat v budoucnosti s tím, že dojde k rehabilitaci písňových cyklů na parafrázované ordinarium.*“[131]

Za zmínku stojí rovněž zanesení gregoriánského chorálu do Jednotného kancionálu, kteréžto zpěvy Druhý vatikánský koncil označil za nejposvátnější a Boha dokonale oslavující. Jedná se kupříkladu o píseň č. 705,[132] a sice hymnus Pange lingua (Chvalte, ústa), jehož text složil sv. Tomáš Akvinský ve třináctém století. Tento hymnus je v kancionálu podepřen čtyřhlasou úpravou, aby jej mohly doprovázet varhany. Právě o varhanním doprovodu gregoriánského chorálu se vedou velké spory a mnoho hudebních teoretiků doprovod

[130] SEHNAL, Jiří. Český zpěv při mši. In: *Hudební věda.* 4.1992, **29**(1), s. 13.
[131] Tamtéž, s. 14.
[132] 705 – Pange, lingua | Kancionál. *Seznam písní* | *Kancionál* [online]. Copyright © [cit. 13.04.2023]. Dostupné z: https://kancional.cz/705

chorálu kritizuje: „[gregoriánský chorál] *nepotřebuje žádný doprovod ani harmonické doplnění. Doprovázet chorál na varhany je pouze kompromisní pomůcka pro intonaci zpěváků, ale ideální doprovod chorálu neexistuje.*“[133]

Přestože je Jednotný kancionál společným zpěvníkem pro celou republiku, v olomoucké arcidiecézi a královehradecké diecézi existují dodatky, které sdružují písně povětšinou ze starších zpěvníků, které se zde před tím současným používaly.[134] Od roku 2016 pak existuje elektronická veze kancionálu, kde si každý věřící může jednotlivé písně dohledat, pokud tištěnou knihou nedisponuje. V roce 2020 pak byla spuštěna aplikace pro mobilní telefony, která obsahuje jak texty, tak notové ukázky jednotlivých písní.[135] Je třeba zmínit i fakt, že zvláště v Čechách se vedle Jednotného kancionálu používají rovněž tzv. Mešní zpěvy z roku 1990, které sdružují písně ze starých graduálů a kancionálů.[136] Na Moravě se však používání tohoto zpěvníku příliš neujalo, a používá se zde primárně Jednotný kancionál.

2.4 Významní skladatelé pokoncilní hudby

Se změnami v liturgickém řádu a se zavedením národních jazyků do bohoslužby vyvstala již zmíněná otázka zapojení věřících do zpěvu neměnných částí mše a žalmů. K tomuto účelu bylo osloveno několik skladatelů duchovní hudby ke zkomponování ordinárií, které budou zavedeny do nových kancionálů.

2.4.1 Josef Olejník

Mons. doc. Josef Olejník se bezesporu řadí mezi čelní představitele české liturgické hudby, která po Druhém vatikánském koncilu vznikala. Narodil se 1. července 1914 v moravském Strání – Květné do rodiny skláře.[137] Od mládí se s hudbou konfrontoval, zprvu jako hráč na lidové nástroje, při pozdějších studiích jako zpěvák a varhaník. Po maturitě v Olejníkovi uzrála touha po kněžském povolání, a stal se bohoslovcem na Cyrilometodějské

---

133 SEHNAL, Jiří. *Stručný přehled dějin katolické chrámové hudby*. Brno: Biskupství brněnské, 1997, s. 4.

134 ULMAN, Oldřich, Ladislav SIMAJCHL a Karel CIKRLE. *Kancionál: společný zpěvník českých a moravských diecézí: vydání pro arcidiecézi olomouckou a diecézi ostravsko-opavskou.* 10. upr. vyd., v Katolickém týdeníku 1. vyd. Praha: Katolický týdeník, 2003.
SIMAJCHL, Ladislav a Karel CIKRLE. *Kancionál: společný zpěvník českých a moravských diecézí s dodatkem pro diecézi královéhradeckou.* Praha: Katolický týdeník, 2004.

135 Seznam písní | Kancionál. *Seznam písní | Kancionál* [online]. Copyright © [cit. 12.04.2023]. Dostupné z: https://kancional.cz/

136 ADAM, Adolf. *Liturgika: křesťanská bohoslužba a její vývoj*. Praha: Vyšehrad, 2001, s. 119.
Viz též *Mešní zpěvy*. Praha: Česká liturgická komise, 1990.

137 HANUŠ, Jiří. *Malý slovník osobností českého katolicismu 20. století s antologií textů.* Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005, s. 109.

teologické fakultě v Olomouci.[138] Již jako vysvěcený kněz byl shledán coby vhodná osoba pro studium duchovní hudby v Římě, kam také v roce 1939 odcestoval. Zde studoval gregoriánský chorál a k němu přidruženou hru na varhany. Po třech letech studia zde získává titul magistr gregoriánského chorálu.[139]

P. Olejník po sobě zanechal výrazný hudební odkaz. Asi nejznámější liturgickou skladbou je dozajista Česká mše z Andělské Hory z roku 1966, kterou dnes věřící znají jako mešní ordinarium, v Jednotném kancionále mající číslo 502.[140] Skladatel zhudebnil rovněž mešní zpěvy, které jsou určeny pro kněze.[141] Jak již bylo zmíněno, po Druhém vatikánském koncilu se shromáždění věřících zapojilo i do zpěvu žalmů. Právě zhudebněné žalmy od Josefa Olejníka tvoří základ většiny (hlavně moravských) kostelních kůrů a do dnešních dnů se používá více než 800 žalmů od tohoto plodného autora.[142] Pater Olejník zemřel 11. července 2009.

2.4.2 Karel Bříza

P. Bříza se narodil 14. října 1926 v Krucemburku na Vysočině. Po maturitě se rovněž jako P. Olejník rozhodl pro studium bohosloví, jeho cesta ke kněžství však byla mnohem spletitější. V padesátých letech narukoval jako vojín do Pomocných technických praporů, jeho rota však byla složena z výborných zpěváků, proto mohl své hudební cítění rozvíjet i zde.[143] Při výkonu vojenské služby byl v roce 1951 tajně vysvěcen na kněze Mons. dr. Kajetánem Matouškem. Svou primiční mši však slavil až v roce 1968.[144]

Při vyřknutí jména Karel Bříza se pravděpodobně každému varhaníkovi, knězi i věřícímu v uchu rozezní nápěv Sláva na výsostech Bohu z jeho ordinaria. Toto je mezi věřícími oblíbeno pro svoji jednoduchost a určitou (nikoliv však skladatelskou nebo harmonickou) prostotu. Snad i proto se mu v katolických kruzích přezdívá „lidové“.[145]

---

138 KAMARÁDOVÁ, Eva. *Osobnost a život P. Josefa Olejníka.* Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2012. Diplomová práce. Cyrilometodějská teologická fakulta, s. 8–13.
139 Tamtéž, s. 17, 20.
140 PECHÁČKOVÁ, Cecilie. *Pater Josef Olejník a liturgická hudba po II. vatikánském koncilu.* Brno: Masarykova univerzita, 2011. Bakalářská práce. Filozofická fakulta, s. 32.
141 Jedná se o zpěvy ke znamení kříže, vstupní pozdravy, orace, aklamace před a po evangeliu, dialog před prefací, tajemství víry a další zpěvy. Viz Zpívaný mešní řád | Liturgie.cz. | *Liturgie.cz* [online]. Copyright © Liturgie.cz [cit. 12.04.2023]. Dostupné z: https://www.liturgie.cz/temata/mse-svata/mesni-rad-v-celku/zpivany-mesni-rad
142 VAVREČKA, Jakub. *Odkaz P. Josefa Olejníka.* Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013. Diplomová práce. Cyrilometodějská teologická fakulta, s. 26.
143 NÁMĚSTEK, Vít. *Pater Karel Bříza – kněz, redemptorista, disident, varhanář, varhaník, regenschori, skladatel, učitel.* Praha, 2022. Dizertační práce. Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, Oddělení pro vědeckou činnost, s. 37.
144 Tamtéž, s. 39.
145 Tamtéž, s. 272.

Přesto, že Břízovo ordinarium (v kancionálu uvedeno pod č. 503) výrazně zastiňuje jeho další uměleckou činnost, zmiňme si alespoň ve stručnosti jeho další díla. Především se jedná o zhudebnění žalmů, pohřebních responsorií, sborových písní či eucharistickou píseň Hledám, kde bydlíš, Pane, uvedenou v Jednotném kancionálu.[146] Pater Karel Bříza zemřel 9. prosince 2001.

2.4.3 Petr Eben

Univerzitní profesor Petr Eben se narodil 22. ledna 1929 v Žamberku.[147] Celý svůj život zasvětil hudbě, a to nejen pouze té duchovní, je autorem oper, baletů, komorní hudby a mimo jiné i skladeb pro děti.[148] Již ve věku desíti let usedl Eben za varhany v kostele v Českém Krumlově, bohužel, krutost válečných čtyřicátých let zapříčinila, že skladatel byl i se svým bratrem deportován do koncentračního tábora v Buchenwaldu, ze kterého jako zázrakem vyvázl živý. Sám na tuto dobu vzpomíná: „*Vynořila se budova s vysokým komínem. Při vstupu nás svlékli do naha, odebrali nám šatstvo a hnali do místnosti se sprchami.* […] *Když se zavřely dveře, drželi jsme se s bratrem za ruce a čekali, co z těch sprch půjde. Byla to nekonečná chvíle v hrobovém tichu a smrt byla tak blízko, že jsme se jí mohli dotýkat. Pak najednou z těch sprch začala téct voda a já s tím proudem vody objímal život jako nesmírný dar. Snad musí člověk projít ono absolutní ohrožení života, aby celým srdcem poznal jeho cenu.*“[149]

Tento hrůzný zážitek v Ebenovi posílil jeho víru v Boha. Tu pak odrážel i ve svých skladbách, které byly velmi často inspirovány gregoriánských chorálem. Právě ten uplatnil i ve svém ordinariu, které má své místo v Jednotném kancionálu pod číslem 504. Zajímavý výzkum provedla v roce 2011 Monika Vávrová, jež zjistila, že právě Ebenovo ordinarium je v brněnské diecézi vůbec nejoblíbenější, a to především u žen, a celkově u věřících nad 46 let věku.[150] Petr Eben je rovněž autorem několika písní v kancionálu. Za zmínku určitě

---

[146] Kancionál, č. písně 726. Pozn. autora.
[147] HANUŠ, Jiří. *Malý slovník osobností českého katolicismu 20. století s antologií textů*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005, s. 37.
[148] Spolu se svým švagrem Iljou Hurníkem napsal kupříkladu Českou Orrfovu školu. Viz HURNÍK, Ilja a Petr EBEN. *Česká Orffova škola*. 1, Začátky. Praha: Supraphon, 1969.
[149] VONDROVICOVÁ, Kateřina. *Petr Eben*. Praha: Panton, 1995, s. 36.
[150] VÁVROVÁ, Monika. *Petr Eben a uplatnění jeho liturgické hudby v brněnské diecézi*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2011. Diplomová práce. Cyrilometodějská teologická fakulta, s. 48–49.

stojí postní píseň Nedejme se k spánku svésti, která byla zkomponována v roce 1968.[151] Jako předchozí komponisté, i Eben je autorem mnoha žalmů a antifon. Tento významný varhaník, pedagog a skladatel zemřel 24. října 2007.

2.4.4 Bohuslav Korejs

Regenschori a sbormistr kostela Matky Boží před Týnem Bohuslav Korejs se narodil 25. prosince 1925 v Březových horách. Jeho otec zde působil jako ředitel kůru a maminka byla zase vášnivou zpěvačkou národních písní. Sám Korejs proto vzpomínal, že jeho hudba je syntézou jak staré chrámové, tak lidové hudby: „*Já jsem vyrostl, díky mamince, na národních písních, a díky tatínkovi, na gregoriánském chorálu.*“[152]

Jméno Bohuslava Korejse je spojeno nejen s jeho funkcí významného sbormistra a varhaníka, ale především pro jeho dílo, které je taktéž součástí repertoáru většiny varhaníků. Jsou jím Zpěvy s odpovědí lidu, které vydal v roce 1984. Tato publikace obsahuje sbírku žalmů pro všechny liturgické svátky, i bohoslužby ve všední dny. Na díle se spolupodílel rovněž již zmíněný Petr Eben a skladatel Karel Sklenička.[153] Bohuslav Korejs zemřel na Velký pátek, 7. dubna 2023, v době vzniku této diplomové práce. Čest jeho památce a nesmazatelnému hudebnímu odkazu, které posvátné liturgii zanechal.

2.5 Rytmická liturgická hudba

Poslední, nesmazatelnou složkou duchovní hudby vzniknuvši po Druhém vatikánském koncilu, jsou rytmické mše a písně produkované nástroji do té doby zapovězenými. Jedná se především o vystoupení tzv. rytmických schol, které si v době svého vzniku získávaly velkou oblibu, a do kostelů přitahovaly zvláště mladé věřící.

Je třeba si ve stručnosti přiblížit historický vývoj užívání různých nástrojů v katolické liturgii. Svatý papež Pius X. (1835–1914) ve svém motu proprio Tra le sollecitudini přibližuje

---

[151] Píseň se v kancionálu nachází pod číslem 312. Eben ji složil na slova sv. Terezie z Avily, a tento text jako by odrážel i pohnuté srpnové události z roku 1968:
„[…] *Nesme kříž svůj, mějme víru,*
že nám pomůže jej nésti.
V časném světě není míru,
nedejme se k spánku svésti.“
Zdroj: 312 – Nedejme se k spánku svésti | Kancionál. *Seznam písní | Kancionál* [online]. Copyright © [cit. 12.04.2023]. Dostupné z: https://kancional.cz/312

[152] *Psalterium: zpravodaj pro duchovní hudbu.* Praha: Psalterium, 2011, **5**(1), s. 2. ISSN 1802-2774. Dostupné také z: https://psalterium.cz/

[153] *Zpěvy s odpovědí lidu.* Praha: Sekretariát České liturgické komise, 1984.

vhodnost používaných hudebních nástrojů. Na první místo staví varhany jakožto nejdokonalejší liturgický nástroj, které však neměly vynikat nad zpěv, a neměly bohoslužbu zatěžovat dlouhými předehrami a mezihrami. Jako vyloženě zakázané nástroje papež uvádí klavír a všelijaké nástroje bicí, vydávající hluk. [154] Podobné názory na užití nástrojů v liturgii vyslovuje i papež Pius XI. ve své konstituci Divini cultus z roku 1928. Zdálo by se, že závěry Druhého vatikánského koncilu vymrštily rytmickou hudbu na piedestal katolické liturgie. Opak je však pravdou, koncil jasně deklaroval, že varhany jsou nástroj nejhodnější veškeré úcty, „*jejich zvuk dovede dodat církevním obřadům podivuhodný lesk a mocně povznést mysl k Bohu a vynést vzhůru k nebi.*“[155] Koncil však nezakázal použití ostatních nástrojů, přesně však stanovil podmínky pro jejich používání v liturgii. Sacrosanctum Concilium v článku 120 šesté kapitoly jasně uvádí, že souhlas k používání jiných nástrojů musí vzejít od příslušné územní autority.[156] Podrobnější dokument Musicam Sacram již specifikuje, že je zakázáno užívat nástrojů světských, a ty povolené ať podtrhují krásu a důstojnost litrugie.[157]

Je však otázkou, co považovat za světské nástroje. Muzikolog Jiří Sehnal v jednom z rozhovorů řekl, že nesnese kytary, klávesy, saxofony a další nástroje, které jsou reprezentanty lehčích žánrů.[158] Jmenované instrumenty se však dnes v kostele běžně používají. Dnes až úsměvně nám zní slova prof. Otto Alberta Tichého z roku 1940, který se ve své publikaci rozhorlil nad napodobováním píšťalových varhan elektrofonickými náhražkami: „*Stydím se tu uvésti varhany jazzové, jež se výborně hodí do předsíní pekla, jimiž jsou jisté divadelní podniky. Varhaníci, kteří se propůjčují těmto hudebním oplzlostem, podobají se uličníkům, kteří by šli křepčit do dancingu v kněžském ornátu.*“[159] Jak těžce asi musel nést profesor Tichý skutečnost, že se takové varhany v sedmdesátých letech začaly běžně v kostelech objevovat…

---

[154] POLÍVKOVÁ, Milada. *Užití moderní duchovní hudby v liturgii katolické církve v českých zemích*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2007. Diplomová práce. Teologická fakulta, s. 30.
[155] Tamtéž.
[156] Vatican. *Konstituce o posvátné liturgii Sacrosanctum Concilium* [online] [cit. 13.04.2023]. Dostupné z: https://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_const_19631204_sacrosanctum-concilium_cs.html
[157] Vatican. *Musicam sacram* [online] [cit. 13.04.2023]. Dostupné z: https://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_instr_19670305_musicam-sacram_en.html
[158] *Psalterium: zpravodaj pro duchovní hudbu*. Praha: Psalterium, 2016, **10**(1), s. 1. Dostupné také z: https://psalterium.cz/
[159] TICHÝ, Otto Albert. *O dobrou hudbu duchovní*. V Praze: Vyšehrad, 1940, s. 24.

2.5.1 Počátky rytmické křesťanské hudby v Československu

Úplné prvopočátky rytmické (často také nazývané kytarové) křesťanské hudby podle Milady Polívkové spadají už do padesátých let dvacátého století, kdy se na duchovní texty komponovaly světské melodie.[160] Je však velmi těžké představit si, že by si v tuhých padesátých letech někdo dovolil vystupovat s křesťanskými písněmi, za které by dozajista vystupující čekal tvrdý postih. O (oficiálním) liturgickém užití nemluvě, a to z důvodu, že Druhý vatikánský koncil byl ještě v nedohlednu.

První rytmické skupiny hrající při bohoslužbě se možná nepřekvapivě začaly formovat v hlavním městě. Patřili mezi ně Poutníci, kteří od roku 1967 působili v kostele na Vinohradech. Zde úzce spolupracovali s knězem P. Pavlem Kunešem, který se velmi rychle dostal do hledáčku Státní bezpečnosti, jež aktivity ve farnosti velmi bedlivě monitorovala. K faráři Kunešovi existuje rozsáhlý spis, který mimo jiné říká: „*V kostelích se projevoval velmi aktivně, organisoval big-beatové mše* [ve spisu napsáno „mže"], *prováděl náboženské úvahy pro věřící, organisoval kolem sebe mládež, pro kterou prováděl soukromé bohoslužby.*"[161] Za toto, pro režim nežádoucí shromažďování mládeže, byl v roce 1971 přeložen na faru do Klecan, kde byla základna věřících velmi chabá. Jeho evangelizace tak nemohla být silná, jako v Praze.[162]

Poutníci jsou významní i tím, že v roce 1969 vydali jeden z prvních křesťanských zpěvníků rytmických písní, který nese název Nová křesťanská píseň.[163] Trvání této kapely, která výrazně ovlivnila vznik dalších, netrvalo dlouho, po udání Státní bezpečnosti v roce 1972 museli Poutníci svou činnost ukončit. Zaseli však bohaté zrno, ze kterého vzešla spousta dalších uskupení, napříč celou republikou. S rozvojem rytmických uskupení se také začala řešit potřeba zpěvníků, které se budou k produkci využívat. Je naprosto pochopitelné, že písně do zpěvníků se řadily anonymně, z obav o případný postih.[164] Krom již zmíněné Nové křesťanské písně byly významnými zpěvníky Hlaholík, Magnificat a Cantate.[165] Mnoho písní také opisovali a šířili sami zpěváci a muzikanti, a to na základě poslechů či ústního šíření.

---

[160] POLÍVKOVÁ, Milada. *Užití moderní duchovní hudby v liturgii katolické církve v českých zemích*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2007. Diplomová práce. Teologická fakulta, s. 33.
[161] *Archiv Bezpečnostních složek* (ABS), fond Operativní a vyšetřovací agenda bývalých státně-bezpečnostních složek, Svazky tajných spolupracovníků, sign. TS-693529 MV, Kuneš Pavel (6. 2. 1937).
[162] Pavel Kuneš (1937). *Redirecting to https://www.pametnaroda.cz/cs* [online]. Copyright © 2008 [cit. 13.04.2023]. Dostupné z: https://www.pametnaroda.cz/cs/kunes-pavel-1937
[163] POLÍVKOVÁ, Milada. *Užití moderní duchovní hudby v liturgii katolické církve v českých zemích*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2007. Diplomová práce. Teologická fakulta, s. 34.
[164] Tamtéž, s. 64.
[165] Viz rozhovor s Konkordií, která se zmíněným zpěvníkům věnuje podrobněji. Pozn. autora.

2.5.2 Rytmické mše

Krom toho, že rytmické scholy hrály písně v částech mešního propria, které jsou proměnné dle liturgické doby a konkrétních svátků, začaly se komponovat také rytmické ordinaria, jehož části jsou ve mši stejné. Velmi významným počinem na poli rytmické hudby byla Truvérská mše Petra Ebena. Název možná ve čtenáři evokuje, že skladba byla komponována jako mešní ordinarium. Pravdou je, že jednotlivé části mše jsou složeny k mešnímu propriu, tedy ke vstupu, mezizpěvu, obětnímu průvodu, přijímání a závěru. Truvérská mše byla původně otištěna v Nové křesťanské písni,[166] v současnosti je uvedena ve zpěvníku Hosana I.[167]

Rytmické mše zastupující ordinarium se objevovaly současně s písněmi hranými v částech proprium missae. Autor práce by rád zmínil méně známou Rytmickou mši Josefa Rafaji[168] z roku 1970.[169] Tuto složil jakožto mladý student a inspirovala jej skladba Luboše Svobody Tvá láska, Pane.[170] Tuto píseň ostatně ve své mši Rafaja vlastní úpravou cituje. On sám ke vzniku mše říká: „*Tu svoji mši jsem komponoval někdy v roce 1970 na jaře, z Brna jsem tehdy na inzerát koupil krásné křídlo Petrof a vzpomínám si, že jsem se s velkou chutí pustil do komponování na texty, které mi tehdy tuším dal mladý Páter Josef Šich. Nejdřív jsme totiž provedli v kostele sv. Anny něco z Ebenovy Truvérské mše a Svobodovu Tvou lásku, a protože to mělo velký ohlas, pustil jsem se do té mše.*“[171] Nutno dodat, že Rafajova mše kombinuje mešní ordinarium s propriem, a je zajímavou syntézou tehdejších rytmických písní s jazzovými harmoniemi a bohatou melodií podpořenou mnoha sólovými nástroji (používá zde mimo jiné elektrofonické varhany, v té době poměrně vzácné): „*A protože jsem už byl na konzervatoři, k provedení jsem pozval i spolužáky – housle, flétna, hoboj, trubka, lesní roh, saxofon, a rytmiku z naší kapely – baskytara, bicí.* […] *Měli tam i elektrofonické varhany Pastorale, které vyráběli u Petrofa v Hradci na principu Hammondových varhan.*“[172] Zajímavostí je, že ač Rafaja sdružoval velké množství mladých lidí,[173] s režimem

---

166 POLÍVKOVÁ, Milada. *Užití moderní duchovní hudby v liturgii katolické církve v českých zemích*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2007. Diplomová práce. Teologická fakulta, s. 65.
167 GLOGAR, Josef. *Hosana: zpěvník křesťanských písní*. 5. vyd. Praha: Portál, 2003, s. 617–620. (Čísla písní 471, 472, 473, 474, 475).
168 Josef Rafaja (19. 3. 1951, Holešov) je český varhaník, pedagog pardubické konzervatoře.
169 Viz nahrávku. Josef Rafaja – Rytmická mše – YouTube. *YouTube* [online]. Copyright © 2023 Google LLC [cit. 13.04.2023]. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=DndiyHTxsdg&ab_channel=JosefRafaja
170 Tvá láska, pane – YouTube. *YouTube* [online]. Copyright © 2023 Google LLC [cit. 13.04.2023]. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=BqNFofYMMGI&list=OLAK5uy_maXDZ7iIKAQ01WweFnTXnlt0ZyIp1kYU8&index=5&ab_channel=VariousArtists-Topic
171 E-mailová korespondence s Josefem Rafajou ze dne 13. 3. 2023.
172 Tamtéž.
173 Fotografii Rafajovy kapely a sboru, které mši nahrály, nalezne čtenář v Příloze 1.

žádný problém neměli, a to přesto, že ve stejné době v Praze působili Poutníci, kteří byli pod drobnohledem StB: „*S režimem žádný problém tehdy nebyl, ač tyhle mše v nás vyvolávaly pocit protestu proti němu.*“[174] Část Rafajovy mše byla později vydána ve zpěvníku Hosana, konkrétně části Nová píseň (Kyrie), Kde jsi Pane, Obětovat znamená, Kudy šel náš Pán, Rozsvítím ve svém srdci lásku,[175] a Ordinarium II.[176]

[174] E-mailová korespondence s Josefem Rafajou ze dne 13. 3. 2023.
[175] Originál části partitury nalezne čtenář v Příloze 2.
[176] GLOGAR, Josef. *Hosana: zpěvník křesťanských písní*. 2. Praha: Portál, 1996. (Číslo 422).

3. Výzkumná část

3.1 Výběr tématu

Při výběru tématu se autor práce řídil svou největší volnočasovou vášní, a sice hrou na varhany v kostele. Za deset let varhanické praxe se setkával s lidmi, kteří v chrámech službu varhaníka vykonávali dlouhá léta, a poznával jejich mnohdy spletité příběhy. Při hlubším studiu historie si autor všímal, že existuje velké množství literatury o postavení kněží v době totalitních režimů. O varhanících, či jiných chrámových hudebnících, jejich životě a službě v době normalizace však mnoho materiálů neexistuje.

3.2 Cíle výzkumu a výzkumné otázky

Hlavní a vedlejší cíle výzkumu

Hlavním výzkumným cílem bylo zmapovat a analyzovat žitou zkušenost liturgických hudebníků s dobou normalizace a jejich pohled na liturgickou hudbu a její kvalitu ve sledované době.

Vedlejším výzkumným cílem bylo přiblížit běžný život věřícího hudebníka v totalitě, tj. jeho vztah k vládnoucímu režimu z pozice praktikujícího křesťana.

Hlavní a dílčí výzkumné otázky

Pro výzkum byla stanovena hlavní výzkumná otázka:

- *Jakým způsobem nahlíží informanti na provozování liturgické hudby dnes s porovnáním jejího provozování v době normalizace?*

A vedlejší otázky:

- *Jak se promítla anticírkevní politika komunistického režimu do života liturgických hudebníků?*
- *Jak vnímali hudebníci členství kněží v organizaci Pacem in terris, která kolaborovala s komunistickým režimem?*

3.3. Strategie výzkumu a metodologie

Autor práce zvolil jakožto metodu kvalitativní výzkum, jehož cílem bylo porozumět žité zkušenosti vybraného vzorku hudebníků, kteří prováděli liturgickou hudbu v době normalizace. Do této zkušenosti chtěl autor promítnout také vztah informantů k věcem duchovním, tedy k víře a etickým hodnotám, ale i jejich postoj k tehdejšímu vládnoucímu

režimu. Díky kvalitativnímu výzkumu pak můžeme těmto jevům porozumět a snažit se je také interpretovat.[177] Výhodou je pak to, že díky blízké spolupráci s informanty můžeme získat náhledy na problematiku z různých perspektiv, hrozit však může i určité ovlivnění výsledků hodnotovými postoji výzkumníka.[178] Jelikož je však autor práce taktéž liturgickým varhaníkem, a o dobu totality se zajímá i z hlediska jeho druhého studijního oboru, tedy historie, dokáže si udržet míru objektivnosti, potřebnou k analýze a interpretaci jednotlivých rozhovorů. Aktéry tohoto výzkumu jsou jednotlivci, pamětníci období normalizace, kteří aktivně působili coby církevní hudebníci v prostředí katolických chrámů napříč celou Českou republikou.

3.3.1 Interpretativní fenomenologická analýza

Jako metodu konečné analýzy rozhovorů zvolil autor práce interpretativní fenomenologickou analýzu (IPA). Tato metoda je poměrně mladá, vznikla v devadesátých letech dvacátého století s prvotním úmyslem aplikovat ji na oblasti duševního zdraví, psychoterapie, klinické psychologie a další oblasti, ke kterýmžto oborům se však využívá i dnes.[179] V předložené práci tato metoda mapuje a snaží se porozumět především žité zkušenosti člověka.[180] Pro co nejlepší využití metody IPA je dobré stanovit si menší počet respondentů, dobře reprezentující dané téma.[181] Proto autor zvolil pět informantů, z nichž dva participovali v rámci jednoho rozhovoru. Celkem tedy byly analyzovány čtyři rozhovory.

3.3.2 Sběr dat a etická rovina výzkumu

Data byla sbírána pomocí polostrukturovaného rozhovoru, kdy se výzkumník drží předem připravených otázek, ale zahrnuje i témata, která vyplynou z prováděného rozhovoru. Respondent se tak může více ponořit do svých vzpomínek a výzkumník jej může pouze navádět, aby se od tématu neodchýlil úplně.[182]

Rozhovory proběhly buď osobně, nebo přes komunikační aplikaci MS Teams. Rozhovory byly následně doslovně přepsány a dále analyzovány podle již zmíněné metody IPA.

---

[177] HENDL, Jan. *Úvod do kvalitativního výzkumu*. Praha: Karolinum, 1999, s. 15.
[178] Tamtéž, s. 43.
[179] KOSTÍNKOVÁ, Koutná. J. a I. ČERMÁK. *Interpretativní fenomenologická analýza*. Brno: Masarykova univerzita, 2003, s. 9.
[180] LARKIN, Michael; FLOWERS, Paul; SMITH, Jonathan A. *Interpretative phenomenological analysis: Theory, method and research*. London: Sage Publications, 2009, s. 16.
[181] KOSTÍNKOVÁ, Koutná. J. a I. ČERMÁK. *Interpretativní fenomenologická analýza*. Brno: Masarykova univerzita, 2003, s. 13.
[182] Tamtéž, s. 15.

Před samotným rozhovorem byli informanti seznámeni s tématem diplomové práce a jejich přínosem pro samotný výzkum. Byl jim dán dostatečný prostor pro seznámení se s průběhem samotného rozhovoru a písemně udělili souhlas s jeho zaznamenáním na diktafon. Po úvodním rozhovoru jim byla přidělena jména, pod kterými budou vystupovat. Všechny osobní údaje, které by přímo odkazovaly na osobu informanta, byly anonymizovány. Krycí jména zvolil autor práce v souladu s povahou sledovaného tématu, a informantům byla přidělena jména světců římskokatolické církve – Ricerius, Sixtus, Konkordie, Adauctus a Ildefons.

Informanti se pohybují ve věku od 49 do 87 let a všichni působili (a někteří stále působí) jakožto liturgičtí varhaníci. Konkordie s Adauctem zároveň vedli rytmickou scholu, která v jejich příběhu hraje významnou roli. Až na Ildefonse a Adaucta všichni vystudovali hru na varhany na konzervatoři, později na Akademii múzických umění. Mohou tak přinést i svědectví o přístupu těchto organizací k osobám, které se aktivně v době normalizace účastnili katolických (či jiných) bohoslužeb.

4 Analýza výzkumu

V první části si autor práce přichystal několik hlavních otázek, kterých se držel v následných rozhovorech. Deset otázek bylo fixních pro všechny informanty, jednotlivě pak byly přidávány otázky dle zaměření konkrétních respondentů. Rozhovor byl polostrukturovaný, tudíž do něj byla zahrnuta i témata, která se v průběhu výzkumu vynořila.

Po shromáždění jednotlivých rozhovorů bylo přistoupeno k jejich detailní transkripci, na niž navazovala samotná analýza, nejprve na základě kódování, tedy shromažďování responzí do integrovaných celků a poté do konkrétnějších podtémat. Stěžejní záznamy respondentů pak byly interpretovány samotným autorem.

V průběhu analyzování rozhovorů se autorovi vynořilo několik hlavních témat a podtémat, která jednotlivé informanty více či méně spojovala. Byla to většinou jejich cesta ke službě liturgického hudebníka, život v totalitním režimu, samotná produkce liturgické hudby v době normalizace a konečně jejich vnímání konce totality a komparace několika jevů se současnou dobou.

4.3 Analýza prvního rozhovoru

Ricerius

Ricerius se prakticky celý svůj osobní i profesní život pohybuje v Praze a jejím okolí. Působí ve školství. Hudební vzdělání získal na pražské konzervatoři, a sice v oboru hry na varhany. V jeho životě jej ovlivnila nejen celá řada tehdejších hudebních, ale i duchovních osobností. V rozhoru popisuje a dotýká se několika témat, jeho cestě ke službě varhaníka, otázek režimu, hudby, a srovnává také dobu normalizace se současností.

Hlavní téma	Podtéma	Klíčové fráze
Cesta informanta ke službě varhaníka	Maminka varhanice	*…a ta mě přitáhla, když mi bylo nějakých deset.*
	„Vysokoškolákem“ od pěti let	*Takže docent Máchová je teda první osobnost, která mě takto ovlivnila.*

	Varhanická aura	*No a druhým, koho nikdy nebudu moct opomenout, je Otto Novák.*
	Hudbymilovní kněží	*A potom páter Grimmig, kdy celý osmdesátý leta tam vlastně držel tu muziku…*
	Láska k hudbě zvítězila	*…no jako v těch telecích a posttelecích letech si uvědomoval, že ho to baví, a že by to chtěl dělat.*
Umění a režim	Útlaky od režimu	*A paní docentka vlastně nikdy díky její cestě nedostala profesuru a nenechali ji učit hlavní předmět.*
	Světlo v době totality	*Rok 1987 ve Vršovicích, to bych duchovní underground jako ve smyslu i kontaktů do zahraničí a literatury a všeho a strašný desítky lidí se na tom vezly.*
	Lidský přístup uměleckých škol	*…vedení těch institucí, který muselo bejt nějakým způsobem poplatný režimu, tak to nechávalo žít.*
	Role Pacem in terris	*…taky v Pacem in terris, von díky tomu jezdil i po světě, mohl všude, ale zároveň nebyl jakoby škodnej ve smyslu vůči kolegům…*
Liturgická hudba	Normalizace přála duchovní hudbě	*…velmi často velký mše, třeba Haydnova mše. Velký orchestrálky, který se tady dělaly běžně u svatýho Jakuba v Praze.*
	Hudební působení informanta	*Založil jsem tady scholu…*
	Neoficiální varhanní škola	*…žákem jakoby neoficiální varhanní, nebo varhanický školy v Praze.*

	Kam se poděla kvalitní duchovní hudba?	*Začalo to jít spíš dolů, protože se lidé rozprchli a využili nové možnosti…*
Složitý život varhaníka v každém režimu	Tvrdě vybojovaná svoboda	*Jo, když jsme vylepovali nějakýho pětadvacátýho listopadu prohlášení kardinála Tomáška k situaci, tak jsem skončil s rozbitou hlavou.*
	Žije se nám dnes lépe?	*Zvláště třeba i ti mužští, běhají třeba i mezi třema zaměstnáníma.*

Cesta ke službě varhaníka

První téma nám pomůže lépe porozumět životní, a hlavně profesní cestě informanta. Toho po čas jeho dospívání formovalo mnoho aspektů, od vlivu rodiny, především pak jeho maminky, po výrazné hudební, kněžské a varhanní osobnosti, které jej dovedly až ke studiu konzervatoře.

Maminka varhanice

Informant nás v samotných počátcích seznamuje s jeho mládím a prvními kontakty s hudbou, které zde proběhly skrze nejbližší rodinné prostředí: „*…to bylo od nejmladších let žejo, tedy vlivem maminky.*“ Maminka informanta byla rovněž aktivní, i když amatérskou varhanicí v několika pražských kostelích, mimo jiné hrála na samotném Vyšehradě: „*Právě tam maminka hrála amatérsky na varhany, a leta letoucí na tu romantiku třímanuálovou paštikovskou…*“ Zde informant odkazuje na slavnou varhanickou firmu bratří Paštiků, která postavila varhany nejen na Vyšehradě, ale třeba také v brněnské katedrále sv. Petra a Pavla.[183] Maminka rovněž vystudovala brněnskou JAMU, a sice v oblasti hudební skladby. Základ pro budoucí směřování informanta byl tedy v rodině velmi dobře zakořeněný. Do kontaktu s královským nástrojem pak Ricerius přišel už ve velmi útlém věku, i když zatím jenom pasivně, když jej maminka vzala do bytu pana Kalfuse, „*kde měl varhany, přímo postavený, i si to pamatuju jako kluk asi tříletý, kdy mě tam zatáhli poprvé, tak jsem na to koukal, co to je za divný stroj.*“ O neoficiální varhanní škole Františka Kalfuse bude ještě zmínka dále.

[183] Seznam nástrojů postavených firmou bratří Paštiků nalezne čtenář pod následujícím odkazem: Varhany a varhanáři v České republice. *Bratři Paštikové.* [online]. Copyright © [cit. 09.02.2023]. Dostupné z: http://www.varhany.net/zivotopis.php?idv=169916

Informant začal s aktivním hudebním kontaktem ještě v předškolním věku, opět díky mamince: „*Samozřejmě svoje děti tlačila k muzice a ta cesta byla od nějakých pěti let ne klasickou cestou zušky, ale od pěti let v modelový třídě na katedře metodiky na pražský hudební fakultě…*“ O Riceriově studiu v modelové třídě se zmíníme v dalším podtématu. Jelikož se maminka informanta aktivně zapojovala do hudebního dění, zavítala s Riceriem i na kůr legendárního kostela svatého Jakuba v Praze, pověstného kvalitním provozováním liturgické hudby: „*…a tam mě přitáhla, když mi bylo nějakých deset…*“ Zdálo by se, že životní cesta informanta byla maminkou již v útlém mládí předurčena. Když se však Ricerius rozhodl pro studium konzervatoře, doma musel občas plnit úkoly, které jsou pro studenty uměleckých škol poněkud neobvyklé: „*Ale je pravda, že na střední, na konzervatoři, tak jsem musel povinně doma počítat Bělouna,*[184] *matematický úlohy, abych nezblbnul, jak říkala maminka. Ta byla opravdu striktně dvojí v tomhle.*“ Maminka informanta měla totiž kromě JAMU vystudovanou i Matematicko-fyzikální fakultu. Je však pravdou, že Ricerius mamince vděčí za hudební průpravu, ke které jej dovedla: „*Jo, tak…takže jmenuji tady vlastně osobnosti, kterým teda jako vděčím za všechno a bez nadsázky za celý život hudební, včetně aj té mámy.*“

„Vysokoškolákem“ od pěti let

Životem Riceria prošlo i mnoho osobností hudebních. Vzpomíná zvláště na Annu Máchovou-Heryánovou,[185] která byla manželkou evangelického faráře Miroslava Heryána. Informant totiž od svých pěti let absolvoval první praktický hudební kontakt v modelové třídě při katedře metodiky na AMU. Velmi si považuje toho, že hudební základy získal právě u ní: „*My jsme teda se sestrou měli možnost mít samostatný hodiny u vysokoškolský kantorky v dětských letech.* […] *Takže docent Máchová je teda první osobnost, která mě takto ovlivnila.*“ Zároveň však přiznává, nikoli však zasmušile, že docentka Máchová kladla na žáky vysoké nároky: „*A bylo to takový výživný, hrávalo se tam čtyřručně na dva klavíry, dělaly se tam docela jako přísný věci, dokonce nás paní docentka tlačila i na soutěže.*“ Informant tedy neprošel klasickou výukou na základní umělecké škole, ale hudební základy získal, taktéž zcela netradičně, na vysoké škole.

---

[184] František Běloun (13. 4. 1912–4. 8. 1992), matematik a tvůrce matematických úloh, pozn. autora. BĚLOUN, František. *Sbírka úloh z matematiky pro základní školu.* 8., Praha: Prometheus, 1998.

[185] doc. Anna Máchová-Heryánová (10. 5. 1923–14. 12. 2016) byla česká klavíristka a pedagožka AMU. Pozn. autora.

Jelikož Ricerius byl aktivní i pěvecky, zmiňuje další hudební osobnost, formující jeho hudební směřování: „*A pak ještě už taky nežijící profesor Antonín Šídlo,*[186] *druhý sbormistr Kühnova dětskýho sboru.*“

U sbormistrů Ricerius zůstává. Velmi si váží hudební osobnosti z již zmíněného kostela sv. Jakuba v Praze: „*A musím zmínit osobnost pana dirigenta Josefa Hercla,*[187] *sbormistra od svatýho Jakuba, který zároveň třicet let sloužil jako sbormistr v Karlových Varech.*“ Dirigent Hercl měl v Praze výsadní, a respektované postavení, o čemž svědčí i rozhovor se Sixtem, který o Herclovi taktéž s úctou hovoří.

Informant se zmiňuje i o osobnosti Františka Kalfuse, velkého rozmnožitele duchovní hudby a vychovatele celé generace pražských varhaníků, vyzdvihuje jeho pedagogické kvality: „*A ještě jsem ho taky zažil jako vlastně, no pak už protivnýho dědu, ale on uměl naučit.*“ O osobnosti Františka Kalfuse bude ještě zmínka při popisu neoficiální varhanické školy, kterou v Praze v dobách normalizace provozoval.

Varhanická aura

Z rozhovoru s informantem jasně vyplynulo, že skupinou, která jeho hudební a životní dráhu ovlivnila nejvíce, byli varhaníci. Není se ani čemu divit, když sám Ricerius je varhaníkem nejen liturgickým, tedy doprovází mše svaté, ale také výkonným umělcem, tudíž aktivně koncertuje. Sám projevuje nevýslovnou radost nad tím, že již od útlého věku tyto varhanní osobnosti poznával: „…*člověk měl neuvěřitelný štěstí tydlety lidi v dětským věku poznat, kdy ani pořádně ničemu nerozuměl a nechápal, a zažít i tedy ten praktický provoz kůru.*“ I v tomto případě zde velkou roli sehrála maminka informanta, která jej již v útlém věku brávala na mše svaté do kostela a Ricerius se tak s chrámovou hudbou mohl konfrontovat prakticky.

Dále již zmiňuje samotné varhaníky: „*Jiří Ropek. Který dlouhá leta taky působil na konzervatoři. Čili další osoba, kterou já jsem měl možnost od dětských let, kdy jsem ještě netušil, že se na nějakou konzervatoř dostanu, tak poznat.*“ Osobnost varhaníka Ropka[188] se zdá být v životě informanta opravdu osobností zlomovou, jelikož se s ní Ricerius setkával již v útlém věku.

---

[186] prof. Antonín Šídlo (13. 6. 1925–10. 10. 2004) byl český pedagog, dirigent a sbormistr. Od roku 1995 hlavní sbormistr Státní opery v Praze. Pozn. autora.

[187] Josef Hercl (7. 10. 1928–25. 5. 2005) byl český dirigent, k jehož poctě vznikla i Společnost Josefa Hercla – O společnosti Josefa Hercla. *Josef Hercl.* [online]. Copyright © [cit. 09.02.2023]. Dostupné z: http://www.josefhercl.cz/o-spolecnosti.html

[188] prof. Jiří Ropek (1. 7. 1922–27. 6. 2005) byl český varhanní virtuos a improvizátor. Za minulého režimu byly jeho varhanní recitály v kostele sv. Jakuba v Praze velmi navštěvovány, byly však hlídány Státní bezpečností. ČERNUŠÁK, Gracian, Bohumír ŠTĚDROŇ a Zdenko NOVÁČEK, ed. *Československý hudební slovník osob a institucí.* Sv. 2, M-Ž. Praha: Státní hudební vydavatelství, 1965, s. 432.

Dodává také, že slavný varhaník stál u výjimečné události, přestavby svatojakubských varhan v Praze: „*Takže doktor Ropek, který tam žil, i přímo bydlel vlastně přímo ve wiedermannovským bytě a vlastně díky němu vznikl ten velký čtyřmanuálový Krnov žejo, částečně přestavbou i těch válečnejch z jednačtyřicátýho roku, vlastně tý elektropneumatiky, kterou ještě samozřejmě i Wiedermann obsluhoval, a na které se mladý Ropek i učil a působil, a v osmdesátém roce, kdy byly právě postevený ten, mmm, částečně nový Rieger, který se považuje spolu s Olomoucí za největší jakoby nástroj v republice…*“[189] Zde informant zmiňuje několik důležitých postav a institucí, známých zvláště ve varhanických kruzích. Prvně je to osobnost Bedřicha Antonína Wiedermanna,[190] hudebního skladatele a varhanního virtuosa. Dále pak uvádí pojmy *Krnov* a *Rieger*, čímž Ricerius odkazuje k slavnému varhanářskému závodu Rieger z Krnova, později od roku 1948 známém jako Rieger-Kloss.[191]

„*No a druhým, koho nikdy nebudu moct opomenout, je Otto Novák…*“. U Nováka[192] informant obdivuje především varhaníkovu improvizační genialitu. O proslulosti a úctě k Otto Novákovi není pochyb. Sám autor práce se s jeho osobností setkal, když hrál na varhany v pražském strašnickém krematoriu. Zde totiž jako ředitel kůru Novák působil, a dodnes se tam na něj živě vzpomíná. Na kůru krematoria dokonce visí pamětní deska připomínající dobu, kdy zde varhaník působil. Ricerius nám Novákovo improvizační umění přibližuje hlouběji: „*No, proč to říkám, kvůli Otto Novákovi, který tam třicet let působil* [v kostele sv. Jakuba], *a vlastně téměř každou neděli běhal z Hradu k svatýmu Jakubu. A nedělní generálky ráno vlastně byly bez něj a on byl schopný často jako v 11.01 zasednout za svatojakubský varhany a okamžitě jako…ještě s taškou v ruce začít jednou rukou improvizaci…fenomenální improvizátor! Ale i formou fenomenální, byl schopnej prostě jako…vypálit šestihlasou fugu na jakýkoliv téma žejo.*“ Hradem informant myslí Pražský Hrad, konkrétně katedrálu sv. Víta, kde Otto Novák taktéž jako varhaník působil.

---

[189] Dle záznamů na internetu sám Ropek vzpomínal na represe ze strany komunistického aparátu, pro který bylo nepřijatelné, aby varhaník na koncertě uvedl Kličkovu fantazii na Svatováclavský chorál, která měla působit manifestačně vůči tehdejšímu režimu. Zdroj: Ve věku nedožitých 83 let zemřel varhaník Jiří Ropek | Radio Prague International. *Zprávy z České republiky | Radio Prague International* [online]. Copyright © 1997 [cit. 09.02.2023]. Dostupné z: https://cesky.radio.cz/ve-veku-nedozitych-83-let-zemrel-varhanik-jiri-ropek-8508331

[190] prof. Bedřich Antonín Wiedermann (10. 11. 1883–5. 11. 1951). Více o skladateli zde: ŠTĚDROŇ, Bohumír. *Wiedermann, Bedřich Antonín*. Kassel: Bärenreiter, 1968.

[191] Více o varhanářském závodě čtenář najde v publikaci: LYKO, Petr. *Varhanářská firma Rieger*. Ostrava: Ostravská univerzita, Pedagogická fakulta, 2017.

[192] Otto Novák (2. 3. 1930–12. 11. 2013). Český hudební slovník. *Otto Novák* [online] [cit. 09.02.2023]. Dostupné z: https://www.ceskyhudebnislovnik.cz/slovnik/index.php?option=com_mdictionary&task=record.record_print&tmpl=component&id=1001013

Za improvizačního génia Ricerius považuje též Jaroslava Vodrážku,[193] kterého popisuje jako velmi skromného umělce s neobyčejným hudebním darem: „*Profesor Vodrážka díky svýmu fenomenálnímu jako umění, o kterým sám ani vlastně třeba jako v praxi mozku netušil, jak to z něj jde, to bylo opravdu požehnání.*“ U Vodrážky pak zmiňuje zvláště jeho niternou zbožnost, která mu pomáhala ve strastech všedního dne. Komunistický aparát jej údajně nechával na pokoji, „*přestože se vědělo, že jak je to silně věřící člověk. A tradovalo se, že mnohý věci byly shůry, že on třeba šel kolem nějaký zdi, a teď mu to bylo jako zvláštní, a řekl: „Tady tímhle směrem prostě je jako svatostánek.“ A pak se přišlo na to, že někde z druhý strany je nějaká kaplička no, kde ta Nejsvětější svatost je…No, takže to byl Vodrážka no.*“

Hudbymilovní kněží

V procesu Riceriova formování nehrála roli jenom hudba, ale také osobnosti v kněžské službě. Byli to většinou kněží, kteří hudbu buď podporovali, nebo byli sami aktivními hudebníky. Informant vzpomíná na úplně první kontakty s vírou v dětství: „*No, zase musím jmenovat profesora Zelenýho, Norbert Zelený,*[194] *jezuita. No, sto osmnáct by mu bylo, jako mojí babičce, a to bylo vlastně první úplně jako duchovní osoba, se kterou jsme se jako malý děti seznámili.*“ Dále zmiňuje kněze, kterého poznal v kostele sv. Jakuba v Praze: „*A potom Páter Grimmig, kdy celý osmdesátý leta tam vlastně držel tu muziku…*“ O knězi Pavlu Grimmigovi[195] se zmiňuje i informant Sixtus, je tedy s předpokladem, že kněz byl nejen hudebníky osobou velmi ctěnou.

Láska k hudbě zvítězila

Informant nás dále seznamuje se svými studii na pražské konzervatoři. Působením výše zmíněných aspektů a osobností si při myšlenkách na výběr střední školy stále více ujasňoval své budoucí směřování: „*Pak…zároveň vlastně člověk tak nějak, no jako v těch telecích a posttelecích letech si uvědomoval, že ho to baví, a že by to chtěl dělat.*“ Při konečném rozhodnutí jít studovat varhany se u přijímacích zkoušek setkal s pozoruhodnou osobností: „*…například doktor Schwarz, ještě přímý potomek Bedřicha Smetany z tý schwarzovský strany čili přes dceru Smetanovu.*

---

[193] prof. Jaroslav Vodrážka (14. 5. 1930–16. 4. 2019), varhanní virtuos, pedagog a také spisovatel, např.: VODRÁŽKA, Jaroslav. *Tajemství víry v daru hudby*. Olomouc: Metropolitní kapitula sv. Václava v Olomouci v nakl. Matice cyrilometodějská, 2010.

[194] P. Norbert Zelený (17. 2. 1905–14. 2. 1985), jezuita, vězeň komunistického režimu. Velkou část života prožil jako topič v jedné z pražských nemocnic. Zdroj: Jesuit.cz. *P. Norbert Zelený* [online] [cit. 09.02.2023]. Dostupné z: http://www.jesuit.cz/vzpominka.php?id=26

[195] P. Pavel Grimmig (1923–2006), mimo jiné děkan Kolegiátní kapituly Nanebevzetí Panny Marie na hradě Karlštejně. Pozn. autora.

Tak toho jsem měl u přijímaček. Ten mě tam vyhmát na rozdílu mezi třídobým a šestidobým." Přes malé škobrtnutí u zkoušky se Ricerius na konzervatoř dostal.

Přibližuje také věc, která dnes není příliš známá: „…*tehdy fakulta vlastně, sídlila v Rudolfinu, a část konzervatoře včetně varhaníků taky. Dole, v pověstných katakombách. Byly tam tři nástroje, byl tam nacpaný unit*[196] *v malý třídě, a bylo to trio, profesor XY* [stále žijící], *šéf oddělení, doktor Ropek a profesor Vodrážka. A tady je, vlastně, všechny jsem měl možnost poznat jakoby ještě před studiem…*" To, že se informant s uvedenými osobnostmi setkával od mládí až po nástup na konzervatoř, považuje za výhodu, díky které se na střední škole dobře aklimatizoval. Dále popisuje výuku s profesorkou klavíru: „*Ale profesorka Šimková, to byly hodiny v naprosto prázdným Rudolfinu s legendárním vrátným panem* [XY], *který tam spal v sedm ráno, do toho vlítla prostě rozjásaná Šimková s termoskou a chlebem, a to byla obligátní hodina, která měla začínat někdy v 7.15 a končila asi 10.30, jo? No a pak jí došlo, že už jsem měl bejt někde na teorii, na nějaký intonaci od osmi ráno.*" Přesto však neskrývavě dodává, že hodiny klavíru byly mnohdy náročnější než hodiny hlavního oboru, tedy varhan: „*Takže, uvedu to na příkladu, s profesorkou Šimkovou na konzervatoři, obligát vlastně byla drsnější drezúra než s hodným profesorem Vodrážkou.*" Profesora Vodrážku charakterizuje jako velmi mírného kantora (což zajisté koreluje s jeho hlubokou zbožností), kterého často musel přemlouvat, aby na varhany v hodině zahrál, „…*on pak sednul a zahrál teda, že už jsem si nezahrál já.*" Své vztahy s kantory však považuje za velmi silné a pevné, je jim vděčný za pedagogické vedení, kterého se mu v době studia dostalo. Po dobu studia na konzervatoři si pak uvědomil zásadní věc: „*Ale, takže pak, když to šlo tímto směrem, tak jsem si moh oddychnout od tý exaktní cesty, která by končila já nevím, no asi by nekončila dobře.*" Svoji životní a profesní cestu tedy bere jako šťastné rozhodnutí, a asi by si nikdy nevybral jinou oblast zájmu než tu, kterou vystudoval a věnuje se jí dodnes.

Umění a režim

Další kapitolou, které se věnuje předložená práce v rámci rozhovoru s Riceriem, je vztah uměleckého života a komunistického režimu. Informant zde opět zmiňuje několik podtémat, nejen jeho vztah k umění a hudbě za doby totality, ale i náhled církevního varhaníka na organizaci Pacem in terris, o které jsme se zmínili již v teoretické části práce.

[196] Multiplexní varhany, tzv. „unit" – jedná se o mnohonásobné využití píšťal, čímž nabízí větší paletu registrů v různých polohách. Jako příklad si uveďme situaci, kdy rejstřík Oktáva 4´ je vystavěn z Principálu 8´, přičemž prvních 12 tónů zůstává nevyužito. Dále ke studiu: MLČOCH, Jiří. *Varhany: od teorie k praxi.* Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2015, s. 183.

Útlaky od režimu

Informant nás seznamuje s několika případy z doby normalizace, kdy se k popsaným osobám komunistický režim nezachoval podle jejich zásluh a umění. Opět se zde vrací k docentce Anně Máchové-Heryánové, které nebyl umožněn kariérní postup: „*A paní docentka vlastně nikdy díky její cestě nedostala profesuru a nenechali ji učit hlavní předmět.*“ Docentka Máchová, protože nebyla příznivcem režimu, a současně byla manželkou evangelického faráře (kterého navíc ostře sledovala StB), nemohla vyučovat hlavní předmět, tedy hru na klavír. Podobný osud pak potkal i její kolegyni, která učila na střední škole, tedy na konzervatoři: „*Takže stejně tak, ač praktická žena, tak Ludmila Šimková, na konzervatoři v uvozovkách za trest, protože byla ne režimu nakloněná, včetně svého manžela Otto Šimka, houslisty, který už dávno nežije, tak dostávala pouze obligáty.*“[197] Současně ale informant dodává, že přesto, že tyto pedagožky zažívaly určitý druh útlaku od vládnoucího režimu, vedení obou zmíněných škol (AMU a konzervatoře) se k nim pohrdlivě nezachovalo a na škole mohly, byť v omezené míře vyučovat: „*…a zároveň ale i ta Máchová i ta Šimková, nemohly mít žádný sóla, ale mohly na tý škole dělat, že je z tý školy nevyhodili. Možná i nějakým podvodným způsobem. Stejně tak i Vodrážka a asi by to bylo jiný v padesátých letech.*“

Ricerius však dodává i druhou stránku věci, a sice, že i některé tehdejší umělecké špičky souzněly s režimem, a byly jeho aktivními podporovateli: „*Daleko horší byla klavíristka, teda sólistka, docentka* [XY, stále žijící], *která teda jako byla opravdu aktivní no, s tou měla docentka Máchová opravdu teda trápení.*“ Informant však dále neuvádí konkrétní kroky zmíněné docentky proti Anně Máchové.

V dnešní době nám možná úsměvně zní následující slova: „*On měl ještě zároveň kromě krematoria, svého sídelního – strašnickýho, on chodil všude možně, i k evangelíkům, což mu teda někteří zazlívali.*“ Informant zde opět zmiňuje varhaníka Otto Nováka, který působil kromě pražských kostelů i v krematoriu. Zde pak uvádí, že svou varhanní službu vykonával i u jiné církve než katolické, a sice u evangelíků. Dokážeme si představit, že v době, o které informant mluví, mohli zvláště církevní představitelé Novákovi zazlívat návštěvy (byť služební) u jinověrců. V katechismu katolické církve z roku 1942 se například můžeme dočíst, že „*Svou víru vydává v nebezpečí, kdo poslouchá řeči protináboženské, kdo čte noviny a knihy víře nepřátelské, a kdo se přátelí nebo spolčuje s nevěrci a jinověrci.*“[198] Tato slova nám v duchu nynější

[197] Obligátní nástroj – na konzervatoři nejčastěji klavír, povinný pro hlavní obor studia, v tomto případě pro varhaníky. Pro klavíristy je většinou povinná hra na obligátní cembalo. Pozn. autora.
[198] *Katechismus katolického náboženství [Katechismus der katholischen Religion]*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1942, s. 102.

ekumeny[199] zní přinejmenším zvláštně, je však třeba si uvědomit, že generace kněží v době Otto Nováka[200] byla vychována v rázu výše zmíněného učení.

Informant dále popisuje případ člověka, který čelil posměškům od spolupracovníků za to, že chodil do kostela a činně tam působil. Vedení podniku však aktivity pracovníka neřešilo: „*…tak jeho švagr, dělal vlastně jako modelářství a pracoval jako v klasickým podniku a vědělo se to o něm, a spíš že by měl problémy od vedení, jako že „ty chodíš do kostela a zpíváš tam a todle nám dělat nebudeš", tak spíš se mu vysmívali spolupracovníci, ke kterým jako neměl závazky no…*" Když autor práce informantovi vyprávěl o případu z Valašska, kde místní varhaník nemohl učit na ZDŠ, protože působil v kostele, informant přinesl možné vysvětlení tohoto případu: „*Možná i ty menší místa, že se lidi znali, tak to bylo přísnější, a pak stačilo jeden dva takovýhle, v takový funkci, kteří byli rádi, že tu funkci mají, a že můžou škodit, že jim ani tak nešlo o tu duchovní muziku, které nerozuměli, ale že mohli škodit lidem. Člověk by musel s každým mluvit a ten by to sám zhodnotil, co se mu třeba stalo no.*" Je pravdou že na vesnicích byly mezilidské vztahy mnohem provázanější, a proto i kontakty mezi lidmi a osobami politicky angažovanými byly více hlídány. To potvrzuje i Ricerius: „*V tomhle byla Praha určitě anonymnější, jako každopádně.*"

Dále Ricerius zmiňuje nátlak ze strany mocenského aparátu vůči kněžím, kteří nebyli poplatní komunistickému režimu, tzn. nebyli členy organizace Pacem in terris (PIT), či snad dokonce agenty StB. Uvádí opět případ jezuity Norberta Zeleného, který pravděpodobně nebyl členem PIT, kterýmžto většinou bylo dovoleno působit jako administrátoři velkých farností. Informant totiž uvádí, že „*…mu* [P. Zelenému] *taky nedovolili velký kostel.*" Dále popisuje případ kněze, který byl potrestán odejmutím farnosti v Praze-Vršovicích: „*Jako režim, když vyhodil pátera Hájka,*[201, 202] *který si otevřel pusu po slavným velehradským roce 1985…*" Velehradský rok 1985 odkazuje k slavné pouti na stejnojmenném místě při příležitosti oslavy

---

[199] Ekumena (*οἰκουμένη*) – Společenství a spolupráce mezi různými církvemi. Pozn. autora.

[200] Šetřením autora práce bylo zjištěno, že Otto Novák byl několikrát v hledáčku Státní bezpečnosti. *Archiv Bezpečnostních složek* (ABS), fond Operativní a vyšetřovací agenda bývalých státně-bezpečnostních složek, sign. KR-853531 MV, Novák Otto (2. 3. 1930).

[201] P. Jiří Hájek (22. 4. 1935–29. 8. 2021) byl český kněz, v letech 1966–1968 osobní sekretář arcibiskupa Františka Tomáška (tuto funkci vykonával před P. Mixou – viz rozhovor se Sixtem). Po odejmutí farnosti Praha-Vršovice působil jako administrátor farnosti Ostrov nad Ohří. Citováno z parte zesnulého, zdroj: Rodina a věřící se rozloučili se zemřelým P. Jiřím Hájkem – Diecéze plzeňská. *Plzeňská diecéze – Oficiální stránky plzeňské diecéze římskokatolické církve – Diecéze plzeňská* [online]. Copyright © 2023 Oficiální stránky Plzeňské diecéze [cit. 10.02.2023]. Dostupné z: https://www.bip.cz/cs/akce/2021-08-29-srpna-zemrel-p-jiri-hajek

[202] P. Jiřího Hájka se již v šedesátých letech snažila získat StB k tajné spolupráci, z toho důvodu, že byl sekretářem Františka Tomáška. Přesto, že byl Hájek hodnocen jako vhodný kandidát na agenta, ten spolupráci razantně odmítl. Zdroj: *Archiv Bezpečnostních složek* (ABS), fond Operativní a vyšetřovací agenda bývalých státně-bezpečnostních složek, sign. KR-808586 MV, Hájek Jiří (22. 4. 1935).

1100. výročí úmrtí sv. Metoděje, která přerostla v manifest proti tehdejšímu režimu a byla ostře sledována Státní bezpečností.[203]

Informant dodává, že ne všichni varhaníci souzněli s morálkou katolického učení, ale stali se často konfidenty Státní bezpečnosti:[204] „*Taky jsem to jako kluk malý zažil. Byl jeden, taky asi nejmenovat, ze severních Čech a ten teda jako hrál dobře, amatér, liturgii ovládal všechno. No ale zároveň vlastně každou svoji mši si kázání natáčel.*"

Závěrem Ricerius opět vzpomíná na svou maminku, která v šedesátých letech zažila předvolání k děkanovi matematicko-fyzikální fakulty kvůli tomu, že byla viděna v kostele: „*…a vlastně šéfová SSM* [Socialistického svazu mládeže] *tehdy, tak ji vyhmátla, která chodila sledovat aktivně tady tydle lidi.* […] *No a tadleta aktivní mladá ji vyhmátla, a předvolání k děkanovi a „já jsem vás viděla, vy tam hrajete…*" Maminka informanta se však nenechala touto prorežimně aktivní osobou odradit: „*…no mamku nenapadlo nic jiného než říct „no já jsme vás tam viděla taky…*" Ricerius dodává, že vždy záleželo, jaký člověk zrovna řídil školu, protože jsou známy případy, kdy za takový „přestupek" byli studenti vylučováni ze studia, v tomto případě to však „*…byl děkan, kdo to nakonec urovnal.*" Vedení škol v dobách normalizace se věnuje jedna z podkapitol dále.

Světlo v době totality

Informant přiznává, že zvláště v sedmdesátých a osmdesátých letech byla situace podstatně lepší, než třeba v letech padesátých a začátkem let šedesátých: „*Jo, bylo to svým způsobem volnější, a nepamatuju si jako kluk, že třeba byl vyloženě někdo veřejně jako dehonestujícím způsobem odstavený, vyhozený.*" Vychází však z vlastní zkušenosti a dodává, že vždy záleželo na konkrétních případech: „*Jak jsem říkal, konkrétní osoby jako asi problém měly, ale do toho kostela se prostě chodit dalo.*" Vše záleželo na tom, jak se daný člověk postavil k době, ve které žil, a co dělal ve svém volném čase: „*A když člověk nebyl známej tím, že pořádá protirežimní demonstrace, křičí „Husák je vůl" a podobně, tak dobrý, asi to šlo.*"

Ricerius popisuje i situaci okolo neoficiální varhanní školy Františka Kalfuse, o které bude zmínka v samostatném podtématu, dle něj však bylo působení školy natolik utajené a neznámé, že proti ní státní moc nijak nezasáhla: „*No a zase, nemyslím, že to bylo někdy až tak profláknutý a taky že by proti tomu někdo zasáh, třeba i sám schválně.*" Je pozoruhodné, že „škola" fungovala bez problémů, protože o osobu Františka Kalfuse se StB zajímala v šedesátých

[203] DOLEŽALOVÁ, Markéta, ed. *Velehrad vás volá!* Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2017.
[204] Viz rozhovor s Ildefonsem, který se o jiném varhaníkovi spolupracujícím s StB zmiňuje.

letech, avšak ve věci jeho styků s emigranty ve Vídni. Ve spisech se dokonce o Kalfusově učebně ve Valentinské ulici píše: „*Jmenovaný pracuje jako profesor hudby u Duchovní správy Karlov v Praze. Mimo to vyučuje hudbě ve svém bytě, kde má zařízenou jednu místnost jako učebnu.* […] *V bydlišti neudržuje závadných styků. Dochází sem nějací lidé, patrně za výukou hudby. Jménem nejsou však známí.*“[205]

Stojí za povšimnutí, že v oblasti umění očividně panovala určitá tolerance, či laxnost vůči tomu, že je člověk věřící, nebo aktivně slouží v kostele. Informant zmiňuje i známého skladatele, který nezažíval tolik útlaků ze strany spolupracovníků, jako jeho švagr působící v dílně, o kterém byla zmínka v předchozí podkapitole: „*Vím, spíš to bylo asi tak, třeba* […] *František Xaver Thuri,*[206] *víte? Taky aktivně působící u svatýho Jakuba a zároveň profesor konzervatoře, kterýmu to tam nikdo nikdy nijak nepředhazoval.*“

Informant hovoří nejen o hudbě a umění, ale i o duchovním životě. Jako příklad uvádí farnost v Praze-Vršovicích, která představovala komunitní centrum, ostrůvek svobody v nesvobodném státě: „*Rok 1987 ve Vršovicích, to byl duchovní underground jako ve smyslu i kontaktů do zahraničí a literatury a všeho a strašný desítky lidí se na tom vezly. Silná filiálka a farnost a šlo to, no, nezavřeli ho, nic.*“ Z důvodu, že nový farář, nastoupiv do Vršovic po P. Hájkovi v roce 1985 stále žije, nebudeme zde rozepisovat, co lze nalézt v archivních materiálech. Snad jen to, že Státní bezpečnost velmi bedlivě činnosti ve farnosti sledovala, a existuje velmi obsáhlý spis sledující aktivizační postupy mladého kněze, o kterých se ostatně zmiňuje i informant. Je pravda, že StB proti knězi sice výbojně nezasáhla, ale aktivity ve farnosti byly velmi ostře pozorovány.

Lidský přístup uměleckých škol

Ricerius v rozhovoru vychází z osobní zkušenosti, že sice v oblasti umění a duchovního života poznal mnoho lidí sympatizujících s režimem, ve vedení uměleckých škol podle něj ale většinou setrvávali lidé, kteří, seč ve straně, podřízeným neškodili.

Vrací se až do temných padesátých let: „…*teď to chci říct, že vlastně konzervatoř v tý nejhorší době držel doktor Holzknecht,*[207] *který jako tam opravdu schovával lidi, kteří asi jinde by nemohli. Takže odpověď je taková, že záleželo na tom, kdo byl nahoře, no*…“ Informant opět potvrzuje, že záleželo

---

[205] *Archiv Bezpečnostních složek* (ABS), fond Operativní a vyšetřovací agenda bývalých státně-bezpečnostních složek, sign. KR-597262 MV, Kalfus František (23. 10. 1921).
[206] František Xaver Thuri (29. 4. 1939–22. 4. 2019) byl český hudební skladatel, hudebník a znalec barokní a klasicistní hudby. Pozn. autora.
[207] JUDr. Václav Holzknecht (2. 5. 1904–13. 8. 1988) byl český klavírista, dramaturg, překladatel… Ředitelem pražské konzervatoře byl v letech 1946–1970. Pozn. autora.

na osobě ředitele, jak přistoupil k otázkám umění a politiky. Ve vedení konzervatoře se střídali ředitelé, kteří byli, zdá se, naladěni na stejné vlně: „…*profesor Martiník,*[208] *ředitel konzervatoře nechával dožívat takovou tu generaci těch, těch lidí, ke kterým ti mladí vzhlíželi*, […] *Konzervatoř: Sekretářka v StB, to je všeobecně známá a prokázaná věc, paní* XY, *ale ředitel* […] *nechával lidi žít.*" V tomto případě to byla paradoxně sekretářka, která byla politicky aktivnější a angažovanější než ředitel školy.

Další školou, kde působil benevolentní vedoucí katedry, byla AMU: „*Vedoucím katedry byl profesor Pavel Štěpán,*[209] *letos by mu byly asi sto tři, a to byla teda červená legitimace, ale díky němu tam pod ním mohly působit tyto lidi no.*"

Role Pacem in terris

Informant se jako aktivní varhaník denně dostával do styku nejen s osobami činnými v umělecké sféře, ale též s duchovními pastýři. V dobách totality mohly duchovenskou činnost vykonávat pouze osoby, kterým režim udělil tzv. Státní souhlas k výkonu duchovenské činnosti, mohly tedy pobírat plat a jiné požitky, které osobám bez Státního souhlasu nebyly přiznány. Mnoho duchovních pak rovněž působilo v organizaci Pacem in terris (dále PIT), sympatizující se státním aparátem. Tito kněží pak zpravidla dostávali prominentnější farnosti, často jim byly přidělovány finanční prostředky na opravu kostelů apod.

Ricerius na problematiku kněží v PIT nahlíží velmi střízlivě. Jako první osobu zmiňuje opět kněze z chrámu sv. Jakuba: „*Pavel Grimmig, který, už by mu letos byl sto jeden, který byl teda jako spolehlivá osoba Pacem in terris dosazen v roce osmdesát.*" O duchovním se informant zmínil už v rámci jeho uměleckého formování. Tím, že byl P. Grimmig aktivně činný v organizaci PIT, získal na starost administraci farnosti u sv. Jakuba, která byla v době normalizace jednou z nejprominentnějších v Praze. Chodilo zde nejen velké množství turistů, ale i věřících z vyšších vrstev, zahraničních konzulů a podobně. Zároveň zde působila nejzvučnější pražská varhanická jména (Ropek, Novák, Vodrážka…) a významní sbormistři (Hercl).

[208] František Martiník (18. 7. 1931–11. 11. 2014) byl český klarinetista, varhaník a pedagog. Ředitelem pražské konzervatoře byl v letech 1975–1989. Pozn. autora.
[209] prof. Pavel Štěpán (28. 5. 1925 – 30. 9. 1998) byl český klavírista a pedagog. Pozn. autora.

Další případ se věnuje vyšehradské kapitule, kde jako varhanice působila maminka informanta: „*Byl třeba kanovník Beneš*[210] *na Vyšehradě, poslední z té generace starý kanovnický, taky v Pacem in terris, von díky tomu jezdil i po světě, mohl všude, ale zároveň nebyl jakoby škodnej ve smyslu vůči kolegům, a muziku na Vyšehradě podporoval velice.*“ Ač si je informant vědom toho, že členstvím v této organizaci bylo možno získat určité benefity, které výrazně pomohly celé náboženské obci. Za jakou úlitbu, to už zůstane tajemstvím jednotlivých členů.

Liturgická hudba

V dalším tématu se informant věnuje samotné liturgické hudbě, kterak se v dobách normalizace prováděla. Zamýšlí se, jestli byla na stejné úrovni, jako je dnes, co bylo případně odlišné od současného provozování hudby v chrámech.

Normalizace přála kvalitní hudbě

Ricerius přibližuje provozování liturgické hudby v období normalizace v několika rovinách. Zamýšlí se nejen nad kvalitou doprovodu mší svatých, ale také okolnostmi, které chrámovou hudbu v popisované době formovaly. V prvé řade zmiňuje kněze, přičemž vždy záleželo, jak osobní vztah měl administrátor farnosti k liturgickému zpěvu a hudbě. Vzpomíná kněze Leandera Tripského,[211] „…*který tam držel duchovní muziku leta letoucí, byl tam vlastně od války do roku sedmdesát šest, kdy zemřel* [zemřel ve skutečnosti až v roce 1980, pozn.].“ Tento duchovní pastýř byl administrátorem kostela sv. Jakuba v Praze od roku 1945 a velmi si zakládal na kvalitní duchovní hudbě. Dále zmiňuje již nám známého nástupce P. Tripského: „*A potom páter Grimmig, kdy celý osmdesátý leta tam vlastně držel tu muziku a fungovalo to i na tý ochotě, kdy tam chodili profíci z FOK,*[212] *kdy dávali dohromady tu velkou muziku.*“ Na uvedených příkladech je dobře vidět, že zvláště pražský kostel sv. Jakuba stavěl na kvalitní duchovní hudbě, která měla podporu i od samotných kněží, kterým záleželo na důstojné liturgii. Je také zřejmé, že na provedení velkých hudebních děl byli zváni profesionální

[210] P. Josef Beneš (22. 2. 1905–23. 5. 1979) byl český kněz, kanovník a probošt vyšehradské kapituly. Působil jako generální tajemník Mírového hnutí katolického duchovenstva Josefa Plojhara. HANUŠ, Jiří. *Malý slovník osobností českého katolicismu 20. století s antologií textů*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005, s. 13.

[211] P. Leander František Tripský (kolem r. 1906–13. 3. 1980) byl původem slovenský kněz – minorita, od roku 1945 administrátor kostela sv. Jakuba v Praze. Dle údajů z hrobu na Vyšehradě zemřel 13. března 1980 ve věku 74 let, narodil se tedy pravděpodobně v roce 1906. Pozn. autora. Zdroj: *Pražské hřbitovy* [online]. Copyright ©Q [cit. 15.02.2023]. Dostupné z: http://mapy.hrbitovy.cz/OUT/HTML/ZnackyPic/10000003/10038957.jpg

[212] FOK – Symfonický orchestr hlavního města Prahy, pozn. autora.

hudebníci z pražských orchestrů, kterýžto trend byl mimo jiné i v Brně, jak popisuje informantka Konkordie.

Informant se zabývá zvláště popisem osmdesátých let, kdy dle něj i profesionální hudebníci nechodili hrát do kostela primárně za finanční úplatu, ale z vlastního zájmu: „*Ono osmdesátý leta byly naprosto konkrétní místa, kde se ta muzika dělala ve velkým a dělala se dobře, protože i ti profíci byli ochotni to dělat.*“ Dále přibližuje, jak probíhaly samotné nácviky a repertoár: „*Čtvrtek, sobota zkouška, a neděle provedení, velmi často velký mše, třeba Haydnova mše. Velký orchestrálky, který se tady dělaly běžně u svatýho Jakuba v Praze.*“ Repertoár byl u sv. Jakuba velmi obsáhlý a bohatý. Zvláště na velké svátky se provozovaly velké mše zvučných skladatelských jmen. Ricerius však s mírnou skleslostí dodává, že úroveň liturgické hudby byla v době normalizace vyšší: „*V tomhle paradoxně, byť na omezených místech, tak ta úroveň byla tak před čtyřiceti lety vyšší, určitě.*“ Nelze však soudit pouze na základě jednoho uvedeného příkladu. Je samozřejmostí, že v menších farnostech si nemohl kněz dovolit velké symfonické těleso. Kvalita provozované hudby se dá však také odvodit od lidového zpěvu, a i ten byl ve sledované době taktéž na vysoké úrovni, informant uvádí i možné důvody vyššího zájmu o kolektivní zpěv při bohoslužbě: „*A s tím souvisel i lidový zpěv a teda myslím si, že lidí zaprvé chodilo do kostelů víc a víc se i zpívalo. Možno to souvisí s tím, že dřív lidi nebyli tolik rozptylovaní televizí a podobně, no…*“

Po Druhém vatikánském koncilu (1962–1965) došlo mimo jiné k aktivnímu zapojení věřícího lidu do liturgie. Kupříkladu části mešního ordinaria nezpíval jen sbor, ale celá obec věřících, přítomných v kostele. S tím souvisí také vydání nových, pokoncilně zaměřených zpěvníků, tzv. kancionálů,[213] a dle informanta přijal lid s nadšením vlastní zapojení svým zpěvem do liturgie: „*Ono už na konci sedmdesátých let to vzniklo, to jednotný očíslování. Tehdy se to docela jako ujalo, to je, co tady mám i poznámku, že spíš v těch už ne tak přísnejch sedmdesátech a pak hlavně osmdesátých letech, církev šla spíš v kontextu tehdy ještě hodně čerstvých pokoncilních reforem.*“

Informant zůstává u sboru kostela sv. Jakuba v Praze. Čtenáře možná překvapí, že v době normalizace měl chrámový sbor možnost vyjíždět do zahraničí, a sice na Západ: „*A vlastně ten svatojakubskej sbor měl za minulýho režimu možnosti jezdit do zahraničí, jako do té takzvané kapitalistické ciziny,* […] *a mohlo se to prezentovat jako chrámový sbor, ano, bez problémů.*“ Na konkrétních případech pak své tvrzení rozvádí a upřesňuje: „*Ale pravda že třeba svatojakubský*

[213] První Jednotný kancionál po Druhém vatikánském koncilu na našem území vznikl až osm let po liturgické reformě, v roce 1973 – *Kancionál: společný zpěvník českých a moravských diecézí*. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1973.

chrámový sbor neboli později pojmenovanej jako Cantores Pragenses, tak byl já nevím, v roce 1971, čili rozvíjející se normalizace, a oni byli ve Francii, žejo. I v další cizině, a mohli jet dělat hlavní muziku na Anežku do Říma v devětaosmdesátým… A šlo to… A vrátil-li by se někdo a měl pak třeba problémy v zaměstnání, no nevím o tom." Je překvapivé, že sbor měl možnost vyjet do Říma zpívat ku příležitosti svatořečení sv. Anežky České v roce 1989. Je však pravdou, že kanonizace významné české světice probíhala v době, kdy byl komunistický režim v Československu na spadnutí.[214]

Informant závěrem předkládá zajímavost z doby normalizace: „*Ještě je příklad za komunistů, kde byly u svatýho Mikuláše každý den mše a v neděli díky paní Ledvinový,*[215] *tam byla vlastně koncertní varhanní mše, kde ono tam hrála sólo varhanní věci, defacto na proprium a bylo to, mmm, bylo to fenomén jo?*" Varhanní koncertní mše byly jistě lákadlem k návštěvě kostela a je pravdou, že v době normalizace byl kostel sv. Mikuláše hojně navštěvován, i pro své reprezentativní umístění pod pražským hradem.

Hudební působení informanta

Ricerius nepůsobil (a nepůsobí) jen jako koncertní varhaník, ale též jako liturgický, chrámový. Ve svém vyprávění se zaměřuje spíše na svůj pokus o založení scholy: „*Založil jsem tady scholu, do který jako by chodili lidi, těžko říct, jestli to identifikovat jako smíšený sbor, nebo schola.*" Přiznává, že počáteční nadšení některých účastníků scholy po určitém čase vyprchalo, a někteří začali z tělesa odcházet: „*Protože, a zase, z poloviny to byli nadšenci, kteří třeba i začali, vydrželi tři měsíce a pak už to nezvládli.*" Toto si vysvětluje i tím, že někteří neměli dostatečný duchovní vztah, což zapříčinilo to, že chyběl i vztah k pravidelnému zpívání při

[214] Na slavnost do Itálie se podle dostupných zdrojů dostalo až 9000 občanů Československa. Kanonizace (svatořečení) sv. Anežky České proběhlo 12. listopadu 1989 v Římě. Svatořečena byla papežem Janem Pavlem II. Ke svatořečení se váže až mrazivá legenda. Říkalo se, že „Až bude Anežka svatořečená, nastanou u nás velké změny a budeme svobodní." Pět dní po svatořečení započala sametová revoluce. Zdroj: Až bude Anežka svatořečena, přijde do Čech svoboda. Proroctví se vyplnilo | Paměť národa. *Redirecting to https://www.pametnaroda.cz/cs* [online]. Copyright © 2008 [cit. 13.02.2023]. Dostupné z: https://www.pametnaroda.cz/cs/magazin/stalo-se/az-bude-anezka-svatorecena-prijde-do-cech-svoboda-proroctvi-se-vyplnilo

[215] Vytěžením archivním materiálů autor práce zjistil nemilou věc, a sice, že v roce 1962 Irena Ledvinová vědomě spolupracovala se Státní bezpečností pod krycím jménem *Bachová*. Je však možné, že ke spolupráci byla agenty StB dotlačena pro své náboženské aktivity a to, že učila při Osvětové besedě, přičemž současně hrála v kostelích na varhany (za což byla později z OB propuštěna). Ze spisů můžeme zjistit i problematiku, na kterou byla orientována: „*Cílem vázání je využít znalostí kandidátky mezi pražskými katolickými laiky, zejména jejich známostí s varhaníky k rozpracování těchto osob; respektive k vytipování těchto osob.*" Dotyčná byla pověřena úkolem sledování významných pražských hudebních činitelů, mj. Josefa Hercla a Otty Nováka. „*Ke spolupráci je vhodná tím, že její známí z katolických kruhů ji považují za víře oddanou, takže má dobré možnosti styku s těmito osobami.*" V roce 1963 Ledvinová spolupráci s StB ukončila. Zdroj: *Archiv Bezpečnostních složek* (ABS), fond Operativní a vyšetřovací agenda bývalých státně-bezpečnostních složek, Svazky tajných spolupracovníků, sign. TS-568721 MV, Ledvinová Irena (15. 9. 1923).

bohoslužbách a samotným nácvikům: „*Když nebyl ten duchovní vztah, tak nebyl ani ten vztah praktický. Třeba každý týden pravidelná zkouška a hlavně neděle. A ty víkendy jsou v českém národě zažitý pevně, že.*“ Mnozí tedy raději využívali volných víkendů. Sám informant později došel k závěru, že nemělo smysl scholu dále udržovat v chodu, a těleso bylo rozpuštěno: „*Než třeba u toho J***** [název kostela, pozn.] *to mordovat a vyloženě se pokoušet o věci, který třeba jako těžkostí slabšího charakteru, který se dají provozovat, tak nakonec jsme od toho upustili a řekl jsem, že ne.*“ Ricerius přiznává, že spíše, než aby později sám vedl nějaká tělesa, raději je jako hostující varhaník doprovázel, což ostatně dělá i do dnešních dnů. V jeho „hlavním“ kostele pak na kůru působí buď sám, nebo s doprovodem jednotlivců, většinou sólových zpěváků. Na větší slavnosti pak bývá zván hostující sbor z jiného kostela.

Neoficiální varhanní škola

„*…maminka, stejně jako desítky dalších, byla členem, nebo žákem jakoby neoficiální varhanní, nebo varhanický školy v Praze, kterou u sebe doma vlastně provozoval František Kalfus.*“

Ricerius nám osvětluje instituci, která je dnes známá pravděpodobně pouze mezi pražskými varhaníky, a sice neoficiální varhanní školu Františka Kalfuse. Skutečně nešlo o žádnou vzdělávací organizaci, která by byla zaštítěna tehdejším režimem. Sám František Kalfus své aktivity (alespoň podle spisů StB, která jej vyšetřovala pro podezřelé styky s emigranty na Západě)[216] prezentoval jako soukromé lekce hudby. „*U něj doma, v Praze tady, na Starém Městě, ve Valentinské ulici. Kde měl varhany, přímo postavený…*“ V již zmíněných spisech Státní bezpečnosti se píše pouze o třech klavírech, které doma Kalfus měl.[217] Je však pravdou, že spisy pochází z roku 1965, tudíž si varhany mohl pořídit až v následujících letech, kdy proti němu již žádných akcí ze strany StB vedeno nebylo. Kalfus si plně uvědomoval problematiku zabezpečení všech pražských farností liturgickými varhaníky:[218] „*A František Kalfus, to byla osoba jako praktická, který šlo o to, aby se co nejvíce ty kostely obsadily, aby se hrálo, aby fungoval lidový zpěv. A vlastně to dělal tím způsobem, že i ne úplně schopnýho člověka naučil, nebo se snažil naučit.*“

---

[216] *Archiv Bezpečnostních složek* (ABS), fond Operativní a vyšetřovací agenda bývalých státně-bezpečnostních složek, sign. KR-597262 MV, Kalfus František (23. 10. 1921).

[217] Agent StB si k osobě Františka Kalfuse poznamenal: „*Po charakterové stránce se jeví jako člověk slušný, inteligentní. Povahy je dosti uzavřené a nesdílné. Jeho jedinou zálibou je hudba. Ve svém bytě má tři pianina. S místními obyvateli žije v souladu a nemá zde žádných nesvárů. Vede spořádaný způsob života, neholduje alkohol.*[ickým] *nápojům a po mravní stránce není proti němu námitek. Celkem po občanské stránce má dobrou pověst.*“ Zdroj: Tamtéž.

[218] Dle ústního sdělení jednoho z pražských architektů je v současné době i s územím Praha-venkov aktivních 154 kostelů (všech církví)! V osmdesátých letech to bylo zhruba 148 kostelů. Nelze ale předpokládat, že v době normalizace byly všechny kostely aktivně využívány k bohoslužbám. Pozn. autora.

Učitel hudby si uvědomoval, že k důstojnému doprovodu liturgie nemusí být člověk vystudovaným varhaníkem, ale měl by zvládat obstojně odehrát kancionálové písně a žalmy. Tedy kromě hry manuálové by měl ovládat, alespoň základně, hru pedálovou. Pro tyto účely byl Kalfus dokonale připraven: „*celý tehdejší kancionál upravil do velmi mírný podoby harmonizací, že kde i ten pedál hrál vyloženě jen toniku, dominantu a subdominantu, kde si s tím ten člověk dokázal poradit a naučit to. Stejně tak předehry a dohry. Ten člověk nemusel vymýšlet vlastní improvizace, měl to takto dáno a ta muzika i nějak důstojně zněla.*"

Informant velmi oceňuje aktivity Kalfusovy varhanní školy. Díky ní měla Praha dostatek liturgických varhaníků, a bohoslužby tak byly zajištěny i hrou na varhany a lidovým zpěvem: „*To je asi jako zásluha, která nemá obdob v týhle době,* […] *on vyloženě Prahu vlastně tímhle zabezpečil.*"

Závěrem shrnuje varhanní školu a její hlavní přínos pro hlavní město: „*Takže to byla další líheň varhaníků, která za minulýho režimu fungovala v Praze.*"

Kam se poděla kvalitní duchovní hudba?

Pro srovnání úrovně liturgické hudby je důležité podívat se i na to, jak se duchovní hudba provozuje i dnes. Této otázce se Ricerius taktéž věnuje. Když autor práce, sám varhaník, vyslovil názor, že liturgická hudba pravděpodobně dnes není tak kvalitní, jako dřív, informant tuto domněnku potvrzuje: „*Asi vás tím nepřekvapím, že to kleslo.*" Vzápětí dodává, jaká podle něj může být možná příčina tohoto poklesu: „*Nezažil jsem v tom duchovním umění, se zase tolik neudálo, že by začalo být najednou něco jiný, nebo lepší. Začalo to jít spíš dolů, protože se lidé rozprchli a využili nové možnosti, že jo. Odešli do zahraničí, dělali jiný věci, otevřeli si jednoznačně jiný možnosti.*"

Dále přiznává, že kolikrát ani ze strany církevních představitelů není vůle k zajištění (a udržení) kvalitní liturgické hudby v chrámech: „[…] *teď už tam nejsou ty podmínky, ani ta ochota, možnosti, nebo pochopení ze strany současnýho osazení řádu* XY [řád zde stále působí]. *Přestože mezi* XY *jsou výborní bratři, tak tady se to nějak nedaří, aktuálně v Praze, a není tam vůle.*" Částečně tomu ale bezesporu přispěl fakt, že po revoluci v roce 1989 a oteplení podmínek spousta lidí odešla do zahraničí, nebo se jim naskytly jiné a lepší příležitosti. Podle informanta dnes umělci spíše působí v místech, ke kterým mají bližší vztah, eventuelně kde jsou lepší finanční odměny za provedenou službu: „*Dnešní mladá generace, třeba dobrejch a vystudovaných muzikantů si to hlídá a dává si pozor, kam jde, pokud ten vztah k tomu kostelu není. I finančně je daleko těžší je*

přemlouvat, musí to být dobrý kamarádi.“ Opět je ale třeba dodat, že se jedná o pohled informanta na určitou lokalitu, nelze tento úzus aplikovat plošně.

Zmínili jsme si, že v době normalizace působilo v Praze několik kvalitních sborů, které měly silnou členskou základnu, „*dneska defacto Praha, když to řeknu ošklivě, funguje jako jeden velký sbor, kdy dejme tomu Strahov, bazilika, má fungující sbor, plus svatý Ignác, jezuiti. Ale spousta lidí je společných, i s tím svatým Jakubem.* […] *Funguje nakonec to, že se pozývají pražský a mimopražský sbory jako zahrát nějaký větší a složitější kusy, třeba na ty větší svátky a tak,* […] *a jsou to často skalní lidi, kteří leta zpívají, takže jsou ochotní jít tam na ten svátek, tam na tu pouť a zabezpečit to, takže tak se ještě dá ta větší muzika ještě teď dělat no…* Ricerius tedy dodává, že ve sborech jsou dnes spíše lidé, kteří jsou do zpívání zapálení a jsou angažovaní ve více tělesech, ne jenom ve svém základním. Z uvedeného tedy vyplývá, že v dnešní době hraje velkou roli i finanční odměna obdržená za vystoupení při církevní události. Toto pak svým způsobem koreluje i s popisem situace od Sixta, kterému se budeme věnovat dále.

Informant přibližuje i světlou stránku věci, a sice dobré mezilidské vztahy, které v současnosti mezi muzikanty panují: „*Jako ono v tomhletom je muzikantsky Praha vesnice, bylo to tak, je a bude. Všechno se to zná a snaží se si pomáhat.*“

Závěrem dodává, že nevidí jediný důvod pro odsuzování tzv. rytmické hudby.[219] I když se často ozývají hlasy kritizující rytmickou hudbu v kostele, Ricerius uvádí, že pokud je tato produkce na vysoké úrovni, nevidí v ní žádný problém: „*…třeba pokud chce být někdo tradiční, tradicionalisticky žít, tak odsuzuje veškerou hudbu, jak se říká jedním slovem rytmickou, jo. A to je špatně. To jsou mnohdy co mám možnost, některý scholy s nima být, tak ony se dokážou vypracovat. Třeba začaly zcela amatérsky, ale jsou na takový úrovni, že dokážou přijet třeba na soutěž, jo…To je věc, která dneska skoro zmůže víc než provozovat za každou cenu tu hudbu klasickou.*“

Složitý život varhaníka v každém režimu

V poslední kapitole rozhovoru s Riceriem se bude práce věnovat jeho vzpomínkám na revoluční rok 1989 a aktivitám s tímto rokem spojeným. Budou zde popsány mimo jiné

[219] Rozuměj hudby, jejíž rozmach nastal po Druhém vatikánském koncilu – tzn. produkce tzv. schol. Instrumentální složku této hudby tvoří nejčastěji kytary, klávesy, bicí, flétny apod. Typickým příkladem je například – SBM | Schola brněnské mládeže. *SBM | Schola brněnské mládeže* [online]. Copyright © 2023 [cit. 15.02.2023]. Dostupné z: https://www.sbmka.cz/ Pozn. autora.

projevy agrese vůči informantovi a v úplném závěru také Riceriovo srovnání dnešní doby s obdobím normalizace.

Tvrdě vybojovaná svoboda

V revolučním roce 1989 bylo informantovi šestnáct let. I v tomto věku si dobře uvědomoval režim, který zde přes čtyřicet let vládl, zároveň si však nepřipouštěl případné negativní dopady na něj nebo jeho rodinu: „*Člověk vnímal v těchhle letech, že je někdo takovej nahoře a že, řeknu to hrozně no…Pokud nedělá sám problémy, tak sem vlastně ani v těchhle letech nepřemýšlel, že by to mohlo mít pro mě, nebo doma nějaký negativní dopad.*"

Tím, že Ricerius bydlel v Praze, má na poslední měsíce totalitního režimu jasné vzpomínky. Vnímá, že samotná revoluce neproběhla během jednoho dne, ale cesta k ní byla připravována již několik měsíců dopředu: „*Trošku to, že ten rok 1989 byl úplně od začátku jiný než ty roky předchozí. Ve vzduchu bylo, že se něco změní. Určitě to nebylo ze dne na den sedmnáctýho listopadu.*" Mluví i o demonstracích, které nejen v Praze probíhaly. Některé z nich nejsou dnes moc známé, protože je zastínila demonstrace největší a neznámější, a sice ta ze 17. listopadu 1989: „*Byly demonstrace, o kterých se dneska nemluví ale byly docela navštívený a už je nechávali bejt.*[220] *A člověk si říkal, že začíná nějaká změna, no jsem si říkal v těch pubertálních letech.*"

Až mrazivě zní slova informanta, když popisuje událost, která se mu v průběhu sametové revoluce přihodila spolu s kamarády: „*Jo, když jsme vylepovali nějakýho pětadvacátýho listopadu prohlášení kardinála Tomáška k situaci, tak jsem skončil s rozbitou hlavou.*" Čtenář si možná po přečtení této věty pomyslí, že na Riceria pravděpodobně zaútočily ozbrojené složky tehdejšího režimu, opak je však pravdou, napadení přišlo ze strany jednotlivce: „*Ale to bylo ne, že by zasáhla vrchnost nebo bezpečnostní složky, ale jeden asi zarytý soudruh a frustrovaný zároveň, tak nám mladejm klukům prostě rozbil hlavu o sklo zastávky.*" Na otázku, zda bezpečnostní složky vůbec násilí nepraktikovaly, informant odpověděl, že „*Lokálně a individuálně ano, ale… Jako ne že by na nás vlítli policajti, to rozhodně ne.*"[221] Ricerius tedy zvrat politických poměrů prožíval celkem intenzivně, s nadějí na budoucí, svobodnou republiku.

---

[220] Informant má na mysli především ekologické demonstrace v Teplicích, organizované jen pár dní před sedmnáctým listopadem. Viz VANĚK, Miroslav. *Nedalo se tady dýchat: ekologie v českých zemích v letech 1968 až 1989*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR v nakl. Maxdorf, 1996, s. 130–134.

[221] Při sametové revoluci nezemřel jediný člověk. Pozn. autora. MĚCHÝŘ, Jan. *Velký převrat či snad revoluce sametová? Několik informací, poznámek a komentářů o naší takřečené něžné revoluci a jejích osudech 1989–1992*. Praha: Progetto, 1999, s. 13.

Žije se nám dnes lépe?

Riceriovo vyprávění končí srovnáním současnosti s dobou normalizace. V prvé řadě oceňuje nasazení bojovníků proti režimu, zároveň však dodává, že mnozí lidé brali režim takový, jaký je s tím, že nedoufali v jeho zhroucení: „*Je třeba si uvědomit jednu věc. Ti lidi vlastně nevěděli, jak se třeba za deset, dvacet let ten režim vyvine. Mohl zůstat, ale kolikrát to hráli na dvě strany. Nevychvaluju to, ale musím říct, že tyhle konkrétní věci jako fungovaly, který jsem zmiňoval. Opravdu jako třicet let předtím to bylo jinak, že ty děcka nesměly studovat a tak.*“ Informant sice rozhodně nechválí totalitní komunistický režim, zároveň je z jeho odpovědi patrné, že v oblasti liturgické hudby bylo fungování na vyšší úrovni, než je tomu dnes.

Za určitý handicap v oblasti provozování církevní hudby také považuje to, že lidé dnes často musí zvládat mnohem více povinností než dříve, mají větší možnosti uplatnění a často také vykonávají více než jedno zaměstnání: „…*je to i ta dnešní doba, co na mužskou část klade nároky podstatně těžší než tehdy, kdy měl člověk stálý zaměstnání, ne možná dobře placený, ale vnitřně ho živilo to, že chodil zpívat, že chodil zpívat rád, každý týden.*“ Je patrné, že Ricerius vnímá to, že v době normalizace byl člověk sice hůře placený v zaměstnání, ale dokázal s prostředky vyžít a více se věnoval rodině a přátelům, třeba i tím, že chodil pravidelně zpívat, případně hrát. „[…] *v dnešní době to není, to, že by nechtěli, ale mají ty povinnosti rozdělený. Zvláště třeba i ti mužští, běhají třeba i mezi třema zaměstnáníma.*“ Tento problém vnímá sám informant, který si dnes nedokáže představit vedení sboru, nebo varhanní službu na „plný úvazek“, protože by tyto činnosti musely jít na úkor jiných věcí: „*Kdybych toto musel začít dělat, tak bych zároveň musel opustit spoustu věcí okolo.*“

Již řešené otevření možností a světa v devadesátých letech je podle informanta jednou z hlavních příčin rozpadu některých, v době normalizace pevných společenství zpěváků a sboristů: „…*ano, paradoxně ano, že to tu partu roztrhalo.*“ Sám si je velmi dobře vědom svobody, která v naší zemi nastala, v oblasti liturgické hudby však zavládla určitá letargie, která v určité formě, pokud není nijak organizována, trvá dodnes. Samozřejmě, i v dnešní době existuje mnoho církevních společenství mládeže a schol, je však stále více zřejmé, že moderní lákadla jsou pro mladé lidi často atraktivnější, než život po boku stejně smýšlejících vrstevníků a kamarádů.

4.4 Analýza druhého rozhovoru

Sixtus

Informant Sixtus se rovněž po celý svůj život pohybuje především v hlavním městě naší republiky. Jeho vzpomínky se soustřeďují zejména na období kolem roku 1968, hlavně pak na dobu rozvíjející se normalizace. Velmi citelně vnímal z dnešního pohledu problematický vztah katolické církve a vládnoucího komunistického režimu, protože několik let stál jako varhaník po boku P. Františka Jedličky, který je dnes vnímám veskrze jako negativní osoba. Informant však na zmíněného kněze přináší svůj originální pohled a spojuje ho i s naším hlavním tématem, tedy liturgickou hudbou v době normalizace. Ostatně, hudba tvoří hlavní jádro celého rozhovoru, a to nejen ta duchovní, ale i koncertní, provozovaná v prostorách katolických chrámů.

Hlavní téma	Podtéma	Klíčové fráze
Cesta informanta ke službě varhaníka	Hudební zázemí v rodině	*Můj otec lingvista a orientalista velmi miloval gregoriánský chorál a také mě k němu vedl.*
	Pražské hudební osobnosti	*On mě uvedl do kouzla církevních tónin a dal mi také základy doprovodu gregoriánského chorálu, které používám dodnes.*
	Na zkušenou do katedrály	*V tomto věku mě rodiče začali posílat na hodiny klavíru k tehdejšímu katedrálnímu varhaníkovi profesoru Antonínu Jandovi, který působil u svatýho Víta od roku 1911 až do své smrti v roce 1961*
	Kněz, který se režimu znelíbil	*…mě zlanařil legendární Páter Josef Mixa*

Rozporuplný život v totalitě	Šikanován spolužáky	*Posmívali se mi, „křtili“ mě vodou, takže jsem chodil zmáčený a malovali mi na oblečení křídou kříže, které se pak těžko z oděvů odstraňovaly.*
	Kontroverzní farář na miskách vah	*Já jsem velmi dobře znal Pátera Jedličku a jeho obraz vnímám trochu odlišně.*
	Do kostela na koncert? Jak kde	*Na místo kříže byla přinesena velká váza s květinou, na kterou byl namířen bodový reflektor. Ostatní interiér tonul ve tmě.*
	První mše ve svobodné zemi	*Já měl tu čest, že jsem mohl hrát při první mši po revoluci, kterou ještě spolucelebroval biskup Škarvada ve Strahovském klášteře.*
Liturgická hudba	Umělecké zážitky i při bohoslužbě	*V tomto kostele jsme založili také orchestr z dalších nadšenců a provozovali jsme tam také při bohoslužbách slova varhanní koncerty.*
	„Moje jméno bylo známé po celé Praze“	*Když jsem doprovázel třeba sbor, tak jsem hrál to, co mi dirigent položil na pult hracího stolu.*
Nelehká služba v současnosti	Prázdné kostely	*Kromě toho byla ještě pravidelná večerní v 18:00 hodin. Pravda, spousta starých lidí zemřela, ale dnes jich tam bývá cirka dvacet.*
	Sbory se rozpadají	*Také zanikla řada chrámových sborů, ale zase vznikla řada kytarových schol.*
	Stinná stránka komerce	*Dnešní varhaníci ani moc necvičí, jen přehrávají, což je samozřejmě na jejich výkonu slyšet.*

Cesta k varhanické službě

Každý hráč na hudební nástroj musel ke svému koníčku nějakým způsobem dojít. U varhan to často bývá spojeno nejen s vlastním zájmem, ale mnohdy i s tlakem na obsazení uprázdněného místa varhaníka v kostele. To je případ například autora práce. Informant Sixtus však ke svému poslání přicházel postupně a s výbornými předpoklady a hudebními základy.

Hudební zázemí v rodině

Tak jako v případě Riceria, i Sixtus se s hudbou seznamoval v útlém věku od svých rodičů. Tatínek informanta byl význačným vědcem, zabýval se orientalistikou a vývojem jazyků. Jelikož vyrůstal v době tradiční, předkoncilní liturgie, velmi mu záleželo na důstojném a kvalitním bohoslužebném zpěvu: „*Můj otec lingvista a orientalista velmi miloval gregoriánský chorál a také mě k němu vedl.*“ Informant byl tedy od samého mládí vystaven liturgické hudbě nejen v chrámech, ale i v rodinném prostředí. To, že rodiče byli dobří hudebníci, svědčí i fakt, že působili jako zpěváci ve významných pražských sborech, které přijímaly pouze fundované a kvalitní muzikanty: „*Otec zpíval i tenor a moje maminka v katedrálním sboru soprán. Oba rovněž působili v legendárním sboru u svatýho Jakuba v Praze, který založil dirigent Josef Hercl už v roce 1951, tedy v těch nejtěžších letech, který se pod jeho vedením vypracoval na špičkové těleso.*“ Herclův svatojakubský sbor jsme probírali už v rozhovoru s Riceriem, a protože o něm oba informanti s úctou hovoří, je zřejmé, že to bylo opravdu význačné a kvalitní pražské těleso na profesionální úrovni.

Rodiče měli také výrazný podíl i na Sixtově vztahu k víře a duchovnu. S úsměvem informant také přidává historku, kdy se neznámý školský pracovník s údivem dotazoval na religiozitu jeho otce, která se podle komunistického učení neshodovala s pracovní pozicí dotyčného: „*I zde se mě rodiče pokusili přihlásit na náboženství, ale pro nedostatek žáků se třída neotevřela. Vzpomínám si, že jednou otec známým vyprávěl, jak mu kdosi ze školy, do které jsem chodil, s údivem říkal „Vy, takový význačný vědecký pracovník věříte v Boha?“ a nechápavě při tom prý kroutil hlavou. Otec pracoval v Orientálním ústavu a uměl spoustu jazyků. Předmětem jeho bádání byla starověká říše Chetitů a Sumerů a léta stál v blízkosti doktora Bedřicha Hrozného,*[222] *který rozluštil klínové písmo.*“

[222] prof. PhDr. Bedřich Hrozný (6. 5. 1879–12. 12. 1952) byl celosvětově uznávaný specialista a odborník v oboru orientalistiky, rozluštitel chetitského písma. Pozn. autora. Viz PROSECKÝ, Jiří. *Bedřich Hrozný*. Praha: Středisko společných činností AV ČR, v.v.i., pro Orientální ústav AV ČR, 2015.

Sixtus ale přiznává, že největší vliv na jeho hudební rozvoj měli jeho strýcové, oba katoličtí kněží a aktivní hudebníci. O nich se ale budeme bavit v samostatném podtématu. Je ale nepopiratelné, že první kontakty s hudbou získával Sixtus od rodičů, aktivních zpěváků na vysoké umělecké úrovni.

Pražské hudební osobnosti

Jelikož se informant narodil v tuhých padesátých letech, měl možnost poznat obrovské množství osobností působících nejen v Praze, ale i v širokém okolí. Ve vyprávění se soustřeďuje na osoby nejvýraznější, které přímo ovlivnily jeho budoucí směřování. První, komu informant vděčí za svoji životní cestu, byl Jiří Včelák:[223] *V pražském kostele Panny Marie Sněžné*[224] *působil jistý profesor Jiří Včelák. Měl tam sbor a chodili mu tam vypomáhat také moji rodiče, no…byla to velmi známá osobnost. Živil se tím, že rozepisoval notové party pro rozhlas, divadla a různé orchestry. V Praze byl považován církevními kruhy za jakéhosi varhanního dispečera. Faráři mu velmi často volali a prosili ho o sehnání nějakého zástupu na odehrání mše, svatby či pohřbu. Tehdy jsme se jako pražští varhaníci navzájem neznali a vlastně jsem osobně neznal ani moc kněží. Tomuto člověku jsem se dostal zhruba v roce 1965 do spárů, podobně jako nynější profesor konzervatoře XY. Díky němu jsem v patnácti letech poznal téměř všechny varhany v Praze a v jejím blízkém okolí.* Bystrý čtenář si po výčtu funkcí profesora Včeláka pravděpodobně položí otázku, jak mohl tento člověk za minulého režimu vycházet se státní mocí a všechny tyto funkce (byť neoficiálně) vykonávat. Tím více je pak s podivem, že na tuto osobu neexistují žádné svazky a spisy vedené Státní bezpečností. Zmíněného hudebníka spíše sledovaly jiné osoby instruované Státní bezpečností (viz varhanice Irena Ledvinová, připomenutá v rozhovoru s Riceriem), vzhledem však k tomu, že profesor Včelák v žádných spisech nefiguruje, byly tyto snahy zřejmě neúspěšné. Přínos profesora Včeláka pro Sixta souvisel hlavně s poznáním a seznámením se s velkým množstvím pražských nástrojů.

---

[223] prof. Jiří Včelák (24. 6. 1904–14. 3. 1981) byl český varhaník, pedagog, sbormistr a skladatel. Pozn. autora. ČERNUŠÁK, Gracian, Bohumír ŠTĚDROŇ a Zdenko NOVÁČEK, ed. *Československý hudební slovník osob a institucí*. Sv. 2, M-Ž. Praha: Státní hudební vydavatelství, 1965, s. 855.

[224] Gotický chrám Panny Marie Sněžné v Praze skýtá mnoho zajímavostí. Stavba započala v roce 1347 za vlády Karla IV. Měl to být jeden z největších chrámů v celé Evropě, nedostatkem financí však byl postaven pouze presbytář, nyní sloužící jako celistvý kostel. Monumentalitou se však vyrovná jiným církevními stavbám. Pozn. autora. Zdroj: Farnost Panny Marie Sněžné v Praze. *Farnost Panny Marie Sněžné v Praze* [online]. Copyright © 2004 [cit. 28.02.2023]. Dostupné z: https://www.pms.ofm.cz/chram-14.html

Informant nás seznamuje s další důležitou postavou, která jej po stránce hudební ovlivnila, tentokráte hlavně v oblasti teorie: „*U doktora Hrušky*[225, 226] *jsem soukromě studoval harmonii, kontrapunkt a tektoniku skladeb. On mě uvedl do kouzla církevních tónin a dal mi také základy doprovodu gregoriánského chorálu, které používám dodnes.*“ Každý varhaník ví, jak náročné je doprovázet gregoriánský chorál, který bylo původně doprovázet striktně zapovězeno. Tato zručnost vyžaduje především hluboké znalosti harmonie, církevních tónin (modů) a schopnost harmonizace tonálně nezakotvené melodie.

Když Sixtus obsadil pozici varhaníka v břevnovském klášteře, seznámil se zde s osobnostmi spjatými převážně se sborovou tvorbou: „*Další důležitou osobou byl skladatel Jan Hanuš, který pro břevnovský sbor vytvořil několik skladeb a mší. Po jeho operaci se dirigování ujal Jarmil Burghauser,*[227] *který také komponoval pro sbor pod pseudonymem Hájků.*“

Na zkušenou do katedrály

Informant čtenáři přibližuje i své první kontakty s „královským“ nástrojem, tedy s varhanami. A jak zjistíme, nemohl pravděpodobně dostat lepší školy, jelikož prvním učitelem mu byl varhaník z nejznámějšího českého kostela: „*V tomto věku* [7 let] *mě rodiče začali posílat na hodiny klavíru k tehdejšímu katedrálnímu varhaníkovi profesoru Antonínu Jandovi, který působil u svatýho Víta od roku 1911 až do své smrti v roce 1961, tedy celých…padesát let.*“ Katedrální varhaník[228] se s rodinou informanta velmi dobře znal, ba dokonce byl jejím blízkým přítelem, o čemž svědčí i určitá forma náklonosti: „*Můj otec se s ním velice přátelil a profesor Janda dokonce pro něj napsal několik skladeb.*“ Dále Sixtus uvádí, že prostory pro výuku nástrojové hry byly

---

[225] JUDr. Jaromír Ludvík Hruška (6. 1. 1910–1. 12. 1984) byl český právník, skladatel, sbormistr, kapelník chrámu sv. Víta v Praze, ale také autor sólových skladeb a písní na texty předních českých prozaiků. Viz například HRUŠKA, Jaromír Ludvík a Josef Svatopluk MACHAR. *Písně pro bas a klavír*. Praha: Panton, 1981.

[226] Dr. Hruška prý do katedrály často docházel v různém přestrojení či v parukách, a sice proto, že vedle své funkce kapelníka byl zaměstnán na Ministerstvu obrany. Skloubení těchto dvou funkcí je z dnešního pohledu až neuvěřitelné. Zdroj: STEJSKAL, Zdeněk. *Duchovní hudba na pražských katolických kůrech v době kulturní nesvobody 1948-1989*. 2008. Rigorózní práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav hudební vědy, s. 39.

[227] Obě jména jsou v Praze mezi církevními kruhy dobře známá. Jan Hanuš (2. 5. 1915–30. 9. 2004) byl český skladatel, autor mj. operní, symfonické, baletní a liturgické tvorby, držitel medaile Za zásluhy. Jarmil Burghauser (21. 10. 1921–19. 2. 1997) byl český hudební skladatel, muzikolog a popularizátor díla Antonína Dvořáka. Pozn. autora. ADAM, Jan. *Osobnosti – Česko: Ottův slovník*. Praha: Ottovo nakladatelství, 2008, s. 84.

[228] prof. Antonín Janda (17. 8. 1891–22. 5. 1961) byl český skladatel a dómský varhaník u sv. Víta v Praze. K této osobnosti se váže zajímavá historka, dobře ilustrující utužující se totalitní režim po roce 1948: „*Stalo se to tuším v roce 1949 a týkala se kardinála Berana, který už byl v konfliktu s komunistickou mocí. Na slavnosti Božího těla měl přednést důležitý dokument a komunistická moc už měla katedrálu plnou provokatérů, kteří na smluvené znamení začali zpívat Internacionálu a chystali se kardinála Berana lynčovat. Situaci zachránil tehdejší varhaník Antonín Janda, který pustil varhany a začal hrát státní hymnu. To je zastavilo, protože všichni příslušníci tajné bezpečnosti a Lidových milicí byli státní zaměstnanci a na státní hymnu se museli postavit do pozoru.*“ Zdroj: První varhany křesťané odmítali, teď si bez nich neumíme mši představit | Radio Prague International. *Zprávy z České republiky | Radio Prague International* [online]. Copyright © 1997 [cit. 28.02.2023]. Dostupné z: https://cesky.radio.cz/prvni-varhany-krestane-odmitali-ted-si-bez-nich-neumime-msi-predstavit-8112728 Pozn. autora.

více než nadstandardní, a přesto, že informant prvně navštěvoval hodiny klavíru (což je i dnes obvyklý postup), tak ho varhany velmi lákaly: „*Profesor Janda měl ve svém bytě na Malostranském náměstí pravé píšťalové varhany od Bohumila Paštiky, na které, když jsem uměl v hodině klavíru, mi pak dovolil si zahrát. Tehdy jsem ještě nedosáhl nohama na pedál.*"

Sixtus v souvislosti s katedrálou zmiňuje i nám už dobře známého varhaníka Otto Nováka. Vyprávění se zde doplňuje s Riceriem a dokládá nám Novákovo varhanické působení i z „druhé strany".[229] Zde se nám totiž ukazuje, že Novák často mše v katedrále kolikrát ani nestíhal dohrát, a aby zvládl dorazit včas na mši u sv. Jakuba, musel za něj zbytek bohoslužby v katedrále obstarat Sixtus: „*Tehdejší varhaník Otto Novák, hrál také se sborem Cantores u svatýho Jakuba, a tak musel brzy upalovat, aby tam byl včas. Většinou jsem dohrával tak od Agnus.*" [230]

Další varhanická osobnost, kterou Sixtus zmiňuje, je hudebník, který měl možnost koncertovat i v jiných státech než jen v ČSSR, jinak ale působil na kůru břevnovského klášterního kostela sv. Markéty: „[…] *dále zde působil Jiří Vyskočil,*[231] *který studoval varhany u Wiedermanna. Měl nějaké kontakty na Francii, kde také koncertoval.*" Není s podivem, že se o Vyskočila, který koncertoval ve Francii, zajímala StB (spolupráci s ní však v roce 1973 razantně odmítl). Díky spisům se však můžeme dozvědět zajímavé informace o varhaníkově účinkování: „*V roce 1972 měl například varhanní koncert v pařížské katedrále Notre Dame, který je umožněn pouze významným světovým hudebníkům.*"[232]

Poslední osobností je druhý varhaník břevnovského kostela, který však byl hudebníkem multifunkčním: „*Hybnou silou byl tehdejší varhaník Karel Černický,*[233] *jinak tympanista Národního divadla v Praze, jak už jsem zmínil* […]." Černickému Sixtus přičítá zásluhy zejména v oblasti kvality provozované liturgické hudby, zajištěné zejména hudebníkovými kontakty

---

[229] Srovnej rozhovor s Riceriem: „[…] *a vlastně téměř každou neděli běhal z Hradu k svatýmu Jakubu. A nedělní generálky ráno vlastně byly bez něj a on byl schopný často jako v 11.01 zasednout za svatojakubský varhany a okamžitě jako…ještě s taškou v ruce začít jednou rukou improvizaci.*"

[230] Agnus Dei (*Beránku Boží*) – Poslední část mešního ordinaria. V rámci celé bohoslužby se vyskytuje před svatým Přijímáním (*Communio*), tedy až ve druhé části mše. Pozn. autora.

[231] PhDr. Jiří Vyskočil (15. 5. 1928–2. 2. 1993) byl český varhaník, sbormistr a pracovník československého rozhlasu. Pozn. autora.

[232] *Archiv Bezpečnostních složek* (ABS), fond Operativní a vyšetřovací agenda bývalých státně-bezpečnostních složek, Svazky tajných spolupracovníků, sign. TS-667058 MV, Vyskočil Jiří (15. 5. 1928).

[233] Karel Černický (? 1907–17. 1 1995) byl český hudebník, tympanista ND, varhaník a sbormistr.

ve svém primárním zaměstnání: „*Díky panu Černickému a výše uvedeným jménům, vystupovali při mších jako sólisté Národního divadla například Marta Krásová, Beno Blachut, Eduard Haken*[234] *a další.*“

Kněz, který se režimu znelíbil

Jak již bylo zmíněno v úvodu tohoto tématu, obrovský vliv na Sixtovo hudební působení měli jeho strýcové, kteří byli zároveň římskokatoličtí kněží. Jedná se o velmi známá jména, která však z důvodu zachování informantovy anonymity není možné v této práci uvést. Tito muži pak v Sixtovi, vedle jeho rodičů, probouzeli lásku k hudbě od útlého věku: „*Mí dva strýcové byli římskokatoličtí kněží. K oběma jsme jezdili se sestrou na prázdniny. Jeden mě vzdělával v liturgii, vlastně tehdy ještě předkoncilní a druhý zase v hudbě, on totiž hrál dobře na violoncello.*“ Strýcové zároveň, protože byli duchovními, dali informantovi pevné základy nejen hluboké víry, ale taktéž jejího praktického prožívání. Jelikož to bylo ještě v době před Druhým vatikánským koncilem (1962–1965), bylo třeba dobře ovládat mešní formulář a modlitby v originálním bohoslužebném jazyce: „*Vzpomínám si, jak mě první strýc při jedné cestě lesem, kdy ta cesta pěšky trvala cca 35 minut do filiálního kostela, tak naučil latinské vstupní modlitby. To jsem chodil do druhé třídy.*“ Jelikož jeden ze strýců nesouzněl s myšlenkami socialismu, a ani je nijak nepropagoval, spíše naopak, nedostal souhlas s výkonem duchovenské činnosti. Mše proto musel sloužit tajně za zavřenými dveřmi, jelikož (nejen) za nelegální celebraci bohoslužeb hrozily velké tresty,[235] informant byl strýcovi ochoten při tajných mších svatých pomáhat: „*Jeden z mých strýců přišel o státní souhlas, a tak jsem mu chodil každé ráno ministrovat do kostela svatých Cyrila a Metoděje, kde měl soukromou mši za zavřenými dveřmi v křestní kapli vedle hlavního oltáře.*“

Jedním z prvních kněží, kteří poskytli informantovi stálé varhanické místo, byl P. Josef Mixa.[236] Tento kněz byl v Praze velmi proslulý svými kázáními a vztahu k tehdejší mládeži: „*V roce 1967 mě zlanařil legendární Páter Josef Mixa…on tehda dělal sekretáře biskupa Tomáška, tak do kostela svatýho Jana Nepomuckého blízko Pražského hradu, kde sloužil dvakrát týdně*

---

[234] Haken s Blachutem dokonce leží ve stejném hrobě na Vyšehradě (vedle hrobu Antonína Dvořáka). Eduard Haken, sám hluboce věřící, důsledně vystupoval proti komunistickému režimu, ten však, vědom si zpěvákových kvalit, nevyvíjel proti němu nátlak. Citujme si zajímavost ze spisu k povolení studijního pobytu v Itálii Hakenovi z roku 1955: „*Když mu byl přiznán titul laureáta státní ceny, prohlásil, že žádnou cenu nevezme, od komunistů že nich nechce, neboť v ČSR to brzy praskne. Státní cenu ve výši 100.000 Kčs skutečně nepřijal a peníze věnoval ve prospěch volyňských Čechů.*“ Zdroj: *Archiv Bezpečnostních složek* (ABS), fondy centrálních útvarů unitárního ministerstva vnitra a Federálního ministerstva vnitra, podklady pro jednání politického sekretariátu ÚV KSČ, usnesení politického sekretariátu a politického byra ÚV KSČ, sign. A 2/1 i.j. 854, Haken Eduard-cesta do Itálie. Pozn. autora.

[235] Toto bylo dokonce ukotveno v samotném zákoně - č. 140/1961 Sb. Trestní zákon. § 178 – Maření dozoru nad církvemi a náboženskými společnostmi (*Kdo v úmyslu mařit nebo ztěžovat výkon státního dozoru nad církví nebo náboženskou společností poruší ustanovení zákona o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta nebo peněžitým trestem*). Zdroj: Společnost pro církevní právo, z. s. [online]. Dostupné z: http://spcp.prf.cuni.cz/lex/140-61b.htm

[236] P. Mons. Ing. Josef Mixa (8. 8. 1925 – 27. 10. 2019).

mše, takže v sedmnácti letech jsem začal pravidelně hrávat v uvozovkách ve svém kostele." Kvůli tomu, že byl Mixa od roku 1968 sekretářem biskupa Tomáška, byl sledován StB, a v roce 1966 dokonce naverbován jako „kandidát na agenta" (krycí jméno *Pepa*). Pro StB však Mixa žádný přínos neměl, a v roce 1972 o něm spisy hovoří již se značným podezřením: „*Mixa zmodernizoval jak kostel sv. Jana na Hradčanech, kde vykonává duchovní správu, tak samotné bohoslužby. Tyto provádí v čistě ekumenickém duchu, přijímání podává podobojí, osobně se loučí s přítomnými apod.* […] *V kostele dává příležitost k vystupování několika pěveckým a kytarovým skupinám. V období vánočních svátků 1972 tam například bylo několik vystoupení kytarové skupiny nazvané „nastydlé Vánoce u sv. Jana", což bylo plakátováno a propagováno cyklostylovanými letáky a texty předváděných písní.*"[237] Ostatně tento text ze spisu StB potvrzuje svými slovy i Sixtus: „*Páter Mixa byl proslulý svými kázáními a také tam chodila spousta lidí, intelektuálové, pozdější chartisté a mladí, především vysokoškoláci. Miloval kvalitní hudbu a všemožně ji podporoval.*" O Mixově lásce k hudbě se spisy ostatně také zmiňují.

Pro Státní bezpečnost začal být počátkem normalizace P. Mixa nebezpečnou osobou, která negativně ovlivňuje jediný možný, marxistický světonázor tehdejší mládeže, a proto na něj bylo 22. 8. 1973 podáno hlášení na (ze strany státu) nepřijatelné činnosti, které Mixa v kostele prováděl. V závěru spisu čteme důraznou radu: „*Dáváme za zvážení, zda Mixa může nadále za dané situace zastávat funkci sekretáře biskupa a zda by nebylo vhodnější jej přemístit na venkov, avšak pokud možno, co nejdále od Prahy.*"[238] Spis pak končí v červnu 1974, a sice krátkým, vše vysvětlujícím sdělením: „*Státní správou bylo na základě toho docíleno u biskupa Tomáška přemístění Mixy na faru v okrese Karlovy Vary.*"[239] Kam konkrétně byl duchovní přemístěn, nám doplňuje sám informant, pro nějž byla tato osobnost tak klíčová, že jí s dalšími mladými lidmi jezdil vypomáhat: „[…] *Mixa musel odejít do zapadlé vesničky Stanovice u Karlových Varů. Dlouho jsme tam za ním o sobotách jezdili a pomáhali mu opravovat faru i kostel, které byly v dezolátním stavu.*" Jedním z pravděpodobných důvodů přemístění P. Mixy do farnosti se zdevastovaným kostelem a farou byl i knězův nesouhlasný postoj s organizací Pacem in terris.

Informant zmiňuje též P. Pavla Grimmiga, faráře z kostela sv. Jakuba v Praze, o kterém hovořil už Ricerius: „*Naštěstí tam působili pokaždé faráři nebo administrátoři, kteří hudbě hodně přáli, třeba Páter Tripský, Pavel Grimmig, který byl také aktivním varhaníkem a na faře měl malé*

---

[237] *Archiv Bezpečnostních složek* (ABS), fond Operativní a vyšetřovací agenda bývalých státně-bezpečnostních složek, Svazky tajných spolupracovníků, sign. TS-647463 MV, Mixa Josef (8. 8. 1925).
[238] *Archiv Bezpečnostních složek* (ABS), fond Operativní a vyšetřovací agenda bývalých státně-bezpečnostních složek, Svazky tajných spolupracovníků, sign. TS-647463 MV, Mixa Josef (8. 8. 1925).
[239] Tamtéž.

píšťalové varhany.“[240] Opět se zde tedy potvrzuje, že kvalita hudby nemálo záležela na knězově vztahu k ní, a její úrovni.

Rozporuplný život v totalitě

Tak jako Ricerius, i Sixtus přibližuje krušné chvíle života v komunistickém režimu. Věnuje se těžkému období studií, kdy musel snášet četná ponižování ze strany spolužáků, jeho osobním vztahu ke kněžím organizovaným v Pacem in terris, zvláště pak k rozporuplné osobě P. Františka Jedličky. Dále přibližuje koncertní činnost v prostředí katolických chrámů, a nakonec i osobní prožívání roku 1989 a konce totality.

Šikanován spolužáky

Jelikož Sixtus vyrůstal v tvrdých padesátých letech, vnímá, že přístup k věřícím žákům byl v této době mnohem vyostřenější než třeba v létech šedesátých, překvapivě však ne ze strany učitelů, ale v případě informanta od spolužáků. Když ministrovával v karlínském kostele, jednou neunikl jejich pozornosti: „*Spolužáci mě později, když už jsem chodil do školy, uviděli v tomto kostele při jedné sobotní svatbě v ministrantském úboru a hodně je to překvapilo. Reagovali na to: „Ale, ale co to vidím.“ Samozřejmě pak měli poznámky.*“ Tato událost tedy zavdala budoucím posměškům ze strany spolužáků, protože je zřejmé, že většina z nich byla vychovávána v duchu ateismu, jak si tomu ostatně vládnoucí režim žádal. To je koneckonců zřejmé i z počtu dětí, které náboženství v padesátých letech navštěvovaly: „*Minimálně třídní učitelka také věděla, že asi chodím do kostela, protože z celé třídy jsme se pouze dva přihlásili na náboženství. Tehdy se jinde, než na ZDŠ* [Základní devítiletá škola, pozn.] *náboženství učit nesmělo, aby bylo všechno pod dohledem.*“ Náboženství samozřejmě musely vyučovat osoby, které byly svým způsobem poplatné tehdejší garnituře: „*Docházela tam jedna nevýrazná katechetka, zřejmě „Mírovačka“* […]“.[241]

Informant přibližuje, že do školy v Karlíně chodil pouze do páté třídy, po jejíž absolvování se s rodiči přestěhoval na Břevnov. Měl naději v nový začátek a vlídnější prostředí, co se tolerance jeho vyznání a aktivit týče. „*Já to bral jako vysvobození, protože jsem se*

---

[240] P. Pavel Grimmig je též autorem doprovodů k několika písním v současném Kancionálu, a sice k písni č. 201 (Narodil se Kristus Pán), č. 226 (Vítaný buď Ježíšku) a č. 301 (Ach můj nejsladší Ježíši). Pozn. autora. CIKRLE, Karel a Willi TÜRK, ed. *Varhanní doprovod kancionálu.* 2. vyd., [1. vyd. v nakl. Musica Sacra]. Brno: Musica Sacra, 2009.

[241] Označením „*Mírovačka*“ informant odkazuje k Mírovému hnutí katolického duchovenstva Josefa Plojhara, které plně spolupracovalo s politikou KSČ. Pozn. autora.

zbavil uštěpačných poznámek." Idyla však netrvala dlouho a Sixtus se dočkal ještě horší šikany: „*V Břevnově to ale bylo ze strany spolužáků ještě horší než v Karlíně. Posmívali se mi, „křtili" mě vodou, takže jsem chodil zmáčený a malovali mi na oblečení křídou kříže, které se pak těžko z oděvů odstraňovaly.*" Informant se však těmito výboji nenechal odradit a krom ministrování začal též navštěvovat hodiny varhan, které probíhaly v netradičním prostoru: „*Když jsem začal chodit do sedmý třídy, přihlásili mě naši na výuku varhanní hry do blízkého kulturního střediska, které tehdy vedl mladičký profesor* XY. *Já byl v Praze vůbec nejmladším žákem, který se učil na tento nástroj. Výuka probíhala v kapli tehdy bývalého kláštera Školských sester svatýho Františka, kde zůstaly na kůru funkční píšťalové varhany. Kaple byla přestavěná na koncertní síň nebo spíše divadelní sál s podiem a oponou, kde probíhala vystoupení žáků této instituce. Samozřejmě nikomu jsem se nechlubil, že se učím na varhany, stačilo mi, jak se mi spolužáci vysmívali za ministrování.*" Učení na varhany se však informantovi před spolužáky utajit nepodařilo a při výuce byl několikrát přistižen: „*Nicméně se to stejně profláklo, protože mě v kulturním středisku potkávali žáci z jiných tříd a několikrát mě viděli, jak po hodině slézám z kůru od varhan. Samozřejmě se to po naší škole brzy rozkřiklo.*" Paradoxně ale právě hra na varhany zapříčinila, že spolužáci postupně začali své poznámky a šikanu omezovat a nastal zde zásadní zvrat v jejich myšlení: „*Najednou se mi spolužáci přestali posmívat a dívali se na mě spíš jako na exota.*"

Studium na středí škole bylo pro informanta mnohem svobodnější. Velkou výhodou pro něj bylo to, že budova školy se nacházela v blízkosti kostela sv. Jakuba, kde působily tehdejší varhanické špičky, do jejíchž blízkosti se Sixtus po čase dostal: „*Když jsem chodil na průmyslovku, nacházel se téměř přes ulici legendární kostel svatýho Jakuba. Jelikož jsme měli dopolední a odpolední vyučování, mohl jsem občas zaskočit za profesora Jiřího* Ropka,[242] *který tam tehdy působil jako varhaník. Když odjel na koncertní turné do zahraničí, občas jsem během polední pauzy místo oběda zaskočil za něho odehrát nějakou svatbu.*" Zdá se, že zpočátku své hraní v kostele informant tajil, je však jasné, že v centru města, ve frekventované čtvrti to šlo velmi těžko, a jednoho dne byla jeho aktivita spolužáky dekonspirována: „*Opět mě načapali spolužáci ve chvíli, když jsem vycházel z kostela a novomanželé mi děkovali za hraní a dávali mi naturálie, které jsme pak se spolužáky zlikvidovali. V několika případech jsem musel svatbu odehrát i o velké dvacetiminutové přestávce během dopoledne, takže jsem pak přicházel pozdě na další hodinu. Spolužáci mě ochotně kryli a vymýšleli si spoustu blbostí, aby omluvili mou nepřítomnost.*" Z uvedeného tedy už jasně vyplývá, že až teprve studium na střední škole přineslo Sixtovi určitou svobodu v jeho náboženském konání. Spolužáci jej dokonce

[242] O Jiřího Ropka se v roce 1983 taktéž zajímala StB, právě kvůli jeho koncertování v zahraničí. Snažila se ho též získat ke spolupráci, záhy však vyhodnotila, že varhaník pro ni nebude představovat zásadní přínos. *Archiv Bezpečnostních složek* (ABS), fond Operativní a vyšetřovací agenda bývalých státně-bezpečnostních složek, Svazky tajných spolupracovníků, sign. TS-747109 MV, Ropek Jiří (1. 7. 1922).

kryli před učiteli, když docházel pozdě na hodiny z důvodu hraní na svatbě. Odměnou jim pak byla účast na proviantu ze Sixtovy činnosti. Sami spolužáci dokonce projevili žádost o prohlídku varhan, které se jim mohlo skrze informanta dostat: „*Zde už nebylo žádné posmívání, ale spíš žadonili, zda bych je někdy nevzal na kůr a neukázal jim varhany, což jsem jim několikrát splnil.*"

Sixtus uvádí, že vedení jeho aktivity nijak neperzekuovalo[243] a nikdy se s žádným tlakem ze strany učitelů nesetkal: „*Závěrem bych řekl, že tlak ze strany vedení škol jsem ani žádný nepociťoval, dobře jsem se učil, a tak nebyla žádná záminka. Spíše byly problémy u spolužáků, a to mně citelně vadilo. Někteří mě brali jako kamaráda, se kterým je legrace, jiní se mi stále posmívali.*" Přiznává, že velmi těžce nesl šikanu ze strany spolužáků, která je podle něj často horší než od nadřízené osoby. Tyto výboje pak shrnuje do prosté, vysvětlující věty: „*No, děti bývají někdy velmi kruté.*"

Kontroverzní farář na miskách vah

Informant se narodil v padesátých letech, a jak sám říká, „*…pamatuju nejen Pacem in terris, ale ještě Plojharovo Mírové hnutí katolického duchovenstva.*" Ve svém životě tedy poznal mnoho kněží, kteří byli členy obou zmíněných uskupení. Jedna z osobností však byla pro informanta klíčová, protože po jejím boku strávil několik let jako ministrant a varhaník.

P. František Jedlička je dnes mnohými historiky považován za velmi kontroverzního kněze. Je nepopiratelné, že byl agentem Státní bezpečnosti, ostatně, k jeho osobě existuje velmi obsáhlý spis, který není vůbec jednoduché číst. Informant však k této osobě přistupuje z jiné strany: „*Já jsem velmi dobře znal Pátera Jedličku a jeho obraz vnímám trochu odlišně.*" O Jedličkovi dokonce vznikl televizní dokument, mapující jeho agentskou činnost. O existenci tohoto filmu se zmiňuje i sám Sixtus: „*Před nějakou dobou byl uveden v Český televizi pořad – Černý a černější,*[244] *jehož scénář připravil historik Petr Blažek. Je to v podstatě o třech kněžích, kteří se zaprodali se státní mocí. Jistě, vycházel z archivních materiálů, které tam i citoval.*" Skutečně, ony materiály představují na 702 stran spisů mapující Jedličkovu činnost od roku 1951 do roku 1984, kdy zemřel. Nicméně agentem StB byl již od roku 1948.[245] Skutečně je až neuvěřitelné, co spisy na uvedeného kněze osahují, namátkou si zde citujme charakteristiku P. Jedličky, jak ji zaznamenal jiný agent, pravděpodobně nadřízený: „[Jedlička] *je velmi inteligentní a bystrý, má zájem o ženy, v náboženství nevěří, dělá si s toho legraci, při tom však úzkostlivě*

[243] Vyprávění se zde shoduje s Riceriem, který taktéž nikdy nezažil represe ze strany vedení škol. Pozn. autora.
[244] NOVÁK, Ján. *Černý a černější.* Historický dokument, Česká televize, vyrobeno 2007. Dostupné také z: https://www.ceskatelevize.cz/porady/10123149359-cerni-a-cernejsi/
[245] *Archiv Bezpečnostních složek* (ABS), fond Operativní a vyšetřovací agenda bývalých státně-bezpečnostních složek, Svazky tajných spolupracovníků, sign. TS-750458 MV, Jedlička František (1. 6. 1920).

dbá o to, aby byl v církevních kruzích považován za pravověrného a církvi oddaného kněze."[246] Spisy se dokonce zmiňují o milostných poměrech duchovního s různými ženami, kteréžto aféry popisují velmi barvitě. Po stránce pracovní morálky je Jedlička hodnocen více než obstojně: „*Je to můj nejlepší agent. Odměnu za zprávy přijímá.*"[247, 248]

Pravdou však je, že Jedlička své duchovní povinnosti vykonával svědomitě, na což byl mnohdy Státní bezpečností upozorňován. Když připravoval děti v rámci náboženství k první svaté zpovědi, bylo mu pohrozeno, že přijde o Státní souhlas.[249] Do širšího povědomí veřejnosti se Jedlička dostal díky pohřbu Jana Patočky[250] v roce 1977, kdy byl Státní bezpečností instruován, aby mluvil stručně a krátce, aby na pohřbu nezněla žádná církevní hudba apod. Samotný obřad na hřbitově pak rušili příslušníci Lidových milicí mimo jiné túrováním motorek.[251, 252] Obsáhlý spis končí 3. 5. 1984. Tento den v ranních hodinách Františka Jedličku našla mrtvého jeho hospodyně v bytě na Petřinách. Pohřeb se uskutečnil 11. 5. 1984 v 10 hodin dopoledne, celebroval jej kardinál Tomášek a bylo na něm přítomno až 60 duchovních.[253] Františka Jedličku jsme si přiblížili na základě dochovaných spisů. Byl Státní bezpečností instruován, aby za každou cenu vystupoval jako konzervativní kněz, který je plně oddán svému duchovnímu povolaní.

Jak jej vnímal Sixtus? „*Všechno bral naprosto poctivě, a ještě stačil kontrolovat ministranty, zde se nebaví, nepošťuchují a nežvýkají vosk.*" Informant po boku Jedličky strávil dlouhá léta jako jeho ministrant a také varhaník. Sixtus kněze vnímal jako naprosto seriózního, vykonávajícího své povolání pečlivě a svědomitě: „*Jeho legendární okřiknutí hříšníka při bohoslužbě bylo – „Kleknout pod věčné světlo a pomodlit se Věřím v Boha". To už byl zpravidla hodně naštvaný a dotyčný ministrant se musel před celým kostelem odebrat doprostřed presbytáře a tam vykonat to přikázané.*" Páter Jedlička k sobě dokázal přitáhnout i hodně mladých lidí, zvláště pak ministrantů, kterých měl při

---

[246] *Archiv Bezpečnostních složek* (ABS), fond Operativní a vyšetřovací agenda bývalých státně-bezpečnostních složek, Svazky tajných spolupracovníků, sign. TS-750458 MV, Jedlička František (1. 6. 1920).
[247] Tamtéž.
[248] Odměny skutečně Jedlička, pod krycím agenturním jménem Adam přijímal, a nemalé. Když se například v roce 1965 vrátil z Říma, kde se účastnil Druhého vatikánského koncilu, podal velmi obsáhlé hlášení, za nějž obdržel věcný dar v hodnotě 100,- Kčs. 1. 7. 1967 získal hodnotný dárkový koš, protože „*je plně oddaný orgánům StB, uložené úkoly plní svědomitě, s plnou odpovědností a vlastní iniciativou.*" Zdroj: Tamtéž.
[249] Tamtéž.
[250] Prof. Dr. Jan Patočka, DrSc., dr. h. c. (1. 6. 1907–13. 3. 1977) byl český filozof. Po vzniku Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity v Brně v roce 1946 byl na této fakultě pověřen výukou filozofie. Pozn. autora. BLECHA, Ivan. *Jan Patočka.* Olomouc: Votobia, 1997.
[251] Tamtéž, s. 190.
[252] Za pohřeb prof. Patočky, která nesla hanlivý krycí název „Dědek", obdržel Jedlička odměnu 1000,- Kčs, což byly v roce 1977 velmi vysoké peníze. Zdroj: *Archiv Bezpečnostních složek* (ABS), fond Operativní a vyšetřovací agenda bývalých státně-bezpečnostních složek, Svazky tajných spolupracovníků, sign. TS-750458 MV, Jedlička František (1. 6. 1920).
[253] Tamtéž.

bohoslužbách veliké množství: „*Břevnovská farnost byla po Praze také známá tím, že zde v šedesátých letech ministrovala i děvčata. Obětavé farnice na ně ušily speciální bílé řízy, převázané cingulem. Vzpomínám si, že jednou při Božím těle, kdy byl průvod ke čtyřem oltářům do bývalé klášterní zahrady, nás bylo ministrantů a ministrantek přes devadesát u oltáře. Já chodil většinou s křížem a když jsem mířil z kostela do zahrady, zjistil jsem, že stále vycházejí další a další ministranti ze sakristie.*“ Toto dle informanta nesl nelibě církevní tajemník, kterému se nelíbil velký početl mladých lidí kolem P. Jedličky: „*Páter Jedlička mě také jednou vyprávěl, jak mu církevní tajemník vyčítal velký počet ministrantů při bohoslužbách, a tak mu vyjmenoval všechny známé liturgické funkce, bez kterých zkrátka sloužit mši nemůže, a to včetně presbyter asistenta, pro kterého byl v sakristii i zvláštní pluviál. Nevím, jak reagoval na otázku – Jak to teda dělají jinde, když třeba žádného ministranta nemají.*“

Jelikož byl Jedlička přítomen Druhému vatikánskému koncilu, měl informant jeho výsledky z první ruky. Sám říká, že ho Jedlička nikdy Státní bezpečnosti neudal, přesto, že jej o výsledcích koncilu informoval: „*Zřejmě se o tom nikde nezmínil, protože nikdo z nás neutrpěl žádnou újmu.*“ I z dochovaných spisů je zřejmé, že se Jedlička o Sixtovi nikdy nezmínil. Nepochybuje ani o Jedličkově prožívání víry: „*Jinak jsem u něho na faře kolikrát viděl rozevřený breviář, takže podle mě bral své kněžské poslání velmi vážně. Byla s ním také velká legrace. To je moje zkušenost s Páterem Jedličkou.*“ Nakolik byl Jedlička dobrým hercem v plné režii StB, nebo skutečně zainteresovaným knězem, se už ovšem dnes asi nedozvíme. Možná se nabízí otázka, proč je zde P. Jedlička tak podrobně rozebírán. Autor práce považuje za nutné připomenout, že není dobré předkládat pouze jednostranný pohled na to, že katolická církev byla přímou obětí komunistického režimu, ale že i v ní bylo mnoho osob (byť minoritně) kolaborujících s vládní stranou.

Vztah informanta k Pacem in terris byl v době normalizace vcelku smířlivý, a chápe pohnutky kněží ke vstupu do této organizace. Závěrem popisuje případ konkrétního duchovního ze Středočeského kraje, který po intervenci ostatních kněží do organizace vstoupil a po revoluci v roce 1989 čelil perzekucím ze strany vrcholného vedení církve: „*Ještě bych rád zmínil jednu okolnost. Všichni vikáři museli být členy Pacem in terris, jinak nemohli na vikariátech působit. Případ, který chci popsat, se odehrál na Benešovsku, kde tehdy působil vikář František Velíšek. Toho sami kněží vyzvali, aby do této organizace vstoupil, s tím že mu důvěřují a znají ho. Aspoň budeme vědět, co se na nás peče, říkali. Bohužel po revoluci, při nástupu nového arcibiskupa Miloslava Vlka, kdy*

se začala řešit otázka takzvaných Paxteriérů,[254] *byl odvolán a nepomohla mu ani intervence kněží, kteří ho vlastně k tomuto členství vyzvali.*"

Do kostela na koncert? Jak kde

Informant se v rozhovoru zmínil i o koncertní praxi v době normalizace, a sice v prostorách katolických chrámů. Není s podivem, že koncertní činnost v chrámech byla omezována, ale když probíhala, byla hojně navštěvována.

Navzdory tomu, že v Praze se nachází velké množství kostelů s kvalitními nástroji, koncertní činnost mohla probíhat pouze někde: „*V Praze byly povolené v letní turistické sezoně koncerty pouze v těchto kostelích: svatý Jakub na Starým Městě, svatý Mikuláš na Malostranském náměstí a svatý Tomáš rovněž na Malostranském náměstí. Po opravě varhan u svatýho Jiljí se pár koncertů konalo i tam.*" V Praze však fungovala organizace, která zajišťovala koncerty na dvoumanuálové varhany s dvanácti rejstříky, pocházející z osmnáctého století,[255] na které zde hrával další z významných pražských varhaníků: „*Mimo to Pražské kulturní středisko pořádalo pravidelné koncerty v kostele Všech svatých na Pražském hradě, kam byly přeneseny v sedmdesátých letech varhany ze Skapců, původně chórový nástroj v bývalém klášterním kostele v Kladrubech. Působil tam varhaník, hobojista a skladatel František Thuri,*[256] *kterému se říkalo poslední barokní skladatel, protože v tomto duchu komponoval.*"

Dále informant zmiňuje i koncerty v Pražské katedrále, ty ale byly uváděny pouze v rámci větších festivalů: „*Příležitostné koncerty se ještě konaly například v Pražské katedrále, myslím tím třeba Pražské jaro a další jednotlivé koncerty například u Panny Marie před Týnem.*"

Dle Sixta se většinou v interiérech kostelů nedělaly žádné úpravy (odstraňování křížů a náboženských symbolů), vzpomíná si však na jednu věc, která se nestala překvapivě v Praze, ale v malé obci zhruba se čtyřmi sty obyvateli: „*Znám však jeden případ v obci Stradonice u Nižboru, to je myslím okres Beroun, kde jeden varhanářský nadšenec opravil víceméně zdarma v místní kapli varhany, které dlouhá léta nehrály.*"[257] Oním zmíněným objektem je hřbitovní kaple sv. Liboria, jejíž existenci (respektive samotnou obec Stradonice) chtěl zviditelnit významný český literát: „*Jelikož v blízkosti žil spisovatel František Nepil,*[258] […] *snažil se toto místo dostat do*

---

[254] „Paxteriér" – Člen organizace Pacem in terris. Pozn. autora.
[255] Varhany a varhanáři v České republice. *Skapce* [online]. Dostupné z: http://www.varhany.net/cardheader.php?id=3168&lok=612
[256] Srovnej rozhovor s Riceriem.
[257] Jedná se o malé, jednomanuálové varhany se šesti rejstříky, které v roce 1844 postavil varhanář Johann Ferdinand Guth (1815–1872). Zdroj: Varhany a varhanáři v České republice. *Stradonice* [online]. Dostupné z: http://www.varhany.net/cardheader.php?lok=1350
[258] Spisovatel František Nepil (10. 2. 1929–8. 9. 1995) je ve Stradonicích i pohřben. Pozn. autora.

podvědomí veřejnosti. Chtěl všechno zorganizovat a získat potřebná povolení všech zainteresovaných institucí k uspořádání podvečerního koncertu." Tato snaha se nakonec opravdu vyplatila, avšak za cenu, že kaple nebude nijak připomínat církevní objekt: „*Po neuvěřitelné anabázi se mu to nakonec povedlo, ale s podmínkou, že koncert se uskuteční pouze tehdy, pokud budou z kaple odstraněny všechny náboženské symboly, to jest obrazy a kříže. Na místo kříže byla přinesena velká váza s květinou, na kterou byl namířen bodový reflektor. Ostatní interiér tonul ve tmě.*"

Sixtus tento poněkud neveselý příběh staví do opozice s událostí, která se přihodila v jiné farnosti, a která ve čtenáři jistě vyvodí úsměv na tváři: „*Stalo se to v jednom kostele v Královéhradecké diecézi.*[259] *Opravovali tam varhany a práce se neskutečně vlekly kvůli nedostatku financí. Proto místní duchovní správce pořídil do kostela klavírní křídlo. Kvůli absenci varhanního pedálu a pro zdůraznění basové polohy, přicházel téměř každou mši jeden muzikant s kontrabasem a hrál vždy spodní linku kancionálového doprovodu. To se stalo obrovským šlágrem a na mši do tohoto kostela se začali sjíždět mladí ze širokého okolí.*" I v dnešní době je těžko představitelné, že kancionálové písně, které známe pouze s průvodem varhan, zpívá zúčastněný lid za doprovodu klavíru a kontrabasu. A není se ani čemu divit, že toto obsazení lákalo do kostela především mladší generaci. To samozřejmě neuniklo pozornosti bystrému uchu církevního tajemníka, „*a tak přihrál tomuto farnímu úřadu finanční prostředky, aby se už proboha oprava varhan dokončila* (smích). *Místní duchovní správce to však nechtěl vzdát, a tak spolu s varhanáři začali opravu z různých důvodů brzdit.*" Zde tedy nahrazení liturgického nástroje „modernějším" způsobem hudebního doprovodu zapříčinilo větší návštěvnost bohoslužeb mladými lidmi, což se místnímu knězi tak líbilo, že chtěl opravu varhan co nejvíce pozdržet. Církevní tajemník však touto situací byl tak znervózněn, že se stala věc, která je jen těžko uvěřitelná: „*Myslím, že mi kdosi říkal, že církevní tajemník přihrál dokonce i nějaké devizy, pro nákup vzduchového čerpadla Laukhuff z NSR, což bylo tenkrát považováno za zázrak.*" Přísloví, že „všechno zlé je k něčemu dobré" zde tedy platí bezezbytku.

Vraťme se však ještě do Prahy. Informant přiznává, že ač byl kostel sv. Jakuba pověstný kvalitním provozováním liturgické hudby, varhany zde vždy v perfektním stavu nebyly. Přesto však byly koncerty v tomto chrámě hojně navštěvovány, a účast mnohdy překvapila i zahraniční interprety ze svobodných zemí: „*U svatýho Jakuba, i když tam tehdy*

[259] Konkrétně to bylo v kostele Nanebevzetí Panny Marie v Orlici u Letohradu.

varhany nebyly v nejlepším stavu,[260] *se v době normalizace konaly pravidelně varhanní koncerty, myslím, že dvakrát do roka, jarní a podzimní cyklus. Pořádal je FOK a bývalo na nich kolikrát i dva tisíce posluchačů! Tehdy se i zahraniční varhaníci velmi podivovali nad tak ohromující návštěvou, kterou ve svých zemích nezažili.*"

Závěrem Sixtus říká, že varhaníci, vědomi si toho, že nebudou mít možnost koncertovat častěji, se na vystoupení připravovali s náležitou pečlivostí: „*Naši varhaníci věděli, že je u nás málo možností ke koncertování, a tak se na vystoupení pečlivě připravovali. Termín znali možná rok dopředu a tušili, že další příležitost hned tak nebude.*"

První mše ve svobodné zemi

O vlastním prožívání revolučního roku, a konci vlády jedné strany se informant moc nerozpovídal. Změnu poměrů však dle vlastních slov vnímal velmi intenzivně: „*Byla to pochopitelně velká úleva.*"

Zmiňuje však slavnostní událost, při které sám mohl působil jakožto varhaník: „*Já měl tu čest, že jsem mohl hrát při první mši po revoluci, kterou ještě spolucelebroval biskup Škarvada*[261] *ve Strahovském klášteře. Tam jsem najednou uviděl několik svých známých, kteří se náhle objevili u oltáře v albách při koncelebraci.*" Vidíme zde především úlevu v oblasti duchovního prožívání, kdy mnoho lidí konečně svobodně a veřejně vyznali svou víru beze strachu z postihu ze strany Státní bezpečnosti, beze strachu o svá pracovní místa, beze strachu o svou budoucnost.

Liturgická hudba

V dalším tématu se zaměříme na samotnou liturgickou hudbu, jak ji v době normalizace vnímal Sixtus. Podíváme se také na hudební působení informanta, který mimo jiné srovná i duchovní hudbu, které se v našem prostředí provozuje dnes.

---

[260] Velké přestavby varhan u sv. Jakuba provedly závody Organa Kutná Hora v roce 1956 a Varhany Krnov v roce 1981–1982. Současná dispozice varhan činí 91 registrů ve čtyřech manuálech a pedálu, přičemž varhany mají 8277 píšťal, což je činí největšími varhanami v republice (pokud nepočítáme varhany u sv. Mořice v Olomouci, které mají sice 5 manuálů, ale „pouze" 7884 píšťal). Pozn. autora. Zdroje: Svatojakubské varhany – Sancti Jacobi Organum. *Sancti Jacobi Organum – Vítejte na stránkách nadačního fondu* [online]. Dostupné z: https://sanctijacobiorganum.com/svatojakubske-varhany/, a Historie varhan. *Varhany v kostele svatého Mořice v Olomouci* [online]. Copyright © 2021 Římskokatolická farnost svatého Mořice Olomouc. Všechna práva vyhrazena [cit. 03.03.2023]. Dostupné z: https://varhany.moric-olomouc.cz/historie

[261] Mons. ThDr. Jaroslav Škarvada (14. 9. 1924–14. 6. 2010) byl český katolický duchovní, sekretář kardinála Berana, titulární biskup litomyšlský a pomocný biskup pražský. Škarvada je autorem několika knih a také krátkých, poutavých příběhů z oblasti víry a osobních vzpomínek. Viz ŠKARVADA, Jaroslav a GORAZD. *Z archivu pastýře exulantů*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1996.

Umělecké zážitky i při bohoslužbě

Informant obsáhle zmiňuje samotnou liturgickou hudbu, která v pražských chrámech zaznívala. Vzpomíná na roky kolem revolučního Pražského jara, zvláště pak na kostel svatého Jana Nepomuckého: „*Asi deset minut od tohoto kostela, bydlel Jaroslav Orel,*[262] *velký znalec renesanční hudby a gregoriánského chorálu, o kterém napsal také učebnici.* […] *Založil a vedl sbor Amici musicae.*“ Jelikož by Orel orientován spíše na starou muziku, byl tomu přizpůsoben i většinový repertoár sboru: „*Provozovali především vokální renesanční duchovní hudbu, jako Palestrinu, Josquin Despréz, Ockeghem, Orlando di Lasso, Monteverdi a jiné…, ale také i gotické skladby Ars nova. Machaut, Filippe de Vitry.*“ Sbor působil při kostele, který známe už z vyprávění o P. Mixovi, který zde působil předtím, než byl přemístěn na zdevastovanou faru u Karlových Varů. V kostele vedle sebe fungovala uskupení s absolutně odlišnými žánrovými preferencemi. Vokální soubor interpretující díla starých středověkých autorů kontra kytarová schola, který se dostal až do hledáčku StB. Informant v tomto kostele dokonce založil uskupení, se kterým kvalita provozované hudby stoupla ještě výrazněji: „*Amici vystupovali spíše při pátečních bohoslužbách slova, které Páter Mixa vedl. V tomto kostele jsme založili také orchestr z dalších nadšenců a provozovali jsme tam také při bohoslužbách slova varhanní koncerty. Hráli jsme tam Brixiho, Händela, a takové... To vše bylo v době oteplení od roku 1967* […].“ Informant se zmiňuje, že se členy orchestru pak jezdívali Mixovi pomáhat do jeho nového působiště, neuvedl však, jak dlouho poté ještě jím spoluzaložený orchestr fungoval. Pěvecký sbor Amici musicae dokonce po revoluci nahrál CD gregoriánského chorálu.[263]

Lidový zpěv nemusí být doprovázen striktně na varhany. Zvláště v menších městech a vesnicích bývá zvykem, že kupříkladu při průvodech Božího těla bývá zpěv podpořen dechovkou. Tento způsob doprovodu však býval zažitý i v břevnovské farnosti: „*Pak se k nám přidaly žestě a pěvecký sbor, který pobožnosti u jednotlivých oltářů doprovázel. Žestě podporovaly lidový zpěv mimo baziliku. Členové žesťového kvinteta byly členové orchestru Národního divadla, které tam přivedl Karel Černický, jeden z místních varhaníků a současně tympanista z téhož divadla.*“

Nesmíme opomenout ani kytarové scholy, jejichž produkce narostla zvláště v období po Druhém vatikánském koncilu. Nelze se však divit tomu, že v některých případech mohly být tyto scholy trnem v oku režimu, protože se v nich organizovaly zvláště mladí lidé.[264]

---

[262] Jaroslav Orel (23. 2. 1930 – 11. 3. 2008), rodák z moravské Kelče. Český sbormistr a znalec staré muziky. Jaroslav Orel – 10. výročí úmrtí | Farnost sv. Markéty v Břevnově. *Farnost sv. Markéty v Břevnově* [online]. Dostupné z: http://www.farnost-brevnov.cz/2018/03/jaroslav-orel-vyroci-umrti/

[263] OREL, Jaroslav a Amici musicae antiquae. *Cantus gregorianus* [zvukový záznam na CD]. Praha: Edit, 1991.

[264] Vzpomeň na spisy StB k osobě P. Mixy.

Sixtus však přiznává, že na konci šedesátých let měly stále větší převahu smíšené pěvecké sbory, které stále fungovaly v tradici předkoncilní liturgie: „*V době oteplení Pražského jara, znám případ z jednoho pražského kostela, kde tehdy působil* XY,[265] *že tam při bohoslužbách vystupovala kytarová schola. To ale nemělo dlouhého trvání. Spíše se držely chrámové smíšené sbory, ale jejich produkce nesměla být nikde propagována.*“ Samotný Josef Hercl, o kterém již byla zmínka vícekrát, dával údajně dobrý pozor, koho přijímal do sboru, aby se mu tam nedostal nějaký udavač: „[…] *musel čelit několika případům, kdy se mu chtěli do sboru vetřít podivná individua. Naštěstí se mu to podařilo odvrátit a enkláva vzájemné důvěry se podařila uchovat. Žádní pozorovatelé a udavači tam nepronikli.*“

Sbor od svatého Jakuba disponoval širokým repertoárem, vždy plně respektující nároky na správnost liturgického užití: „*Cantores Pragenses byl vynikající sbor s profesionální úrovní. Na Velký pátek dávali vždy po obřadech Dvořákovo Stabat Mater se sólisty z Národního divadla. To byl vždycky nabitý kostel.*“

Přibližuje také četnost produkcí sboru a široce obsáhlé tituly, které při mších svatých zaznívaly: „*Zpívalo se každou neděli v jedenáct hodin vesměs barokní a klasicistní mše jak českých autorů, jako třeba Černohorskýho, ten však vlastně taky u Jakuba působil, že,*[266] *Michny, Brixiho, Vaňhala, Linka, a spoustu dalších. Samozřejmě i zahraničních skladatelů…Mozart, Haydn.*“ Z výčtu vyplývá, že bylo naprosto běžné, aby se při mších hrála a zpívala díla světových velikánů, a liturgie nebyla založena jen na lidovém zpěvu. Lidi do kostela hudba přitahovala, důkazem je tvrzení informanta, že kvalita provozované hudby měla velkou moc: „[…] *hrála se liturgická varhanní literatura i během mše. Chodila na ni spousta lidí, zejména zahraničních turistů a členů ambasád. Tato tradice se tam zachovala dodnes.*“

V Praze byl zvyk, pokud se sehnal dostatečný počet výkonných umělců, provádět i figurální mše:[267] „*Podle schopností dalších pražských sborů se prováděly různé figurálky buď s orchestrem, nebo jen s varhaním doprovodem.*“ Figurální mše dnes z kostelů víceméně vymizely, a pokud se provozují, tak pouze na místech, kde je stálý sbor (případně orchestr), a to ještě nepravidelně. Přednost je dávána lidovému zpěvu. V době normalizace byl v Praze sbor, pěvecky zajišťující

---

[265] Zmíněný kněz stále žije. Je však zajímavé, a pro naši práci důležité, že v roce 1967 založil již zmíněnou scholu, která nesla název Poutníci. Byla to vůbec první schola na našem území, která provozovala tzv. rytmické mše. V roce 1972 byla jejich činnost Státní bezpečností zakázána.

[266] Bohuslav Matěj Černohorský (16. 2. 1684–1. 7. 1742) byl český varhaník a skladatel. U sv. Jakuba pak nějaký čas pobýval jako člen minoritského řádu, než v roce 1710 odešel do Itálie. Pozn. autora. BORECKÝ, Jaromír. *Stručný přehled dějin české hudby*. Praha: Mojmír Urbánek, 1928, s. 40.

[267] Po Druhém vatikánském koncilu se věřící lid aktivně zapojil do zpěvu mešního ordinaria. Figurální mše, které příslušelo zpívat pouze sboru, tak ve své podstatě pozbyly smyslu. Dnes se však věřící mohou s figurální mší setkat, nejčastěji na Vánoce, kdy se v kostelích po celé republice zpívá Rybova Missa solemnis. Pozn. autora. Viz publikaci SEHNAL, Jiří. *Figurální mše na Moravě od 17. století do současnosti*. Brno: Moravská zemská knihovna v Brně, 2020.

několik kostelů: „*V Praze mohu vzpomenout například kostely svatýho Ignáce, Jiljí, Vojtěcha u Národního divadla, svatýho Františka – U křižovníků, Tomáše, kde působil sbor takzvaný SPOMAKO – Spojené malostranské kostely: svatý Mikuláš, Kajetán, Panna Maria pod řetězem, Pražské Jezulátko, kde ale nejvíce zpívali Cantores, svatýho Antonína, Strahov a mnoha dalších. Pokud se mohu zmínit o Břevnově v době normalizace, tak i zde se konala velkolepá provedení.*"

Velkolepá provedení však často střídala i tvorba Ceciliánská,[268] která se snažila o návrat ke gregoriánskému chorálu. Jako hlavní jazyk upřednostňovala latinu, vyjma několika málo případů byly k doprovodu využívány pouze varhany:[269] „*Kromě klasicistních a barokních autorů se zde dávala také Ceciliánská tvorba – Picka, Tregler, Foerster, Fibich, a další. Produkce měly vždy vysokou úroveň, protože jako orchestr byli přizváni členové ND.*"

„Moje jméno bylo známé po celé Praze"

Sama umělecká činnost informanta byla a je velmi bohatá. Své hudební schopnosti projevoval už na ZDŠ: „*Při hodinách hudební výchovy…my jsme ve třídě jsme měli klavírní křídlo, tak jsem potom doprovázel lidové písničky ze zpěvníku, jejichž melodie jsem si sám harmonizoval. To bylo další překvapení, protože učitelka zpěvu vždy zadala nějaké žákyni ze třídy, o které věděla, že chodí na klavír, aby se do příští hodiny naučila aspoň hrát melodii jedním prstem bez chyb. Já o takovou pozornost nikdy nestál, spíš jsem trpěl, jak žákyně s doprovodem zápasí.*" Když se pak Sixtus ještě více zdokonalil ve hře na varhany, v době studií na střední škole zastupoval již zmíněného varhaníka Ropka v kostele sv. Jakuba. Při studiu na AMU se pak seznámil i s jinými formami liturgie, než jakou znal z katolického prostředí: „*Mezi těmito spolužáky začala probíhat zářná ekumena aniž jsme věděli, že se tomu tak říká. Tehdy se to ještě nenosilo. Chodili jsme se navzájem zastupovat do kostelů různých církví, evangelické či husitské a někteří i, což zní dneska zvláštně, i do synagog. Musel jsem se naučit i jiné liturgie, abych tam obstál.*" Již v rozhovoru s Riceriem jsme na téma jinověrství narazili, sám Sixtus toto potvrzuje a dodává, že v době jeho působení účast na bohoslužbách shromáždění jiného vyznání představovalo mnohem větší problém než dnes. Byl však mile překvapen postojem evangelického pastora: „*Pravda, tehdy to bylo považováno za hřích, že chodím na shromáždění jinověrců a musel jsem se z toho zpovídat. Mé provinění bylo o to větší, že moje účast na těchto bohoslužbách byla aktivní. Proto se mi velmi líbilo, jak mě přivítal evangelický pastor v Jirchářích, který mě*

[268] Pojmenována podle patronky církevních hudebníků sv. Cecilie. Propagátorem návratu hudby k chorálu a zpěvu a capella byl papež Pius X. Tyto požadavky zároveň kodifikoval v Motu proprio *Tra le sollecitudini* – ADAM, Adolf. *Liturgika: křesťanská bohoslužba a její vývoj*. Praha: Vyšehrad, 2001, s. 116–117.
[269] SEHNAL, Jiří. Stručný přehled dějin katolické chrámové hudby. In: CIKRLE, Karel a SEHNAL, Jiří. *Příručka pro varhaníky*. Rosice: Gloria, 1999, s. 175.

nejprve představil na začátku bohoslužby celému shromáždění, a řekl, že jsem sice římskokatolického vyznání, ale pak dodal, že stejně věříme v toho samého Boha."

Při působení v kostele sv. Jana Nepomuckého po boku P. Mixy zažil informant nespočet příhod, které ovlivnily jeho širší pole působnosti: „*Moje jméno bylo známé po celé Praze* […]." Toto přičítá právě charismatu faráře Mixy, za kterým dojíždělo nespočet lidí z celého okolí, a dokonce i mimo Prahu: „[…] *díky tomu, že se v kostele svatýho Jana Nepomuckého předělávalo elektrický napětí*[270] *a ovládání osvětlení bylo na kůru. Soustavně jsem zapomínal rozsvěcet, takže bohoslužba často začala místo Pán s vámi, Mixovým – „Marku rozsviť!" Když jsem přišel někam do cizí farnosti a představil se, obvykle následovalo – Aha, to vy jste ten Marek, co stále zapomíná rozsvěcet kostel. Tím jsem zjistil, z jak dalekého okolí věřící za Mixou dojížděli.*" Když byl v roce 1973 Mixa přeložen na venkov, mezi věřícími tato informace vzbudila značný rozruch: „*Když se rozkřiklo, že Mixa bude odejit, přicházelo na jeho bohoslužby tolik lidí, že se ani do kostela nevešli a museli stát před kostelem.*"

Po nuceném odchodu oblíbeného kněze byl informant zapojen do skupinky nadšených muzikantů, kteří vyjížděli pozvedat úroveň liturgické hudby mimo hlavní město: „*Po odchodu Pátera Mixy z Prahy mě oslovila skupina muzikantů, zda bych s nimi nechtěl spolupracovat. Jednalo se o nadšence, kteří měli rádi duchovní hudbu a téměř každou neděli někde mimo Prahu při bohoslužbě vystupovali.*" Sixtus si i dnes, po několika desetiletích uvědomuje, že tato činnost mohla být v době normalizace velmi riskantní, když se organizovaná mládež každý týden vydávala zpívat do různých mimopražských farností. Dodává však, že nikdy nedošlo k odkrytí této činnosti. Sám ale dodnes neví, kdo a jak tyto akce zajišťoval: „*Kdo to všechno zařizoval a jakými konspirativními kanály se to dojednávalo, mi dodnes není známo.* […] *Místa vystoupení, jsme se vždycky dozvěděli až na seřadišti aut, odkud jsme následně vyráželi. Věděli to dobře jen naši řidiči, my ostatní jsme se cíl cesty kolikrát dozvěděli, až při vystupování z vozidel.*" Dále už blíže odkrývá tyto aktivity: „*Zkrátka jsme se mimo Prahu dopravili několika auty, odzpívali při mši a zase odjeli. Myslím, že místnímu faráři se to povedlo dokonale utajit. Jednalo se vždy o osoby, které měly rády dobrou muziku. Po detailech jsem nikdy nepátral.*" Čtenáře možná překvapí, jak náročné skladby tato skupina mladých lidí prováděla. Občas je dokonce doprovázela i instrumentální složka: „*Buď jsme dávali celé mše, a dokonce někdy s námi jezdil i miniaturní orchestr, anebo jenom vložky, jako Michna, Mozart, atakdále, či pouze mše a capella – Palestrina, Hassler, Harant z Polžic...*" Díky hlubším

[270] I opravy v kostele sv. Jana Nepomuckého neunikly pozornosti Státní bezpečnosti – „*Zde Mixa využil své funkce biskupského sekretáře a zařídil vše podle svého, využívaje toho, že se nikdo neodváží mu nic vytknout. Kostel zmodernizoval, zavedl ústřední topení, které obdržel v roce 1968 nebo 1969 ze zahraničí.*" Zdroj: *Archiv Bezpečnostních složek* (ABS), fond Operativní a vyšetřovací agenda bývalých státně-bezpečnostních složek, Svazky tajných spolupracovníků, sign. TS-647463 MV, Mixa Josef (8. 8. 1925).

znalostem hudební teorie, ale také dobrou praxí Sixtus zvládal i náročnější techniky varhanního doprovodu: „*Protože mi nedělal problém hrát přímo z generálbasu, tak mi stačil jenom kontrabasový part s čísly, což bylo vítané zvláště při mších, doprovázených pouze continuem. Byly to takové přepadové akce a věřící za to byli velmi vděčni.*“

Blíže nám přibližuje také jeho působení v asi nejznámějším českém chrámu: „*Když byly velké svátky, chodil jsem ještě dohrávat pontifikálku*[271] *do blízké katedrály svatýho Víta, která se obvykle protáhla.*“ Z jiného podtématu již víme, že zde většinou zastupoval varhaníka Otto Nováka, který musel odejít dřív, aby v 11 hodin stihl mši u sv. Jakuba.[272] Na tyto mše se podle svých slov musel dobře připravit, protože tam přicházely nebo působily osobnosti, ke kterým s úctou vzhlížel: „*Sbor tehdy řídil skladatel, on byl i právník, doktor Jaromír Hruška a pravidelně tam chodíval také skladatel Otto Albert Tichý, tak jsem si musel dávat vždycky záležet a na závěrečné improvizace se připravovat.*“ Jak víme, u doktora Hrušky Sixtus také studoval hudební teorii.

Dále hovoří o kostelu, který se mu stal osudným po dlouhá léta jeho hudebního působení. Chrám sv. Markéty, kde se na pozici varhaníka dostal skrze pohřeb významného dirigenta, který zemřel 10. 5. 1987 při tragické autonehodě: „*Zpátky do Břevnova jsem se vrátil až v roce 1987, kdy mě Orel požádal, abych hrál na pohřbu Venhody.*[273] *Hned po tomto pohřbu mě odchytil skladatel Hanuš spolu s varhaníkem Černickým s prosbou, zda bych jim nemohl pomoci s hraním při liturgiích.*“ V bazilice informant působil už v dřívější době, jako ministrant po boku již zmíněného P. Františka Jedličky, s hudbou se zde však konfrontoval už v té době: „*Vznikl zde také sbor chlapců po způsobu zaniklé Scholy Cantorum, která zde v klášteře působila v meziválečným období. V tom chlapeckém sboru jsem zpíval i já... Když mužský sbor zazpíval vstupní latinskou chorální antifonu, my jsme pak zezdola zpívali latinsky příslušný verš nebo verše, abychom vyplnili dobu, než skončí*

---

[271] Pontifikální mše – Mše, která je sloužena slavnostním způsobem, předsedá jí většinou (arci)biskup, modlitby se zpívají, užívá se kadidlo a často je doprovázena i figurální mší. Pozn. autora. REINSBERG, Jiří a Tomáš KUBALÍK. *Knížka pro ministranty*. Praha: Portál, 1994, s. 102–109.

[272] Trasa dlouhá 2,2 km podle serveru Mapy.cz pěšky trvá zhruba 33 minut, na kole by Novák v bazilice byl za 10 minut, MHD pak cesta trvá zhruba půl hodiny. Pozn. autora. Mapy.cz. *Mapy.cz* [online]. Dostupné z: https://mapy.cz/zakladni?planovani-trasy&rc=9gycJxXybWjW8fDO&rs=base&rs=base&ri=1892282&ri=1702778&mrp=%7B%22c%22%3A121%7D&xc=%5B%5D&rwp=1%3B9gy.TxXzfChULgNYhSaet-PH2pSpfi5TDfhvUWfbJg8UAdgcFKs&x=14.4130057&y=50.0897057&z=15

[273] Miroslav Venhoda (14. 8. 1915–10. 5. 1987) byl český skladatel, znalec gregoriánského chorálu, dirigent Pražských madrigalistů aj. V době jeho působení v Břevnově byl získán pro spolupráci se Státní bezpečností pod krycím jménem Mirek. Agentem byl od roku 1962 do roku 1985 a k jeho osobě se dochovaly stovky stran spisů, dle kterých měla například Venhodova manželka udržovat intimní styky s opatem J. A. Opaskem. Toto však paradoxně vyvrací P. František Jedlička, který o Venhodovi taktéž vypovídal. Venhoda byl svou agentskou činností zaměřen právě na bývalého opata Jana Anastáze Opaska a na styky do zahraničí. Tuto temnou stranu Venhodovy osobnosti však vyvažuje fakt, že je dnes považován za velmi uznávanou kapacitu na poli staré vokální hudby. Pozn. autora. Zdroj: *Archiv Bezpečnostních složek* (ABS), fond Operativní a vyšetřovací agenda bývalých státně-bezpečnostních složek, Svazky tajných spolupracovníků, sign. TS-758247 MV, Venhoda Miroslav (14. 8. 1915).

okuřování oltáře.“ Dokonce zde vedl i malou scholu, jejíž činnost však neměla dlouhého trvání, kvůli revolučnímu roku 1968 a možnosti emigrace do zahraničí: „*V břevnovské bazilice svatý Markéty sice vznikla v roce 1965 malá schola, kde zpívalo pár děvčat a chlapců, které jsem několik let vedl. Většinou jsme dávali chorální mše a nějaká latinská cantica v jednohlasém provedení. Po emigraci většího počtu členů v roce 1968 do zahraničí, se schola rozpadla.*“

Závěrem Sixtus potvrzuje to, co nastínil už Ricerius, a sice, že ve výběru církevní hudby panovala svoboda a varhaník mohl hrát, co jej napadlo (samozřejmě dle liturgických předpisů): „*Osobně jsem nebyl při výběru hudby k bohoslužbě nijak omezován, spíše jsem plnil přání některých administrátorů při výběru kostelních písní.*“ Ostatně i v dnešní době má většinou varhaník volnou ruku při výběru písní ke mši svaté. Pokud byli mši přítomni i zpěváci, plnil většinou vůli sbormistra, který měl s tělesem nacvičenou skladbu, již bylo třeba na varhany doprovodit: „*Když jsem doprovázel třeba sbor, tak jsem hrál to, co mi dirigent položil na pult hracího stolu. Více jsem to neřešil.*“ Kněží většinou vítali zájem varhaníků doprovodit mši svatou i za cenu, že bude postavena pouze na lidovém zpěvu: „*Faráři z periferních farnosti byli rádi, že vlastně někdo přišel, i z velké dálky a bohoslužba nebude potichu.*“ Jak jsme si už ostatně nastínili v předchozím rozhovoru, v menších, vesnických farnostech byl lidový zpěv často jedinou formou hudební výplně mše svaté, a přítomnost sboru zde byla brána jako „svátek“.

Nelehká služba v současnosti

Informant v posledním tématu čtenáře seznamuje s provozováním hudby v současnosti, a to nejen té církevní, ale i koncertní, která je dle jeho slov silně zastíněna komercí. Zaměří se ale také na duchovní stránku a srovná prožívání víry v době normalizace a dnes.

Prázdné kostely

Sixtus začíná prostým sdělením o početním stavu věřících v dnešních dnech: „*Co se týká víry, řekl bych, že ubylo dost lidí na bohoslužbách.*“ Skutečně tato slova nelze rozporovat. Sám auto práce, když začínal svou varhanickou službu v roce 2014, tak nyní pozoruje masivní úbytky věřících při mších svatých. Lze to také podložit daty ze sčítání obyvatelstva. Zatímco v roce 1991 se za věřící prohlásilo 4 523 734 osob, v roce 2021 to bylo 1 374 285 osob![274]

[274] Sčítání 2021. *Náboženská víra* [online]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/scitani2021/nabozenska-vira

Návštěvnost bohoslužeb pak dokládá na konkrétních příkladech: „*Konkrétně v Břevnově, když jsem ministrovával, byly v době totality v každý všední den bohoslužby v 6:30 a na nich bývalo zhruba 100–150 lidí. Proto se na nich také každý den ráno hrálo.*“ 150 lidí na brzké ranní mši je skutečně vysoké číslo, a dobře ilustruje, jak se návštěvnost bohoslužeb za několik desítek let proměnila. Kolik lidí navštěvuje stejný kostel dnes? „*Kromě toho byla ještě pravidelná večerní v 18:00 hodin. Pravda, spousta starých lidí zemřela, ale dnes jich tam bývá cirka dvacet.* […] *Dnes postačí tři mše, dvě dopoledne a jedna večerní.*“

Diferenciaci mezi prožíváním víry v době normalizace a po roce 1989 dokládá Sixtus na příkladu z velkých církevních slavností: „*Když byly velké svátky jako Vzkříšení, svatomarkétská pouť a další, a já vedl s křížem průvod po kostele, kolikrát jsme nemohli ani davem projít. Lidé stáli i na stupních bočních oltářů. Akolyté museli jít přede mnou a razit mi cestu, dva thuriferáři*[275] *se museli za sebou střídat při okuřování Nejsvětější Svátosti. Pánové s nebesy šli téměř s rameny vedle sebe a za nimi Páter Jedlička s monstrancí nebo plenářem. Po roce 1989 se už s průvody procházelo velmi snadno.*“

Sbory se rozpadají

Zde informant hovoří pouze stručně, ale potvrzuje to, co říkal v rozhovoru už Ricerius, a sice, že „*dnes bohužel spousta chrámových sborů zanikla.*“ Po liturgické reformě v šedesátých letech do prostředí katolických chrámů začaly pronikat uskupení provozující rytmickou muziku, které, dle informanta často nesplňovaly nároky na důstojnou a kvalitní liturgickou hudbu: „*Spíše se vyrojily kytarové scholy někdy s provedením nevalné úrovně.*“ Opět se ale vrací do své domovské farnosti, kde také podobné uskupení funguje, a díky erudici vedoucí scholy na dobré úrovni: „*V Břevnově také jedna existuje. Vede ji muzikoložka, která vystudovala Hudební vědu. Její manžel absolvoval varhanní oddělení na Pražské konzervatoři a Pedagogickou fakultu – řízení sboru, takže hra a zpěv scholy mají dobrou úroveň, někdy zpívají i čtyřhlasně, i když se vesměs jedná o laiky.*“

Stinná stránka komerce

Sixtus se dotýká také koncertní činnosti v katolických chrámech v době po roce 1989. Přiznává, že se tato činnost dosti komercionalizovala: „*Nejvíce se ale změnila koncertní činnost v kostelích. Nastal takový koncertní boom. Vznikla spousta koncertních agentur, které si rozebraly pražské kostely a organizovaly v nich koncerty. Správcové kostelů jim dávali zelenou, protože nějaká finanční částka*

[275] Thuriferář (lat. *thuriferarius*) je pomocník, který při mši svaté chodí s kadidlem, česky se mu tedy také říká kadidelník. Jeho nezbytným partnerem je navikulář, nesoucí loďku s kadidlovými zrny. Pozn. autora. REINSBERG, Jiří a Tomáš KUBALÍK. *Knížka pro ministranty*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2003, s. 81–84.

ukápla i pro ně. Rozeběhla se oprava téměř všech kostelů, ale za přispění státních prostředků byla nutná i finanční spoluúčast vlastníka." Duchovní správci často interprety nechávali v chrámech vystupovat, mnohdy i s programem, který neodpovídal posvátnému prostoru. Často se tak dělo pod vidinou zisku finančních prostředků, kterých bylo zvláště v devadesátých letech, po dlouhé éře drancování a chátrání církevních památek, potřeba.

Proměnil se prý také přístup samotných interpretů. V době normalizace byl varhaník rád, když mohl mít jednou za rok (někdy ani to ne) koncert, na který se svědomitě připravoval. „*Dnešní varhaníci ani moc necvičí, jen přehrávají, což je samozřejmě na jejich výkonu slyšet. Přecházejí se stejným programem nebo s malými obměnami z jednoho pražského kostela do druhého.*"

Došlo i na zprofanování hudebních děl, jejichž původní účel byl úplně jiný, než jak byl prezentován koncertně:[276] „*Se spoustou koncertů bohužel nastala i umělecká inflace. V kostelích se dávalo nesčetněkrát Mozartovo Requiem i v liturgicky nevhodných dobách, nebo Čtvero ročních dob. To byly zaručené pecky, na ně chodili hojně cizinci.*" Informant také uvádí paradoxní příklad, kdy Symfonický orchestr hlavního města Prahy (FOK) pozval vynikající interprety a pro posluchače nastavila velmi nízké vstupné: „*Z počátku se stávaly případy, že například koncertní agentura FOK pořádala koncerty se špičkovými varhaníky, opravdu vysoké úrovně a vytříbeným repertoárem. Jelikož to byla městem zřízená agentura, nebyla tak cenově flexibilní jako ostatní soukromé agentury. Takže vstupné tehdy bylo začátkem devadesátých let cirka padesát korun* […]." V jiném kostele soukromá agentura uspořádala koncert s nekvalitním interpretem, který neměl ani praxi ve hraní na varhany, ale tím, že nastavila velmi vysoké vstupné, vzbudila dojem, že koncert bude na špičkové úrovni: „[…] *ale třeba ve vedlejším kostele hrál varhaník nebo spíš klavírista z Lidový školy umění, který měl na programu Bachovy Dvouhlasé invence, na varhanách stiskl knoflík Tutti a v této síle odehrál celý koncert. Vstupenky však byly za čtyry stovky, takže bylo plno, zatímco na koncertu FOK asi šedesát lidí. Cizinci si zřejmě řekli, co to musí být za bídnou úroveň, když po nás chtějí jen padesát korun.*"

Jelikož se Sixtus celý život pohybuje ve vysokých hudebních kruzích, musel často skrývat zahanbení nad situací, která se na poli koncertním po revoluci rozjela: „*Bohužel jsem se musel stydět, když mě jako pracovníkovi Arcibiskupství, někteří zahraniční varhaníci nebo i turisté vyčítali: „Tohle tady podporujete?" Vrcholem byl celoročně vyvěšený program na jednom kostele, kde samozřejmě nechyběla obě známá Ave Maria,*[277] *dále Dvořákovo Largo a další populární skladby například*

[276] I dnes se ale samozřejmě provádějí díla korelující s jejich původním záměrem. Občas se koncerty odehrávají i na velmi netradičních místech, aby navodily tu pravou emoční atmosféru. Tak tomu bylo například i 9. 2. 2020 v brněnském krematoriu, kde byly uvedeny díla mj. Krzysztofa Pendereckého či Witolda Lutoslawského. Pozn. autora. Opera plus. *Brněnské krematorium se na jeden večer změní v koncertní síň* [online]. Dostupné z: https://operaplus.cz/brnenske-krematorium-se-na-jeden-vecer-zmeni-v-koncertni-sin/

[277] Zřejmě Ave Maria od Franze Schuberta a Charlese Gounoda. Pozn. autora.

Bernsteinovo West Side Story, Gershwinovo Porgy a Bess… Koncert byl zakončen Bachovou Toccatou a fugou d-moll. Na tomto repertoáru se střídali pouze interpreti." Je tedy zřejmé, že spíše než snaha o zorganizování kvalitního koncertu s originálním repertoárem zvítězila vidina finančního zisku za cenu nejmenšího úsilí.

Přidává i osobní zkušenost s tím, jak mohl vypadat koncert v kostele. Místo soustředění se na vlastní hraní dali muzikanti přednost sportovní události: „*Zažil jsem osobně případ, kdy na koncertě v kostele…na kůru hrálo nějaké smyčcové kvarteto a v pauze při sólové hře varhaníka, všichni členové kvarteta na kruchtě svorně čučeli na fotbalový zápas v přenosné televizi. Ta televize běžela i při vlastní hře kvarteta, a tak mohli aspoň koutkem oka sledovat, co se děje na hřišti.*" Událost měla ještě dohru při údržbě nástroje informantem o nějakou dobu později: „*Při ladění varhan jsme také nacházeli v prostoru píšťaliště mnoho nedopalků z cigaret, takže účinkující tam nepochybně kouřili.*"

Všechny tyto neblahé události vyústily ve snahu o nápravu neutěšených poměrů při koncertování ve vysvěcených prostorech. Tato snaha však brzy narazila na nevoli ze strany úřadů: „*Proto jsme spolu se Společností pro duchovní hudbu vyvolali iniciativu, aby vznikla nějaká směrnice, nejlépe z pozice biskupské konference, jak podobným excesům zabránit. Jinak jsme byli obviňováni z cenzury, svévole, nekalé soutěže a zásahů do podnikatelských práv. Ta směrnice skutečně vznikla, ale problém byl, že ji FÚ* [Finanční úřady] *příliš nerespektovaly, důležitější byl leckdy pro ně finanční přínos než vědomí, že jsme někomu půjčili sakrální prostor, aby si v něm dělal, co chtěl.*" Sixtovi šlo hlavně o eliminaci toho, aby interpreti a hudebníci, často bez duchovního vztahu k církevnímu prostoru, neznesvěcovali sakrální prostory svou neukázněností. Často totiž docházelo k podobným přešlapům: „*Nejsvětější Svátost oltářní se pochopitelně z kostela neodnášela a zůstávala v tabernákulu.*[278] *Muzikanti si leckdy bez skrupulí odkládali futrály z nástrojů přímo na obětní stůl.*"

[278] Tabernákulum (svatostánek) – nejposvátnější místo v katolických chrámech, kde bývá uschována Nejsvětější Svátost oltářní. Pozn. autora.

4.5 Analýza třetího rozhovoru

Konkordie a Adauctus

Ve třetím rozhovoru se představí dva informanti. Oba po celý svůj život působí v hlavním městě moravské metropole – Brně. Konkordie vyučuje hru na klavír a varhany na ZUŠ, Adauctus působí v bezpečnostním sboru České republiky. Oba v době normalizace vedli rytmickou scholu, působící v kostelech na Starém Brně a u svatého Leopolda. Přináší tak svědectví o postavení a fungování rytmických (kytarových) uskupení na našem území v době normalizace.

Hlavní téma	Podtéma	Klíčové fráze
Studium v době totality	Cesta k vysněnému povolání	*A to mě teda profesorka, teda jako kantorka připravila na konzervatoř.*
	Jiná škola, jiný přístup	[…] *já sem šel do kostela, oni šli do hospody čili se hned v prvním járu hned záhy dozvěděli, že chodím do kostela a hned mi to dávali vypít…*
	Varhany v jídelně	[…] *a v tom kostele zůstaly na kůru varhany. A to sem říkala, že místo oltáře tam byly komunistický hesla* […].
	Voják ministrantem	*Hnedka na první vycházce pro mě přišli kluci ze semináře a hned mě tam zasvětili mezi ty správný rodiny.*
Postoj církve k vládnoucímu režimu	Pacem in terris jakožto úlitba režimu	*Jako já neznám kněze, kterej by vyloženě škodil jako* […].
	Opat ochranitel	*A v tomhle nás právě otec Tomáš držel.*
Liturgická hudba	Silná hudební tradice	*No za toho Příhody se dělaly, na všechny svátky.*

	Vedení scholy v náročné době	[…] *mým úkolem bylo potom, říkal sem „to se nedá poslouchat“ a pak sem dostal za úkol nějak rozumně to říct, že ti, co neumí zpívat, ať jako* […].
	Brno koncertům v chrámech moc nepřálo	*V kostelích bych moc řekla že ne. U Michala možná…*
Přechod z totality do svobodného světa	Výhra demokracie na Brněnsku	*Na druhý straně už to, že zmlátili studenty byl průšvih.*
	Nepotřebnost duchovního života	*A dneska na Starý Brno, ve všední den je tam kolem třiceti lidí, a z mladejch? Nikdo.*

Studium v době totality

Cesta k vysněnému povolání

Informantka Konkordie se od mládí věnovala hudbě. Tento koníček se promítl do její touhy stát se učitelkou hudební výchovy na základní škole. Kvůli tomu, že navštěvovala hodiny náboženství, nemohla být přijata ke studiu na pedagogické fakultě. Proto se rozhodla jít cestou konzervatoře: „*Protože na konzervatoř jsem se rozhodla, že mi bylo jasný, že mě kvůli náboženství nevezmou na pajdák, já jsem chtěla dělat pajdák, normálně učitelku na základce, a to mamce jasně řekli, že nedostanu doporučení v žádném případě, a to už jí říkali dopředu.*“

Po tomto zklamání byla Konkordie učitelkou klavíru připravena k přijímacím zkouškám na brněnskou konzervatoř: „*A to mě teda profesorka, teda jako kantorka připravila na konzervatoř.*“ Původně však nenastoupila studium s úmyslem hry na varhany: „*Ne, klavír, klavír jsem dělala, já jsem dělala přijímačky na klavír, a z klavíru na varhany.*“ Studium na konzervatoři bylo dle informantky co do náboženského přesvědčení a praktikování svobodné a liberální: „[…] *to byl takovej ostrůvek, takovej svobodnej. Sice tam byli komunističtí profesoři, včetně ředitele, ale ne. To byla oáza taková, taovýho svobodnýho myšlení a tak, jo. Takže to bylo supr.*“ Toto konstatování se shoduje s vyprávěním předchozích informantů, kteří studium na konzervatoři v době totality taktéž považovali za klidné a bez represálií ze strany vedení školy.

Zpětně informantka přiznává, že považuje za šťastné rozhodnutí vystudovat konzervatoř, díky které může učit na ZUŠ: „*A když to tak beru zpětně, tak su strašně ráda, že jsem to vystudovala, že můžu učit* [na ZUŠ, pozn.]. *Teď si nedovedu představit sebe na základce jako učitelku.*“

Jiná škola, jiný přístup

Důležitým prvkem tohoto podtématu je vliv různě zaměřených škol na postoj k věřícím studentům. Jak již víme, Konkordie studovala na svobodomyslné konzervatoři, kde nikdo neřešil, zda je člověk konfesní: „*Ne, to nikdo neřešil, nikdo se mě nikdy neptal na konzervě, vůbec, aniž by mě nikdo popotahoval, ani ze spolužáků.*“ Byla zde vzájemná důvěra mezi studenty, z nichž se velké procento pravidelně účastnilo bohoslužeb v kostele: „*Jako já možu říct, že co si pamatuju, v tom mým ročníku, to bylo šest roků ta konzerva, že sme věděli o sobě, kdo chodí do kostela, takže tam těch děcek bylo hodně. Fakt to byla taková oáza.*“

Naproti tomu Adauctus vystudoval ryze technický obor: „[…] *já sem chodil na průmyslovku, kde byli z celý Moravy, protože stavební průmyslovka byly dvě tady na celý Moravě.*“ Na této škole již podle všeho nepanovala tak uvolněná atmosféra, jako na konzervatoři: „[…] *já sem šel do kostela, oni šli do hospody čili se hned v prvním járu* [ročníku, pozn.] *hned záhy dozvěděli, že chodím do kostela a hned mi to dávali vypít…*“ Může to být definováno také tím, že ve škole bylo přítomno velké množství dětí vysoce postavených funkcionářů tehdejšího režimu: „*A taky tam byli lidi, co sem se až pozděje dozvěděl, že jsou třeba věřící, ale tam bylo prostě hodně od tady té dělnické třídy, takže tam bylo hodně soudruhů, jako rodiče těch kluků, že byli jako vysoce postavení.*“ Adauctus však dodává, že postupem času byla jeho osobní víra tolerována, a nebyl za ni šikanován jak od spolužáků, tak od učitelů: „*…a aj ti kolegové věřící se tak jako, ne že by se zastali, ale to potom až ten druhej, třetí, čtvrtej co sme se seznámili, tak žádnej problém nebyl, a s kantorama už vůbec ne.*“

Informant se dotýká také tehdejších školních organizací. Zmiňuje zvláště Socialistický svaz mládeže (SSM):[279] „*Jako já to řeknu takhle – my sme taky nikdo z nás nemusel být v SSM, přesto devadesát…*“ Adauctus však členství ve svazu považuje za nutné zlo, ze kterého občas dokonce plynuly příjemné výhody: „*…ale v SSM sme byli a to zase, pro mě, já sem spojil příjemné s užitečným že my sme v rámci SSM, nevím odkáď ty fondy byly, ale my sme si raz za rok mohli v rámci SSM udělat pařbu, jo? To bylo všechno* […].“ Časem však na informanta dolehla tíha svědomí a ze SSM se rozhodl vystoupit: „*Ale v osmdesátým sedmým roce už mě začalo hryzat svědomí, doba se měnila a já sem vystoupil ze SSM, prostě.*“ Při pozdější sebereflexi Adauctus vyhodnotil, že

[279] SSM byla organizace, která sdružovala mládež ve věku 15–35 let, a fungovala v letech 1970–1989. Snahou organizace bylo působit na mládež myšlenkami marxismu-leninismu a pomoci státnímu aparátu znormalizovat poměry v zemi. Pozn. autora.

do svazu vůbec vstupovat nemusel, jeho členství však nepovažuje za hřích, který by jej v dnešní době nějak tížil: „*Ale s odstupem času si říkám „nemusels tam bejt", jo? Ale svědomí z toho černý jako nemám, jo?*"

Konkordie se taktéž s organizací setkala, a přidává perličku z doby jejího studia: „*To u nás jako na konzervě taky bylo SSM, ale to bylo takový jako, aby sme tam měli SSM, a já vím, že mě tam jednou asi na tři měsíce udělali předsedkyní celoškolského výboru SSM, ani nevím jak sem se tam dostala.*"

Vtipnou historku o vztahu režimu a víry závěrem přidává Adauctus, který popisuje jeho odmítnutí při nabídce vstupu do KSČ: „*Ale lákali mě do partaje a já jim říkám „nene, já su věřící, a to by asi nešlo" a oni mi říkají „to neva! My potřebujeme ve straně aj kvalitní věřící!*"

Varhany v jídelně

Dnes skoro až neuvěřitelnou skutečnost přibližuje Konkordie. Když se po studiu konzervatoře rozhodovala, kam půjde dále, zvítězila její vášeň pro varhanní hru a podala si přihlášku na JAMU. V tom roce však mohli přijmout pouze jednoho studenta, informantka tak přenechala toto místo kolegovi: „*Tak protože sme se nemohli dostat oba, tak sme se domluvili, že aby on nemusel na vojnu, tak vezmou jeho a mě vezmou za rok, tak sem rok čekala.*" Aby informantka nevyšla ze cviku, chodila hrávat na varhany do kostela sv. Rodiny: „*a mamka mně domluvila na Grohové, tehdá tam bylo v tom kostele, kapli svaté Rodiny, nevím, jestli tam tehda byl zdravotní internát…*"

Osud tohoto kostela byl velmi pohnutý. Byl, jako jediný chrám v Brně, vystavěn v neorenesančním slohu, a v roce 1902 vysvěcen brněnským biskupem prof. Františkem Saleským Bauerem.[280] Sloužil (a dnes opět slouží) Milosrdným sestrám III. řádu sv. Františka.[281] Jednu z největších pohrom kostel zažil v době Druhé světové války: „*Bombardování Brna* […] *i kostel v Grohově*[282] *ulici. V roce 1944 dostala 20. listopadu přímý zásah budova Řádové ošetřovatelské školy v těsném sousedství kostela. Padající štít domu se zřítil na kostel, prorazil jeho strop, vážně narušil věž a poničil varhany. Jako zázrakem se nikomu nic nestalo i přesto, že v té době probíhala ve škole výuka. Kostel však musel být uzavřen a opraven jen provizorně.*"[283] Kostel byl opraven v roce 1947, byly zde pořízeny i nové varhany, které zde v době totality zůstaly k příležitostným koncertům. Právě na ně chodila cvičit i Konkordie: „[…] *a v tom kostele*

[280] *Brněnské noviny*. Brno: Vilém Burkart, 12. 05. 1902, **1902**(108), s. [2].
[281] STRÁNECKÝ, Vilém. *Brněnské kostely*. V Brně: Sdružení katolické Omladiny, 1940, s. 74.
[282] Grohova ulice v Brně nese tento název od roku 1946, v letech 1880–1945 nesla název Sirotčí (Waisenhausgasse). Pozn. autora. Zdroj: Encyklopedie Brna. *Grohova – Profil ulice*. [online]. Dostupné z: https://encyklopedie.brna.cz/home-mmb/?acc=profil_ulice&load=1456
[283] ŠPIČKOVÁ, Václava. *Bílá svatyně*. Brno: Kongregace Milosrdných sester III. řádu svatého Františka, s. 6.

zůstaly na kůru varhany. A to sem říkala, že místo oltáře tam byly komunistický hesla, „se Sovětským svazem na věčné časy…", bývaly tam schůze, ale mohla sem tam na ty varhany hrávat…" V době, kdy zde Konkordie hrála na varhany, byla místo kostela dokonce školní jídelna: „*No a tam byla normálně školní jídelna, v tom kostele! Tam byl takovej velkej sál a tam byly ty hesla.* […] *jo, já jsem od těch varhan koukala dolů a tam byly normálně řady stolů a ty hesla místo oltáře…"* Co vše komunisté s kostelem provedli, nám přibližuje i Václava Špičková: „[…] *odstranili pouze kazatelnu a na mramorovou podlahu asfaltem nalepili parkety. Prostor pod kůrem oddělili zdí, a tak sloužil jako přezouvárny domova mládeže, boční lodi jako šatny. Tak to vypadalo do roku 1990.*"[284]

Adauctus se také s kostelem na Grohové setkal, přivedla jej do něj prostá zvědavost: „*…já sem jednou právě s klukama šel, protože já sem věděl, že tam dřív byl kostel.*" Přilákala ho sem i kniha, na kterou má dle svých slov krásné vzpomínky, a váže se právě k zmíněnému kostelu: „*Protože sem po babičce zdědil „Pod kopulí bílé svatyně"*,[285] *a to byl takovej krásnej seznam příběhů a kázání, co měl tam otec Procházka*[286] *právě v tý kapli. A oni v tom čtyřicátém osmém roce, tam se měla dělat rekonstrukce a zavřeli to.*"

Po roce Konkordie zkoušky na JAMU složila, a byla přijata ke studiu varhan. Zde taky, podobně jako na konzervatoři, nezažila útlaky od vedení: „*No a na akádě taky po nás nikdo nešlapal.*" Přiznává však, že studium politických předmětů nesla velmi těžce: „*Jo, že sme měli v tom prvním ročníku Mezinárodní dělnický hnutí, pak byla Politická ekonomie, Marxistická filozofie, Vědeckej komunismus, tak to se muselo přežít no. No my z toho máme státnici. Tolik promarněnýho času, jako strašný!*"

Voják ministrantem

Adauctus seznamuje čtenáře se svým pobytem na vojně, kterou absolvoval koncem sedmdesátých let: „*Já sem byl na vojně v sendesátým devátým a shodou okolností to je tady o tom tajným chození do kostela.* […] *Já sem sloužil v Litoměřicích, což shodou okolností je místo, kdy byl ve svý době jedinej kněžskej seminář v celý republice* […]."[287] Informant zmiňuje, že v té době zde studoval jeho bratr, proto byl Adauctův příchod do Litoměřic příjemný: „*Hnedka na první vycházce pro mě přišli kluci ze semináře a hned mě tam zasvětili mezi ty správný rodiny.*" Na vojně se dostal do

---

[284] ŠPIČKOVÁ, Václava. *Bílá svatyně.* Brno: Kongregace Milosrdných sester III. řádu svatého Františka, s. 8.
[285] PROCHÁZKA, Emil. *Pod kopulí bílé svatyně.* V Brně: Dědictví sv. Cyrila a Metoděje, 1940.
[286] Mons. Emil Procházka (17. 9. 1876–7. 5. 1946) byl český kněz a pedagog. Proslul velkou pokorou a odevzdáním do vůle Boží, což dokládá i jedno z jeho posledních přání: „*Rozhodně je má poslední vůle, aby ani v kostele, ani u hrobu, nikdo, zcela nikdo, ani spolužák, ani přítel, ani jiný kněz, ani prelát nepromluvil. Tím méně nekněz. Když promluvil Pán Bůh a mluví slova církve, mlčíš člověče!*" Zdroj: Encyklopedie Brna. *Emil Procházka – Profil osobnosti.* [online]. Dostupné z: https://encyklopedie.brna.cz/home-mmb/?acc=profil_osobnosti&load=19241
[287] Kněžský seminář v Litoměřicích fungoval v letech 1738–2002. Pozn. autora.

skupiny, která byla cvičena pro odposlech vysílání nepřátelských vojsk: „[…] *my sme byli zaměřený na radiovej odposlech čili tam museli být všichni strašně prověřený, to bylo strašně tajný, protože my sme poslouchali vlastně v angličtině vysílaní vojska NATO nebo Američanů tamhle v Německu, jo?*“ Přestože měl informant negativní posudek a nemohl se dostat na střední školu, vojákům v Litoměřicích tento fakt nijak nepřekážel: „*Ale kupodivu, byť sem chodil do náboženství, měl jsem to v posudku, nemoh sem se dostat na gymnázium protože sem měl napsaný, že „chodí do kostela a že se nevyrovná s náboženskou výchovou“, tak vojákům to nevadilo!*“

Na vojně tedy informant navštěvoval bohoslužby, nikoliv však v katedrále svatého Štěpána, ale ve farním kostele Všech svatých: „*Tak sem chodil večer na mše a tam sice bylo hromada bohoslovců, ale oni měli přísnej režim, páč to bylo za totality. V katedrále byli sice bohoslovci, ale dole na náměstí ve farním kostele, tam nebyli žádní ministranti.*“ V tomto kostele informant dokonce ministroval, což nám dnes zní možná až neuvěřitelně – voják, nesloužící u armády, ale u oltáře: „[…] *já sem byl normálně oblečenej v ministrantským* […].“

Po čase však Adauctus neunikl pozornosti vedoucího jednotky, který ale měl pro návštěvy kostela pochopení, i když tato činnost nekorelovala s posláním Československé lidové armády: „[…] *a potom při nějaké příležitosti, protože sme byli zvláštní útvar, tak se to někde proláklo, že chodím jako voják ministrovat, a přišel za mnou politruk, že to takto nejde jako, že mně nemůže zakázat chodit do kostela jo, že když je ta svoboda, teda jako za těch komančů, ale že to dělá jako blbej pohled na tu armádu, jo* [smích]…“ Manželka nadřízeného totiž žila v souladu s křesťanskými hodnotami, a informant byl navíc u politruka dobře zapsán: „*Tak mi začal líčit, jak jeho manželka je taky z věřící rodiny a nic, vůbec nic… Já sem mu dělal nástěnku, on mě měl rád, takže nic, on dostal stranickej úkol mě vynadat…*“

Postoj církve k vládnoucímu režimu

V dalším tématu se dozvíme něco více o působení organizace Pacem in terris na Moravě. Není s podivem, že i zde mělo toto sdružení výsadní postavení. Jen pro zajímavost si uveďme například rozsáhlou publikaci o historii brněnských chrámů, která mohla vyjít

právě nákladem této organizace.[288] Dále zde bude popsána osobnost kněze Tomáše Josefa Martince, která respondenty v mnohém ovlivnila.

Pacem in terris jakožto úlitba režimu

Adauctus hned na úvod čtenáře utvrzuje v tom, že neznal žádného kněze, který by členství v organizaci zneužíval k tomu, aby mohl kupříkladu udávat věřící: „*Jako já neznám kněze, kterej by vyloženě škodil jako* […]." Oba informanti shodně potvrzují, že mnohdy v době totality ani nepoznali, že někteří kněží ve sdružení: „*No čili k tomu Pacem in terris, o některých se to vědělo, o některých až po revoluci, že byli…*" Informanti se také shodli na tom, že členství kněží ve sdružení brali jako nutné zlo a nijak jej neodsuzují. V bazilice na Starém Brně prý pak podle nich žádný z kaplanů v organizaci nebyl: „[…] *kaplani mladí jako samozřejmě v Pacem in terris určitě žádnej nebyl, možná v té době nebyl, protože si myslím, že někteří možná potom, v rámci své služby potom byli jo? Nebo museli být, ale takhle sme to nevnímali.*"

Kněží si podle informantů budou muset sami ve svém svědomí zhodnotit své působení v Pacem in terris: „*To jsou právě takový ty váhy, co si každej bude muset tam na věčnosti vyvažovat sám.*"

Opat ochranitel

Osobou, která výrazně oba informanty ovlivnila, byl tehdejší (i když neoficiální)[289] opat starobrněnského kláštera Tomáš Josef Martinec.[290] Tento kněz zažil perzekuci ze strany komunistického režimu, kdy byl v roce 1961 odsouzen spolu s dalšími kněžími v tzv. procesu Šesták a spol., a sice v jeho případě na dva roky nepodmíněně. Rehabilitován byl až po pádu režimu v roce 1989.[291] Je dosti možné, že právě na základě této zkušenosti podepsal v roce 1984 spolupráci se Státní bezpečností.[292] Je však zřejmé, že P. Martinec nikomu neuškodil,

---

[288] Kniha nejenže mapuje stručnou historii a inventář brněnských chrámů, přináší čtenářům také informace o tom, který kněz v konkrétním kostele v roce 1985 působil. BÍLEK, Jiří. *Brněnské kostely*. Brno: Jihomoravské sdružení katolických duchovních Pacem in terris, 1985. Úvodní slovo k této publikaci napsal P. Ludvík Horký (15. 9. 1913 – 15. 1. 2008), prelát a administrátor brněnské diecéze v době vynucené sedisvakance. Je paradoxní, že P. Horký se silně od organizace Pacem in terris distancoval, a dokonce vyžadoval její zákaz! Zdroj: BALÍK, Stanislav a Jiří HANUŠ. *Katolická církev v Československu 1945-1989*. 2. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2013. Fotografii Ludvíka Horkého spolu s P. Martincem nalezne čtenář v příloze. Pozn. autora.

[289] Do funkce opata byl tajně jmenován již v roce 1967, oficiálně v roce 1990. Zdroj: MARTINEC, Lukáš Evžen. *Ad honorem abbatis: Lukáš Evžen Martinec, OSA*. Brno: Michal Štefl, 2010, s. 31.

[290] Tomáš Josef Martinec, OSA (4. 8. 1925 – 12. 12. 1995) byl český kněz, augustinián, 10. opat Starobrněnského opatství. Pozn. autora.

[291] Viz diplomovou práci MÁTLOVÁ, Simona. *Soudní procesy s brněnskými augustiniány po roce 1948*. Brno, 2015. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Vedoucí práce prof. PhDr. Jiří Hanuš, Ph.D.

[292] Konkrétní spisy však byly skartovány. Dochovalo se pouze registrační číslo, a to, že byl P. Martinec veden jako agent s krycím jménem *Mendel*. Zdroj: *Archiv bezpečnostních složek*. Registrující útvar SEO KS SNB Brno, reg. č. 35245. Martinec Tomáš Josef (4. 8. 1925).

sami informanti na něj vzpomínají ve velké úctě a naopak si myslí, že jejich aktivity, kdy se s mládeží organizovali ve schole, kryl: „*A v tomhle nás právě otec Tomáš držel. A on ze svý pozice, že tam byl tamhle v Pacem in terris dobře jo, já mu to nemám asi za zlý, jako není na co být hrdý, ale on zas si mohl dovolit to, co si dovolil, a my sme byli celkem dobře krytý jo* […].“

Adauctus si v době normalizace všímal, že je na pátera Martince vyvíjen tlak ze strany Státní bezpečnosti: „*To že byl jako někde támhle evidovanej, ale že byl v Pacem in terris, to sem věděl v té době, ale jako říkám, on nikomu neškodil, a díky tomu, protože ten tlak od tajemníka na něho byl asi velice velkej* […].“ Tlak na něj byl vyvíjen možná i proto, že kolem sebe shromažďoval mládež, což pak musel vysvětlovat na vyšších místech: „*A tajemník si ho zval na koberečeк, proč a jak to má tolik mládeže na Starým Brně.*“

Martinec měl dle Adaucta ještě z doby šedesátých let podlomenou psychiku, a jeho členství ve sdružení katolických duchovních považuje za určitou formu ústupu tehdejšímu režimu: „*Čili on jako byl asi docela psychicky na tom…takže to byla spíš taková úlitba, že byl v tom Pacem in terris.*“

Liturgická hudba

Informanti nás seznámí se stavem liturgické hudby v době normalizace, a sice v Brně a jeho okolí. Dotknou se jak provozování velkých sborových děl, tak hlavně tvorby pro kytarovou scholu, kterou v popisované době oba vedli. Závěrem též ve stručnosti přiblíží koncertní činnost v Brně.

Silná hudební tradice

Jak již bylo řečeno, oba informanti se po celý život pohybují v okolí Brna. Jejich domovským kostelem se na dlouhý čas stala bazilika Nanebevzetí Panny Marie na Starém Brně.[293] V tomto kostele byla nejen době normalizace silná tradice kvalitního liturgického

[293] Chrám byl spolu s klášterem cisterciaček založen roku 1323 vdovou po Václavu II. a Rudolfu Habsburském, Eliškou Rejčkou (†18. 10. 1335), která je zde i pohřbena. Řád cisterciaček zde působil až do jeho rozpuštění Josefem II. v roce 1783, kdy sem od sv. Tomáše přišel řád augustiniánů, působící zde dodnes. Pozn. autora. STRÁNECKÝ, Vilém. *Brněnské kostely*. V Brně: Sdružení katolické Omladiny, 1940, s. 21.
Za zmínku stojí i zajímavost, že v současné době v kostele na Starém Brně probíhá průzkum hrobky královny Elišky, jehož existence se potvrdila na místě, které se jako poslední místo jejího odpočinku tradovalo. Viz Při průzkumu hrobky královny Elišky Rejčky objevili vědci další hrob. Budou zjišťovat, komu patří | iROZHLAS – spolehlivé zprávy. *iROZHLAS – spolehlivé a rychlé zprávy* [online]. Copyright © 1997 [cit. 18.04.2023]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/veda-technologie/historie/hrob-eliska-rejcka-georadar-archeologove_brno_2304131052_anm

zpěvu, a sice vlivem hudebních osobností, které formovaly chrámový sbor a jeho repertoár. Vystupovali zde i Adauctovi rodiče: „[…] *zpívali u Příhody ve sboru, takže samozřejmě Příhoda, známý jméno, skladatel.*“[294] Jelikož byl Miroslav Příhoda plodným skladatelem, zaznívaly z kůru baziliky často i jeho autorská díla, nikoliv však každou neděli, jako třeba v Praze u svatého Jakuba, ale zpravidla ve větší svátky. Sbor často nacvičil i figurální mše: „*No za toho Příhody se dělaly, na všechny svátky. Byly buď už nastudované, tak se to oprášilo, to bylo i s orchestrem samozřejmě. Příhoda tam pozval lidi i z divadla. Jeho manželka tam hrála v Janáčkově divadle na ňákej nástroj, ona měla nějaký zvláštní jméno no…*“ Manželka sbormistra Příhody se jmenovala Jasmína, rozená Karlická, která byla absolventkou brněnské konzervatoře v oboru hry na violoncello, zároveň pak členkou orchestru brněnské opery.[295]

Právě z divadla do baziliky přicházeli kvalitní hudebníci, aby doprovodili liturgickou hudbu, přičemž se tato praxe v bazilice drží dodnes: „*Jasný, to jsou kšeftaři, a to funguje aj doteďka. Ti dají dvě zkoušky a jedou, to jsou profíci.*“ Konkordie vzpomíná, že velké figurální mše se po odchodu Příhody neprováděly, a jejich opětovné zařazení do repertoáru nastalo až po změně režimu v roce 1989: „*No já s* [XY] *si pamatuju, že sme to dělali, ale to bylo až po revoluci…*“ Velký chrámový sbor zpíval veskrze skladby předkoncilní, často i v latinském jazyce: „*Na Staráku sme zpívali fakt tu latinu spíš. Nebo koledy, Křičkovy a Favete linguis singuli…*“[296]

Když v bazilice nebyl přítomen smíšený pěvecký sbor, stál doprovod liturgie na lidovém zpěvu. Podle informanta se zde aktivně dbalo na učení nových písní z jednotného kancionálu, proto byl lidový zpěv v bazilice velmi pestrý: „*Ale v zásadě klasická hudba při mších svatých byla normálně z těch kancionálů ňákejch, to bylo běžný, jo? A varhaník a lidovej zpěv.*“

Vedení scholy v náročné době

Oba informanti, Konkordie i Adauctus počátkem osmdesátých let založili rytmickou scholu, která ve farnosti na Starém Brně představovala určitý protipól smíšenému pěveckému sboru, zpívajícího hlavně vážné kusy. Přesto však na Starém Brně mládež zpívala jen zřídkakdy, a to i z možného důvodu, že P. Martinec byl velkým zastáncem tradiční, předkoncilní liturgie. Přesto však mládežnickou scholu toleroval, a dokonce ji kryl před možnými problémy ze strany nepřátelského režimu: „*Hele, zjevně nás kryl otec Tomáš a my*

---

[294] prof. Miroslav Příhoda (20. 10. 1912 – 11. 6. 1988) byl český skladatel, sbormistr, varhaník a ředitel kůru baziliky na Starém Brně. Je autorem několika mší, fanfár a například lidové opery Věno. Pozn. autora. ČERNUŠÁK, Gracian, Bohumír ŠTĚDROŇ a Zdenko NOVÁČEK. *Československý hudební slovník osob a institucí, Sv. 2: M–Ž*. Praha: Státní hudební vydavatelství, 1965, s. 384–385.
[295] Tamtéž, s. 385.
[296] Skladba Favete linguis singuli, jejíž autorem je Jan Campanus Vodňanský (27. 12. 1572–13. 12. 1622). Pozn. autora.

sme nebyli tak velký ryby. A my sme nebyli samozřejmě jediný, jediná mládež, která se schází. Nevydávali sme zas ve velkým nějakou literaturu.“ Schola zase nechtěla dělat problémy otci Tomášovi, který byl v šedesátých letech vězněn, proto v bazilice zpívali pouze z kůru: „*Ale já si pamatuju, že sme zpívali aj na Starém Brně, ale jenom z kůru! Nikdy ne zepředu. Ale bylo to uplně minimální. My sme se snažili nedělat velký problémy panu farářovi. Tak sme zpívali takový vážnější kusy a koledy.*“ Na Starém Brně zpívali spíše klasické a vážnější skladby. To, že P. Martinec aktivity scholy toleroval a kryl je, svědčí i to, že uskupení nikdy nenazýval jako scholu, ale jako pěvecký sbor: „*Ale já si myslím, že sme byli vedený jako, že aj v ohláškách jako bylo, že bude zpívat sbor mladých, nebo čert ví no…*“

Schola pak více působila v kostele sv. Leopolda na dnešní Vídeňské ulici. Tam se jí dostávalo velké podpory od duchovního správce, a jelikož zdejší kostel není tak frekventovaný, mohli si zde dovolit zpívat i od samotného oltáře. To však mělo i své praktické důvody: „*No a u Milosrdnejch sme zpívali z kůru aj od oltáře vlastně. K tomu oltáři sme se přesunuli až pozděje. Líp to tam znělo, tam nahoře je ten positiv uprostřed a byli sme tam takový utopený.*“[297] Schola měla pravidelné zkoušky v sakristii kostela sv. Leopolda, kde byly (a stále jsou) výborné předpoklady pro zkoušení: „*No tam byly ideální podmínky, bylo tam teplo, bylo tam harmonium v sakristii. Na Starým Brně byla kosa, a asi důvod byl, že sme tam navázali na tu scholu před nama.*“ Mládež samozřejmě nemohla utajit, že se každý týden schází a věnuje se nějaké činnosti. Díky Adauctově průbojnosti však nikdy nezažila žádný útlak či problémy: „*…my sme si řekli, když sme založili tu scholu. Hele, oni o nás samozřejmě ví, protože to každej domovní důvěrník, že se každej pátek na té Vídeňce, tehdá Koněvce,*[298] *jak se tam každej pátek určitě pět lidí sledovalo, jak se tam v pátek odpoledne schází mladí, tak sem říkal „dobře, tak se věnujme zpěvu prostě“…*“ Sám přiznává, že jim šlo primárně o prožitek ze zpěvu a možnost scházet se s vrstevníky. Scholu nikdy nebrali jako formu protestu proti režimu: „*Ale my sme byli neškodní, my sme žádnou politickou činnost nedělali. Nám stačilo to, že jsme spolu a že se angažujme v tom zpívání a v té muzice no.*“

Schola nepůsobila pouze ve dvou zmíněných chrámech, ale vyjížděla taktéž do okolních vesnic, vesměs podpořit mše, které sloužil některý z bývalých starobrněnských kaplanů: „*Jo, když tam byl nějakej kaplan, a pak šel někam do dědiny, tak jsme tam vyjížděli.* […] *Tak jezdívali sme zpívat do různejch vesnic na poutě, někdy sme tam aj přespali. To třeba v Lukovanech* [okr. Brno-venkov] *sme tam spali přes noc. To bylo hafo mládeže, no nevím, jestli o nás věděli.*“ Informanti

[297] Autor práce zde v současné době (od roku 2021) působí jako varhaník. Skutečně, varhany zde zaujímají velkou část kůru a schola by zde neměla ideální podmínky jak prostorové, tak zvukové.
[298] Od roku 1785 Wenzelsgasse (Václavská), 1867–1946 Wienergasse (Vídeňská), 1946–1990 Koněvova, od roku 1990 opět Vídeňská. Pozn. autora. Encyklopedie Brna. *Vídeňská – Profil ulice*. [online]. Dostupné z: https://encyklopedie.brna.cz/home-mmb/?acc=profil_ulice&load=6210

se shodují na tom, že schola nefungovala pouze jako uskupení zpívající při bohoslužbě, ale jako sdružení mladých lidí, kteří mají podobné názory, koníčky a pohled na svět. Jezdívali spolu na výlety, na filmová představení, a někteří členové se dokonce dali po čase dohromady: „*A vem si, kolik manželství vzešlo, chodívali sme na vejlety v sobotu, na Pálavu, do kina sme chodívali třeba společně.*"

Členství ve schole však bylo podmíněno opravdovým zájmem a chutí zpívat. Adauctus přiznává, že někteří členové museli být ze scholy vyloučeni, protože brali zpěv a nácvik písní až jako druhořadou aktivitu, což mělo za následek pokles kvality hudby při samotném provozování v kostele: „*No někteří to těžce nesli, oni to brali jako spolčo, a říkali, že jim bereme možnost se s námi scházet. To se pak, to pak nemělo smysl, když se tam dvě hodiny někdo snažil, a oni si tam došli jenom pokecat. A pak se to nedalo v tom kostele produkovat no.*" Sám informant byl pak pověřen úkolem, a sice provést ve schole „čistku": „[…] *mým úkolem bylo potom, říkal sem „to se nedá poslouchat" a pak sem dostal za úkol nějak rozumně to říct, že ti, co neumí zpívat, ať jako…*"

Co se týče samotného repertoáru, musí čtenář uznat, že byl opravdu bohatý, a plný zvučných skladatelských jmen: „*Zpívali jsme i koledy od J. Křičky, pastorely od J. J. Ryby (Milí synáčkové, Již do Betléma spějme, Srdce plesá), od P. Křížkovského*[299] *Hvězdy dvě se z východu… Pak jsme zpívali i latinu: Arcadelt, Vittoria, Hassler, Bach, Vodňanský, Říhovský, Desprez, Palestrina, Michna…*" Je tedy zřejmé, že schola byla na velmi vysoké úrovni, když si troufala i na vážnější kusy klasické hudby. Konkordie většinou vlastnoručně přepisovala písně a aranžovala je pro sbor a nástroje:[300] „[…] *tak jsem já vlastnoručně opisovala všechny písničky i rozepisovala po několika exemplářích do každého hlasu a pro nástroje. Písně jsme vybírali z Hlaholíku,*[301] *z Cantate,*[302] *zpěvy z Taizé,*[303] *jestli ještě nějaké zpěvníky existovaly, to už si nepamatuji…*" Schola se nebála do svého repertoáru zařadit i písně, které přímo narážely na odpor stranického aparátu. Jednalo se

---

[299] Zajímavostí je, že Pavel Křížkovský (9. 1. 1820–8. 5. 1885), český skladatel, sbormistr a multiinstrumentalista byl s místem působení scholy spojen, a sice tím, že byl na Starém Brně členem augustiniánského řádu, a to v době, kdy zde funkci opata vykonával slavný Johann Gregor Mendel. Skoro až úsměvně vyznívá popis Křížkovského skladatelského umu v Československém hudebním slovníku osob a institucí: „*Tato jeho činnost narazila na odpor německé reakční vrchnosti církevní. Donucen biskupem Schaffgotschem opustil úspěšnou cestu světského skladatele* […]." Je však třeba si uvědomit, že slovník byl vydán v roce 1963. Pozn. autora. Zdroj: ŠTĚDROŇ, Bohumír, Zdenko NOVÁČEK a Gracian ČERNUŠÁK. *Československý hudební slovník osob a institucí, Sv. 1: A-L.* Praha: Státní hudební vydavatelství, 1963, s. 767–768.

[300] Ukázku z osobního archivu Konkordie nalezne čtenář v příloze.

[301] Viz *Hlaholík.* 3. vyd. Brno: Lynx, 2014. Ve zpěvníku jsou texty a akordy sázeny rukopisně.

[302] Viz *Cantate.* Český Těšín: Cor Jesu, 1991, 339 s.

[303] Viz *Zpěvy a modlitby z Taizé.* Praha: Rosa, 2003, 125 s.

především o skladby „zavrženého“ Karla Kryla: „[…] *a také jsme zpívali Krylovo Děkuji,*[304] *taky si půjčovali od jiných schol. Náš kytarista, již zesnulý Vašek Přehnal, psal své vlastní songy a od něho jsme zpívali např. mši Toužíme po setkání…S ním jsem taky vytvářela ke kytarovkám čtyřhlasy.*“ Schola by se dala nazvat i jako smíšený sbor, jelikož zpívala písně ve čtyřhlasé úpravě.

Před pádem totalitního režimu Konkordie dokonce chodila kopírovat texty pro veřejnost. Když ale pracovník tiskárny zjistil, že informantka xeroxuje náboženské materiály, chtěl po ni legitimaci, kterou si vzápětí poznamenal: „*V letech před rokem 1989, když už situace nebyla tak hustá, tak se začalo kopírovat i pro veřejnost, když jsem ale byla nechat zkopírovat nějaké křesťanské songy, tak jsem musela předložit občanský průkaz a oni si ho zapsali.*“ Přesto však oba informanti na otázku, zda měli strach o svou bezpečnost a možné zatčení Státní bezpečností, shodně odpověděli: „[…] *vůbec, ba naopak, my sme se vůbec nebáli.*“

Brno koncertům v chrámech moc nepřálo

Co se koncertní činnosti v katolických chrámech týče, v Brně tato praxe nebyla rozhodně tak silná, jako třeba v Praze: „*V kostelích bych moc řekla že ne. U Michala* [na Dominikánském nám., pozn.] *možná,* […] *minimálně, to spíš v Besedňáku* [Besední dům, pozn.] *nebo na Stadioně bývaly.*[305] v Brně se tedy spíše koncerty konaly ve světských prostorách, koncertních sálech apod. Podle Adaucta je dnes i ze strany biskupství větší kontrola nad uvedením koncertu v kostele, a předchází tomu poměrně náročný schvalovací proces: „*Ale zase, dneska, když chce někdo udělat koncert třeba i v tý bazilice, tak musí prostě jako žádat biskupství o povolení… Poslat jim ten, to, co se bude hrát a musí to být nazvaný jako koncert duchovní hudby…*“ S tím souhlasí i Konkordie, která má s organizováním koncertů jakožto učitelka na ZUŠ bohaté zkušenosti: „*No dneska je to, přijde mi to možná i složitější…*“

---

[304] Píseň má krásný text plný vděčnosti a naděje. Příklad druhé sloky:
„*Děkuji, děkuji za slabost,*
jež pokoře mne učí,
pokoře, pokoře pro radost,
pokoře bez podruží,
děkuji, za slzy děkuji:
Ty naučí mne citu,
k živým, jež, k živým, jež žalují,
a křičí po soucitu,
Děkuji, děkuji, děkuji.“ KRYL, Karel, Jan ŠULC a Jana JISKROVÁ. *Texty písní.* Praha: Torst, 1998, s. 196.

[305] Stadionem Konkordie myslí Sokolský stadion na Kounicově ulici v Brně. Zde se, podle svědectví mnoha brněnských varhaníků, nachází kvalitní koncertní varhany firmy Rieger ze třicátých let, které se dnes bohužel takřka nevyužívají. Varhany mají 3 manuály a 52 rejstříků. Po celou dobu totality sál a varhany využívala brněnská filharmonie a konzervatoř. Poslední absolventský varhanní koncert se zde konal v roce 1999. Viz ANDRLOVÁ, Petra. *Historie varhan a budovy sokolského Stadionu v Brně.* Brno: Janáčkova akademie múzických umění v Brně, Hudební fakulta, Katedra varhanní a historické interpretace, 2015. Vedoucí diplomové práce doc. MgA. Zdeněk Nováček.

Přechod z totality do svobodného světa

V posledním tématu informanti zavzpomínají na ukončení totalitního komunistického režimu. Oba revoluční rok 1989 prožívali velmi intenzivně a aktivně se účastnili i demonstrací. Závěrem pak shrnou rozdíl mezi dobou normalizace a současnosti, a sice z pohledu prožívání víry a liturgické hudby.

Výhra demokracie na Brněnsku

Informanti podle svých slov prožívali revoluci velmi intenzivně, a když našli čas, účastnili se svolaných demonstrací na náměstí Svobody: „*Tak, to už sme měli děti… Ne, tak babička hlídala a asi dvakrát jsme byli na Svoboďáku na náměstí.*"

U Adaucta v práci se o politiku taky všichni zajímali a počali hromadně vystupovat ze strany. Informant však hledal stále více informací, a dokonce poslouchal zahraniční rozhlas: „*V práci, no tak tam už všichni třískali červenejma knížkama, že se jim na to můžou vykašlat. Viděli, že už to jde všecko do kytek tehda. Já sem na rozdíl od těch dělníků tu politiku trošku sledoval a táta mě ještě naučil poslouchat aji zahraniční rozhlas tehda… Hlas Ameriky sem tehda poslouchal.*" Informant také odebíral denní tisk, a dával si různé informace do souvislostí. Rudé Právo pak mělo nespornou výhodu, bylo tištěno na velký formát: „*Potom zrovna, jak tam bylo, jak měl Havel ty narozeniny, tak to dali do Rudýho Práva,*[306] *hnedka sem si říkal „do pytle, to je...". A pak, po revoluci z toho byla velká sláva, jo. Já sem to Rudý Právo odbíral, protože to byl velkej papír za málo peněž. A stejnak, všecky ostatní noviny byly víceméně jen výcucy z Rudýho Práva…*"

Adauctus měl velkou víru ve zhroucení režimu už v lednu roku 1989, kdy Hlas Ameriky vysílal apely na připojení se ke stávkám: „*Oficiálně se to nazývalo jako studentský setkání. A na Hlasu Ameriky už bylo jako „ano, připojte se, protože to bude taky boj za svobodu…", jo. A už to vlastě bylo už po Palachovým týdnu, a já sem myslel, že už to padne.*" Nicméně policie zatím všechny stávky úspěšně rozehnala: „*Pořad tam ty demonstrace byly v tý Praze a já myslel, že už to praskne. No neprasklo to, ubóchali to.*" Brzké vítězství demokracie informant cítil velmi intenzivně. V pátek, 18. listopadu 1989 sděloval spolupracovníkům své předtuchy: „*A ještě v pátek večer sme šli s chlapama, a já jim říkám: „Hele kluci myslim si, že v pondělí se sejdem za jiných okolností", už sem věřil tomu, že to pujde. Teda v pondělí oficiálně eště nic nebylo, ale to už sem věděl z Hlasu Ameriky, že už se jedná, tamhle že už se schází.*"

[306] Jedná se o pověstnou gratulaci Václavu Havlovi, a sice pod jménem Ferdinand Vaněk. Viz *Rudé právo: orgán Československé sociálně demokratické strany dělnické.* V Praze: [s.n.], 07.10.1989, **69-70**(237).

Sám se pak aktivně účastnil demonstrací, i když vlastním způsobem. Pomohl tak dostat informace o velkých stávkách tam, kde se o tom prozatím nevědělo: „*Ke mně došli večer bohoslovci a dali mi hrst letáků. A v tý době sme zrovna dělali v Tišnově, sme tam betonovali něco. A já sem v pondělí čili dvacátýho listopadu sem v Tišnově cestou z vlaku ráno, sem nalepil na pěti místech letáky.* […] *Tak sem ty letáky polepil, nikdo nevěděl, že nějací studenti byli zmlácený. V poledne sme šli na oběd a jeden plakát strhlej, druhej strhlej a u dalších třech velký hloučky lidí. Vlastně to byla první informace na venkově v Tišnově.*"

Pravdou je, že 20. listopadu 1989 proběhla v Brně první demonstrace, následovaná dalšími, již ozvučenými. Velká část stávek proběhla také v brněnských divadlech.[307] Policie, ač byla v hojné míře na demonstracích zastoupena, nijak proti demonstrantům nezasahovala, snad jen lokálně proti jednotlivcům: „*Oni to uzavřeli, byly tam kordony a nepadla tam jediná rána, u svatýho Jakuba byla bariéra, já sem ju viděl. Ono se hodinu skandovalo a po hodině se oni stáhli. Po hodině se stáhli, už jim dali asi rozkaz - „hele už to nehroťte, že v Praze už to je taky jinak"…*"

Adauctus listopad a prosinec roku 1989, kdy se rozpadla totalitní vláda komunistické strany, doprovází všeříkající větou: „*Prostě kola dějin se začaly točit úplně jinak.*"

Nepotřebnost duchovního života

Informanti závěrem vyjadřují povzdech nad tím, jak postupem času uvadá víra mladých lidí, ale současně i život v komunitě stejně smýšlejících vrstevníků. Když Adauctus maturoval, vzpomíná, že se v té době scházeli na Starém Brně ke společné modlitbě: „*Tak sme se scházeli a v den maturity my sme tam měli mši jen tady pro maturanty.*" V pátky tam podle informanta bývalo někdy až dvacet ministrantů! „*Tak pravidelně na Starý Brno každej týden tam bylo, pět, šest lidí, v pátek třeba aj dvacet lidí. No a před maturitou tu pomoc tam každý hledal intenzivněje.*"

V bazilice se počet věřících rapidně snížil, a dnes je prý skoro zázrak potkat zde mladého člověka: „*A dneska na Starý Brno, ve všední den je tam kolem třiceti lidí, a z mladejch? Nikdo. Vem si, že tam kolikrát není ani ministrant, prostě ve středu, úterý dojdou třeba tři, ve čtvrtek zas nikdo.*"[308]

---

[307] BRNĚNSKÉ UDÁLOSTI | Brněnský sedmnáctý. *Brněnský sedmnáctý* [online] [cit. 18.03.2023]. Dostupné z: https://www.brnensky17.cz/brnenske-udalosti

[308] Autor práce má možnost velkého srovnání. Působí jako varhaník v malé valašské vesnici, kde počet mladých lidí v kostele je stále velmi velký, a dalo by se říci, že přímo úměrný počtu věřících ze starší generace. V Brně pak mladí lidé do kostela přichází méně. Ve všední dny bývá velké procento mladých věřících u Kapucínů, kde autor hraje při mších svatých v 8.30 hodin ráno. Zato u sv. Leopolda, kde bývá mše v pondělí večer v 18.00, je účast mladých (krom ministrantů) takřka nulová. Jinak je tomu ale samozřejmě v neděli, která ukládá všem věřícím povinnost mši svatou navštívit. Pozn. autora.

Závěrem se informanti shodují na tom, že mládež přestává mít postupně zájem o komunitní setkávání, a vyhledává jiné způsoby trávení volného času. S tím souvidí také jejich prožívání víry, kterou často nemají s kým sdílet: „*Mně je hrozně líto té současné generace, že tam mládež spolu vůbec není, a jeden po druhém prostě končí. Přestávají věřit, páč víra je dar a pokud to člověk nezalívá, je to špatné. A my sme to hodně zalívali.* (smích)“

4.6 Analýza čtvrtého rozhovoru

Ildefons

Participant Ildefons je nejstarším účastníkem výzkumu. V době rozhovoru mu bylo 87 let, stále se však udržuje ve skvělé kondici jak fyzické, tak psychické. Celý život se pohybuje v malé vesnici na Uherskohradišťsku, přináší tedy vhled do situace na venkově. Přiblíží čtenářům, jaké to bylo vykonávat službu varhaníka v době totality, zamyslí se nad provozovanou liturgickou hudbou a srovná život v době normalizace a v současnosti. Přinese též příběh jiného varhaníka – informantova bývalého spolužáka a kamaráda, který začal v době normalizace aktivně spolupracovat se Státní bezpečností.

Hlavní téma	Podtéma	Klíčové fráze
Varhaníkem v totalitě	Cesta ke službě	[…] *ale jak jsme měli trochu peněz, tak mě rodiče dali právě na učení varhan.*
	Nebezpečná činnost	[…] *a já jsem vždycky tvrdil, že s náboženskou otázkou vyrovnaný jsem, ano? A mám své přesvědčení, kterého se nehodlám vzdát, přestože by to znamenalo třeba přestup na nižší pracovní pozici.*
	Katolík na vojně	*Ale když musíte pochodovat v deset hodin v noci, a neustále u toho zpívat socialistické písně, tak se vám to velmi zprotiví.*
Umění a režim	Nic jsme netušili	[…] *my jsme na těch kněžích necítili nic takového zvláštního…*
	Varhaník estébák	*Byl to sprostý udavač a já jsem si ho přestal vážit v této době, protože to se o něm samozřejmě vědělo.*
	Koncerty pro prominenty	*A dříve by si nikdo nedovolil pořádat koncert, což je jedna věc,*

		a druhak pořádat koncert s nevhodným obsahem.
Liturgická hudba	Přerod staré liturgie	*Také tam začaly pronikat takové prvky jako ordinárium, celá ta zpívaná liturgie, a bylo potřeba na to nějakým způsobem zareagovat.*
	Liturgická hudba na venkově	*A potom u nás zpívali také muži, ano? Kteří předzpěvovali některé části v liturgii* […].
	Rytmické mše	*Fakt je, že mnoho mladých lidí to oslovilo.*
	Duchovní hudba dnes	*Některé písně se změnily, některé zůstaly stejné.*
„Staré dobré časy“	Depositum fidei	*A v člověku byla jakási bázeň. A tak prožíval i tu dobu jo, různé období liturgického roku.*
	Víra a strana	*První Vánoce 1989. Kostel byl narvaný k prasknutí. První řady obsadili bývalí funkcionáři KSČ* […].
	Důstojnost a úcta – přežitek?	*Mladí lidé úplně neví, neví, co v tom kostele se odehrává* […] *a tak kolikrát mají takové jako i zvrácené představy.*
	Svoboda je křehký dar	*A už je na každém z nás, jak si s těmi možnostmi a svobodou naložíme.*

Varhaníkem v totalitě

Participant Ildefons se narodil ve třicátých letech, mohl se tedy potkat se všemi českými prezidenty, prožíval Druhou světovou válku, meziválečné období, a komunistický převrat v únoru roku 1948, kdy mu bylo dvanáct let. Čtenářům tedy předkládá příběh varhaníka, který zažil celou dobu komunistické totality, tvrdá padesátá léta, postupné

uvolňování poměrů v letech šedesátých, obnovení neostalinského systému a osvobozující vítězství demokracie v roce 1989.

Cesta ke službě

Ildefons pochází z chudých zemědělských poměrů (za socialismu tedy neměl problém se svým třídním původem), a sám přiznává, že i když jeho rodiče rozpoznali, že bude hudebně nadaný, nemohli si dovolit poslat jej na studium hudby od jeho nejzazšího mládí. Proto jeho talent rozvíjeli doma, prostřednictvím zpěvu, který se v rodině participanta provozoval na všech možných místech: „[…] *za mých mladých let a později jsme zpívali pořád, když jsme šli na pole, zpívali jsme si, doma nám maminka zpívala, a vůbec ten zpěv byl všudypřítomný, a týkal se nás.*"

Cestu k varhanám měl participant lidově řečeno „umetenou", jelikož jeho tatínek působil jako varhaník v místním kostele, a svého syna na tuto službu taktéž připravoval: „*Můj otec býval varhaníkem v našem kostele, a taky jaksi už od svého dětství jsem předpokládal, že já bych tuto službu po něm přejal.*" Postupem času si rodina finančně přilepšila, a poslala informanta do okresního města. Zde rozvinul základy varhanní hry, které mu předal jeho otec, a zdokonalil se v principech harmonie a improvizace: „[…] *jak jsme měli trochu peněz, tak mě rodiče dali právě na učení varhan.*" Naplno se stal varhaníkem až po tragické události, která jeho život postihla. Náhle zemřel jeho tatínek: „*Tak vidíte, pane Dominiku, to vlastně přišlo v roce 1959.* […] *Když mi bylo 23 let, tak jsem začal naplno hrávat v našem kostele po smrti svého otce.*" Do studia varhanní hry mohl docházet pouze krátký čas, jelikož rodina smrtí otce přišla o finanční prostředky, a nemohla si dále dovolit podporovat participanta v učení: „*A to bylo možné pouze tedy tři roky, protože potom můj otec zemřel a už jsme neměli na to, abych do varhan dál chodil.*"

Ildefons přiznává, že když byl na základní škole, žádný tlak na to, že je věřící a učí se na varhany, ze strany učitelů a spolužáků necítil. Sám to připisuje tomu, že na malé vesnici se všichni znali, a žili spolu v určité svornosti, i přes názorové rozkoly: „*A z prvopočátku žádný tlak jsem necítil, když jsem byl ve škole, nebo podobně…*" Postupem času, kdy už naplno působil jako chrámový varhaník, určité tlaky proti své osobě pociťoval: „*A já, když jsem byl aktivní v rámci té církevní obce, tak už to nějak zohledňováno v tom negativním slova smyslu bylo.*"

Nebezpečná činnost

Tím, že se na malé vesnici všichni obyvatelé znali a dokázali si pomoci, nevnímal zpočátku Ildefons komunisty vyloženě špatně: „*Vzájemně jsme se znali, víte, my jsme ty komunisty znali.*" Podle informanta se rovněž socializace vesnice neprojevila ihned po komunistickém

převratu, proto zde zpočátku nebyly žádné problémy a ideové rozkoly mezi obyvatelstvem: „*Vlastně ten socialismus tolik nepronikl od toho prvopočátku, protože my jsme tady byli takové uzavřené společenství vesnické.*“

Ildefons pracoval jako dělník ve státním podniku Rudý říjen,[309] kde bylo zpočátku jeho náboženské vyznání respektováno: „*No a vlastně od samého začátku jsem tam pracoval jako dělník, z prvopočátku to nebyl žádný problém, ale později mně bylo vytýkáno, že nejsem vyrovnaný s náboženskou otázkou.*“ Informant tvrdí, že zkušeností z války, smrtí otce a celoživotní prací nikdy neslevil ze svých názorů a přesvědčení, a proto se dokázal postavit i zastrašování, kterému později v zaměstnání čelil: „*Mě také hodně v zaměstnání strašili, kvůli tomu, že jsem, že jsem chodil do kostela, ale… Strach jsem měl, ale i tak jsem se nikdy nevzdal* […].“ Své přesvědčení dokonce prosazoval i za cenu, že by měl být v práci přeložen na nižší pozici. Vzhledem ke svým technickým a odborným znalostem k tomu však nikdy nedošlo: „[…] *a já jsem vždycky tvrdil, že s náboženskou otázkou vyrovnaný jsem, ano? A mám své přesvědčení, kterého se nehodlám vzdát, přestože by to znamenalo třeba přestup na nižší pracovní pozici.*“ Vedoucí podniku pak nevyhrožovali jen Ildefonsovi, ale i jeho kolegům, jejichž děti třeba navštěvovali hodiny náboženství: „[…] *znal jsem to i od některých kolegů. I třeba že děti jejich, když chodily do náboženství, tak je kvůli tomu strašili.*“

Informant přidává i případ známého, kde došlo zastrašování tak daleko, že dotyčný přestal na několik let hrát na varhany v kostele: „*I když třeba vím o jednom mém kolegovi z hudební školy, který hrál v nejmenovaném okresním městě, který pro toto svoje hraní nakonec skončil, protože místními komunisty mu bylo různě vyhrožováno.*“ Varhaník přestal hrát mimo jiné ze strachu o budoucnost své početné rodiny. Nechtěl riskovat případné vyloučení ze zaměstnání: „*A měl tehdy pět dětí, a tak pro zajištění té rodiny se nakonec stáhl a na několik let hrát přestal. Začal hrát v roce padesát osm, ale zhruba takových osm let pak nehrál.*“ Když se tohoto kolegy později Ildefons ptal, nechtěl o této zkušenosti dotyčný příliš mluvit, snad ze strachu, aby do problémů nepřivedl další lidi ve svém okolí: „*On je takový velmi dobrý člověk, dobrého srdce, a nikdy o tomto nechtěl příliš hovořit, aby snad nikomu neublížil.*“ Autora práce zajímalo, jestli byl postižený sledován agenty StB. Ildefons připustil, že to možné určitě bylo, ale nemá o tom spolehlivé informace: „[…] *podle mě je to dost možné, protože v tom městě právě, i v blízkém okolí, několik takových*

[309] Dnes výroba technických tkanin Kordárna Plus a.s. V dobách socialismu dokonce vycházel časopis „Rudý říjen“ pro pracující lid národních podniků Rudý říjen Gottwaldov, Gumárny Zubří a Kordárna ve Velké nad Veličkou. KUBÍČEK, Jaromír a Mirko RIEDL. *Bibliografie periodik Jihomoravského kraje 1966–1985*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 1990, s. 201.

agentů bylo, kam jenom sahají moje informace. A tito agenti se zvlášť specializovali nejen tedy na různé církevní představitele a kněze, ale také na osoby v té církvi činné."[310]

Katolík na vojně

Ildefons přibližuje dobu, kdy absolvoval základní vojenskou službu na jižní Moravě: „*Na vojně jsem byl ve Znojmě a bylo to takové složité. Já jsem se v době nějakého volna a vycházek snažil chodit do kostela, jak to jen šlo. Později to tedy vyšlo najevo a měl jsem z toho některé nepříjemnosti.*" Vojenskou službu absolvoval v době tuhých padesátých letech, kdy jako ministr národní obrany působil nechvalně proslulý Alexej Čepička,[311] který nutil vojáky k zajímavým úkonům: „[…] *přesto jako varhaník, jako člověk, který miluje hudbu a zpěv, tak jsem se tady s tímto dostal do kontaktu, protože právě to bylo v čase ještě kdy… kdy platily nařízení generála Čepičky, který měl ve svých ambicích vojáky nutit ke zpěvu a k nočním nástupům a pochodování a zpěvu, což já jsem zpěv měl velmi rád.*"[312] Díky tomuto generálovu nařízení se Ildefonsovi zpěv zprotivil, a to přesto, že jej miloval: „*Ale když musíte pochodovat v deset hodin v noci, a neustále u toho zpívat socialistické písně, tak se vám to velmi zprotiví. Takže snad se neurazíte, ale právě po svých zkušenostech musím říct…*" Ildefons přiznává, že díky tomuto nařízení nemůže přijít Čepičkovi na jméno dodnes: „*Ještě za toho blbce Čepičky se mně ten zpěv tak strašně zprotivil. Jsem nevěřil, že ještě někdy si zazpívám s chutí* (smích)."

Opětovnou lásku ke zpěvu získal informant až po delší době, a právě díky tomu, že opět zasedl za varhany v kostele.

---

[310] V archivech lze nalézt obrovské množství dokumentů týkající se činnosti StB v okolí Uherského Hradiště. Tajná policie si všímala i z dnešního pohledu malicherných věcí. Sledovala například rozhovory spisovatele Jana Trefulky (15. 5. 1929–22. 11. 2012): „*Ke konané církevní pouti na Velehradě Trefulka řekl, že* XY *může být nadšený, neboť východní misionáři „Cyril a Metoděj" hodlali již v 9. století „naordinovat azbuku".* […] *Prostřednictvím agenturních prostředků bude sledováno, zda Trefulka nehodlá presentovat svůj názor v otázce „východní mise" do církevního prostředí.*" Zdroj: *Archiv bezpečnostních složek* (ABS). Fondy centrálních útvarů ministerstva vnitra (MV, FMV) a ministerstva vnitra České socialistické republiky (MV ČSR), 12.22. Denní informace o operativní situaci ze Správ StB v České socialistické republice, Denní informace ze S StB Brno (červenec-prosinec 1985), fol. 24.

[311] Arm. gen. JUDr. Alexej Čepička (18. 8. 1910–30. 9. 1990) byl československý komunistický politik, armádní generál, zeť Klementa Gottwalda, na nějž měl velmi velký vliv. Zároveň zastával funkci tajemníka pro věci církevní. Byl jedním z hlavních strůjců likvidace římskokatolické církve. Viz KAPLAN, Karel. *Kronika komunistického Československa. Alexej Čepička – dobová dramata komunistické moci.* Brno: Barrister & Principal, 2011, s. 55–66.

[312] Tato Čepičkova obsese pravděpodobně vychází z toho, že byl v mládí členem ochotnického souboru. Sám také v jedné publikaci vyzdvihuje význam zpěvu, nepřekvapivě v souvislosti s husitskými bojovníky: „*Soudruzi vojíni a poddůstojníci. Soudruzi důstojníci a generálové, soudružky a soudruzi!* […] *Sotva křižáci u Domažlic uslyšeli bojový zpěv husitů a hřmot jejich vozů, dali se na zběsilý útěk dříve, než se husitské vojsko sešikovalo k střetnutí. Křižáci prchali před lidovými bojovníky* […]." Je tedy zřejmé, že Čepička v přeneseném slova smyslu stylizoval Československou lidovou armádu do pozice husitských „lidových" bojovníků. Pozn. autora. Zdroj citace: ČEPIČKA, Alexej. *Za nerozbornou obranu vlasti: sborník statí, projevů a rozkazů.* Praha: Naše vojsko, 1954, s. 135.

Umění a režim

V dalším tématu informant zavzpomíná na vztah římskokatolické církve ke komunistickému režimu, a sice na venkově. Svým pohledem připomene čtenáři již známou organizaci Pacem in terris a také koncertní činnost v době normalizace. Co je však hlavní, přinese případ varhaníka, který se rozhodl spolupracovat se Státní bezpečností.

Nic jsme netušili

Podobně jako Sixtus, i Ildefons pamatuje ještě předchůdce Pacem in terris (PIT), a sice Mírové hnutí katolického duchovenstva (MHKD), jehož předsedou byl Josef Plojhar.[313] Tento muž se zasadil o stavbu nemocnice poblíž informantova bydliště: „*Jméno Josefa Plojhara, to bylo v našem kraji známé, protože tady v nejbližším městě, tahleta obec s rozšířenou působností, jak se to dnes nazývá, tak tam stojí poliklinika, která vlastně vyrostla z popudu Josefa Plojhara…*“ Nepříjemnou zkušenost s ministrem měl pak Ildefonsův strýc, který byl jakožto lidovec v poměrně vysoké stranické funkci: „*A právě seděl v blízkosti doktora Plojhara, který mu při nějaké venkovní vycházce nabídl cigaretu, což strýček Cyril jako nekuřák ale samozřejmě nemohl odmítnout, takovou čest, a od doktora Plojhara si cigaretu vzal, načež mu celý další den bylo špatně* (smích)…“ Celý příběh o setkání strýčka Cyrila s ministrem Plojharem najde čtenář v příloze.

Ildefons se s organizací PIT setkal, prvotně však nevěděl, co od ní očekávat: „*Proslýchalo se o tom, ale neměli jsme takové možnosti, jak třeba vy mladí máte dnes tady ty různé internety a tak, abychom se o tom mohli dočíst a taky jenom to, co jsme slyšeli.*“ Setkal se sice s knězem, který byl členem organizace, ten mu však vysvětlil pouze význam názvu, ne však už pravou podstatu a činnost sdružení: „*A právě znal jsem kněze, který je v Pacem in terris, který mně vysvětlil vlastně, co znamenal ten název…jakýsi ten mír na světě, což znělo opravdu krásně a člověk si těžko*

---

[313] P. Josef Plojhar, dr. h. c. (2. 3. 1902–5. 11. 1981) byl římskokatolický kněz, politik za Československou stranu lidovou, kolaborant s komunistickým režimem. V letech 1948–1968 vykonával funkci ministra zdravotnictví. Byl pověstný svým kladným vztahem k alkoholu, kdy údajně dokázal „přepít“ i delegace ze Sovětského svazu. Právě na sovětském velvyslanectví Plojhar při oslavě VŘSR zemřel. Kardinál Tomášek odmítl připustit, aby jej pohřbil kdokoliv z tehdejších pražských ordinářů, proto se tohoto úkolu chopil další z kolaborantů, a sice kanovník Vyšehradské kapituly ThDr. Bohuslav Černocký. Zdroj: SVOBODA, Bohumil a Jaroslav V. POLC. *Kardinál Josef Beran: životní příběh velkého vyhnance*. Praha: Vyšehrad, 2008, s. 149.
Zpráva o pohřbu Pjohara se objevila i v denním tisku. Lidová demokracie přinesla popis celého ceremoniálu, v článku však nepadla jediná věta o tom, že Plojhar byl katolickým knězem. Kondolence se nesly v ryze ateistickém duchu: „*Vážení soudruzi!* […] *Odchodem soudruha Plojhara ztratila naše společnost dlouholetého a obětavého funkcionáře, věrného přítele Sovětského svazu, který celý svůj život zasvětil uskutečňování ušlechtilých ideálů společenského pokroku, mírovém úsilí o socialistickou výstavbu naší země.*“ Při církevním obřadu na Olšanech dokonce nezněla ani duchovní hudba. Plojhar byl pohřben za tónů třetí věty ze Smetanova kvarteta „Z mého života“, a skladbou „Anděl lásky“ (což je druhá věta klavírní sonáty Appassionata) od L. van Beethovena. Zdroj citace: *Lidová demokracie: orgán Československé strany lidové*. Praha: Nakladatelství Lidová demokracie, 14.11.1981, **37**(270), s. 1–3.

představoval, co zatím je." Podle informanta lidé ani kolikrát netušili, že se jedná o sdružení kolaborující s komunistickým režimem, a ke kněžím přistupovali beze strachu a s důvěrou: „[…] *tak my jsme na těch kněžích necítili nic takového zvláštního, ani jsme nevěděli, že bychom se jich nějak měli bát nebo něco očekávat, takže nebylo to… nebylo to žádné nějaké očekávání.*"[314] Vůbec by prý tehda nehledal v organizaci jakýkoliv politický záměr: „*Těžko by hledal nějakou politiku. Později to vyšlo najevo, takže zprvu jsme to nevnímali nijak negativně.*" Nevnímal ani to, že knězí zapsaní v PIT využívali určitých výhod, například prostředků na opravu kostela apod. Uvědomil si však, že jeden kněz vlastnil osobní automobil, což si v době normalizace mohl dovolit málokdo:[315] „*Prostředky na opravdu kostela? Toho jsem si nevšimnul, ale potom mi přišly na mysl jisté souvislosti. Protože třeba ten kněz jeden konkrétní byl vlastníkem automobilu, a v tom čase mě to nenapadlo, že by to mohlo být v souvislosti s členstvím v Pacem in terris. Až to vyšlo najevo, tak se mi to nějak spojilo, že by to mohlo být následkem.*"

Podle Ildefonse se určitě v církvi našly osoby, kterým šlo hlavně o vlastní prospěch: „[…] *byli prospěcháři, kteří měli evidentní zájem spolupracovat s režimem a čerpat z toho.*" Současně se však zamýšlí nad tím, zda všichni kněží skutečně znali pravou podstatu organizace: „*Jedna věc je, jestli ti lidé, ti kněží skutečně věděli, co tím činí, jestli jim byly známé všecky souvislosti. Anebo, jestli věřili nějakému ideálu, že budou moci snáze spolupracovat se státním aparátem pro nějaký klid té církve.*"

Varhaník estébák

Doposud jsme v naší práci probírali varhaníky, kteří byli oddáni hře v kostele a posvátné liturgii, a vyznávali určitý morální kredit. Často také zažívali různé útlaky od režimu. Ildefons však přináší příběh člověka, který se nezdráhal vstoupit do služeb Státní bezpečnosti, a ze své pozice varhaníka udávat nejen návštěvníky bohoslužeb, ale také kněze a řeholníky. Z důvodu, že zmíněný varhaník stále žije, dokonce stále vykonává svou službu, budeme jej v této práci nazývat jeho krycím agenturním jménem – Novák.

Původně byl Novák blízkým kamarádem informanta, postupem času se však jejich přátelství začalo ochlazovat: „[…] *býval to svého času můj blízký přítel nebo kamarád. Potom se naše*

---

[314] Bylo však také velké množství kněží, kteří v organizaci setrvávali jen proto, aby měli, jak se lidově říká, pokoj. Zdroj: BALÍK, Stanislav a Jiří HANUŠ. *Katolická církev v Československu 1945–1989*. 2. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2013, s. 144.

[315] Například P. František Bureš (5. 1. 1922–26. 8. 2008), rodák z valašské obce Jestřabí (stejně jako autor práce), působil jako kněz ve farnosti Véska u Oder. Všechny kostely, které spravoval, objížděl na motorce, a to za každého počasí. Zdroj: Článek Petra Fojtíka „*Vzpomínka na jestřabského rodáka P. Františka Bureše*". In*: Jestřabský zpravodaj*. Prosicové vydání. Jestřabí: nákladem vlastním, 2009.
Tento kněz byl rovněž velmi skromný. Babička autora práce vzpomíná: „*Když mu dědáček dal dvacet korun, aby tam u něj odsloužil mši za rodiče, páter Bureš mu pak poslal korespondenční lístek a na něm čtyři termíny, kdy tu mši odslouží. Za těch dvacet korun tedy odcelebroval čtyři mše.*"

cesty rozešly v rámci i nějakých názorových rozkolů, což mě tedy velmi mrzelo, ale prostě byly okamžiky, které jsem já nedokázal překousnout." Poznali se už ve věku dospívání, kdy oba studovali hru na varhany v lidové škole umění. Novák však jakožto ambiciózní člověk pokračoval ve studiu dále, až získal místo varhaníka ve slavné moravské bazilice: „[…] *my jsme spolu chodili do hudební školy, a já jsem vlastně nakonec skončil jako obyčejný vesnický varhaník,* […] *kdežto tento můj někdejší kamarád, tak měl mnohem vyšší cíle. Pokračoval ve studiu dále, a nakonec se uchytil jako ředitel kůru jednoho významného poutního místa.*"

Zde se v roce 1963 výrazně rozšiřovaly varhany. Mělo jít o velký, koncertní čtyřmanuálový nástroj, přičemž tuto přestavbu prováděla firma Varhany Krnov. Novák podle Ildefonse toužil mít i ve svém domě varhany, aby měl kde cvičit na koncerty: „*Protože byl svojí povahou takový prospěchář, tak měl jisté ambice. Nechci tvrdit, že politické cíle, ale…abych to, abych to tak nějak shrnul, velmi toužil po tom vlastnit ve své vile takový krásný hudební nástroj, kterým jsou varhany* […]." A proč mají dnes varhany na tomto poutním místě jen tři manuály? Odpověď čtenáře pravděpodobně šokuje: „*Tento můj kamarád právě…nevím pod vlivem čeho, možná svojí chamtivostí, se rozhodnul část tohoto rozestavěného nástroje zcizit…*" Novák tedy píšťalový fond čtvrtého manuálu ukradl a postavil si jej u sebe v domě. Netrvalo dlouho, a po zcizené části nástroje začala pátrat Státní bezpečnost: „[…] *přišlo se na to a řešila to také tajná policie, která mu lidově řečeno dala nůž na krk.*" Nabídka tajné policie vůči Novákovi pak zněla jasně: „*Byla jedna alternativa, buď teda jít tímto směrem, anebo teda druhá, že bude spolupracovat se Státní bezpečností a oni to nechají tak.*" Z Nováka se tak stal agent StB, specializující se na řeholní mužské řády: „*Bohužel, domníval jsem se, že tento člověk má vyšší morální kredit, nijak ho neposuzuju, ale vybral si tu druhou možnost, kdy začal spolupracovat s tajnou policií a stal se z něho agent Státní bezpečnosti, který se specializoval na jistý* [řeholní] *řád.*"

Dále už Ildefons popisuje konkrétní aktivity agenta Nováka. Ten měl jakožto varhaník ideální možnost pozorovat z kůru návštěvníky bohoslužeb. O nich si pak dělal poznámky do deníčku. Informant přibližuje případ konkrétní učitelky, která pro své zaměstnání nemohla chodit do kostela ve své farnosti: „*Byla to věřící katolička a nechodila ve své farnosti, ale chodila o pár kilometrů dál, právě na toto poutní místo na mše, ale tento výborný někdejší kamarád pozoroval účastníky, zapisoval si je, hlásil to a zkrátka udával.*" Právě v této době se kroky Ildefonse s Novákem definitivně rozešly, zjistil totiž, co všechno jeho někdejší kamarád v bazilice provádí: „*Byl to sprostý udavač a já jsem si ho přestal vážit v této době, protože to se o něm samozřejmou vědělo.*"

Novák očividně činnosti v StB vykazoval velmi svědomitě, o čemž svědčí i další nepochopitelné aktivity, které v bazilice prováděl. Když kupříkladu kněz v rámci kázání pronášel nějaká protistátní slova, Novák neváhal naplno rozeznít varhany, aby kněze umlčel: „*Když byla pronášena některá taková souvětí, která se dotýkala aktuální politické situace, a jaksi nebyla úplně příznivá nebo nakloněná straně nebo režimu, tak neváhal použít slavné tutti v tomto chrámě, které zní jinak skvěle, ale při této příležitosti v rámci mše zkrátka hrál na varhany na všechny rejstříky, teda, aby toho kněze utišil, takže kněz to nakonec vzdal a odešel, odešel pryč zpátky k sedes a kázání nepokračovalo. Ti kněží se ho potom už i hodně báli, bylo to moc smutné.*“ V době normalizace pak Novák dokonce pobíral násobně větší plat než farář. Na tuto skutečnost přišel vnuk Ildefonse ve farním archivu: „*Tak kluci zjistili, že dokonce měl větší plat než farář v té farnosti. Takže on jako ředitel kůru měl jeden a půl násobně větší plat než farář, a prováděl tam takové nepravosti, tak je mi z toho teskno.*“

Agent byl i varhaníkem koncertním, a vyjížděl často do zahraničí, kde rovněž prováděl agenturní činnost:[316] „*Podezřele už mluví i jeho výjezdy právě do zahraničí, dokonce i na Západ. A potom, když si uvědomíte, že je chlapec, který s vámi chodil do hodin varhan a chtěl hrát při mši, pak dělá koncert pro komunistické pohlaváry k výročí VŘSR, tak je vám z toho opravdu jako nepříjemně.*“

Čtenáře jistě zajímá, jak skončil zmíněný varhaník – agent StB po sametové revoluci. Skutečně, na popisovaném poutním místě všichni o jeho aktivitách věděli a snažili jej odsud dostat, a to všemožnými způsoby: „*Právě v devadesátých letech byl těsně po sametové revoluci v novinách zveřejněn inzerát, který podal jeden z farníků, známý odbojář antikomunistický, který do novin dal inzerát se zněním asi takovýmto:* „[…] *bazilika hledá nového ředitele kůru.*“ *Ano, a tak tehdy odstavili tady tohoto kolegu někdejšího.*“ Jenže Novák se svého dlouholetého místa jen tak nevzdal, a situaci řešil na vysokých církevních pozicích: „*Z arcibiskupství si na to vymohl dekret, takže oficiálně pod číslem jednacím má dekret k tomu, že farnost mu musí umožnit alespoň jedenkrát týdně hrát.*“

---

[316] Právě o zahraničních výjezdech Nováka mluví spisy StB, které se k němu dochovaly. Ostatní byly pravděpodobně zničeny. Výjezdy Nováka do zahraničí byly často spojeny s tím, že byl nadřízeným agentem StB instruován, aby v konkrétním místě vysledoval vytipovanou osobu. Tak tomu bylo například v červnu roku 1981, kdy Novák hrál koncert v Altenbergské katedrále (asi 30 km od Kolína nad Rýnem), kde sledoval československého emigranta, pracovníka německého rozhlasu. Druhý spis odhaluje Novákovu cestu do Švýcarského Lausanne, kde koncertoval v pověstné katedrále Notre Dame. Z této cesty podal informace o československé emigrantce I. P.: *Nováka vyhledala na základě dopisu, který jí poslala její matka z ČSSR a kde se dozvěděla o Novákově koncertu v Lausanne. Uvedla, že pracuje v muzeu nebo knihovně v Bruselu, kde provádí recenze knih. Další rozhovor se týkal jejího pobytu v zahraničí. Novák jí vytýkal, že by se měla vrátit, nebo alespoň pobyt v zahraničí legalizovat. Na toto reagovala hodně podrážděně s tím, že je jí známo, že vláda ČSSR umožňuje legalizaci pobytu, ale ona tomu moc nevěří.* […] *Ke konci rozhovoru vyžadovala P. na Novákovi napsání pozdravu pro její matku v ČSSR. Pozdrav zněl: „Zasíláme Vám srdečný pozdrav. Konečně jsme se našli. I., V.“ Tento pozdrav musela na přání Nováka v jeho přítomnosti vložit do poštovní schránky.*“ Novák přesto, že se jednalo o jeho známou, ji po příjezdu do Československa udal Státní bezpečnosti. Zdroj: *Archiv bezpečnostních složek* (ABS), fond V/Brno, Objektové svazky, reg. č. OBŽ-11529, Novák. V citaci muselo být z důvodu ochrany osobních údajů vynecháno jméno a příjmení varhaníka, a místo nich uvedeno krycí jméno. Pozn. autora.

Ildefons se dodnes s kroky Nováka nesmířil. Po revoluci varhaníka dokonce oslovil a žádal vysvětlení jeho činů, byl však odbyt, a k obnovení přátelství už nikdy nedošlo. Informant dodává, že když Nováka nedostihla spravedlnost světská, čeká jej soud poslední, nejspravedlivější: „*Však on si to všecko zodpoví na pravdě Boží.*"

Koncerty pro prominenty

Od ostatních informantů víme, že varhanní koncerty v době normalizace v katolických chrámech probíhaly velmi zřídka, nejvíce však ve velkých městech. Jaká situace byla v této oblasti na venkově, nám přiblíží Ildefons.

Hned v úvodu přiznává, že na malé vesnici se varhanní koncerty v době normalizace nekonaly: „*Ano ano, takže když to vezmu sám za sebe nejdřív, tak v tom mém prostředí, v té naší vesničce nic takového neprobíhalo.*" Důvod, proč tomu tak bylo, přikládá v prvé řadě pozůstatku staré liturgie, která koncerty v prostředí chrámů nepodporovala: „*Právě ani v souvislosti s předchozí liturgií, která vlastně nebyla nakloněna nějak tomu, aby v tak posvátném místě jako je kostel, kde se odehrává liturgie se konalo se jako koncert, to nebývalo zvykem.*" Jako hlavní důvod ale uvádí to, že na slovácké vesnici byla zažitá mnohem silnější kultura, a sice v souvislosti s lidovou hudbou: „*A ani zvláště na té malé vesnici, kde ta kultura zase žila trošku jiným životem. Byla tady lidová kultura, nějaká cimbálová muzika, vlastně folklor řekněme… Tak varhanní hudba do toho nezapadá.*"

Podporuje však slova ostatních respondentů, že na významnějších církevních místech se občas varhanní koncert konal, mnohdy však v naprostém nesouladu k posvátnému prostředí: „*Ale na takových těch větších místech, zejména třeba tam kde byly nějaké baziliky papežské, tak tam probíhaly koncerty, co je mi známo. To byly klasické skladby, řekněme jako barokní. Nejvíce ale potom třeba nějaké z devatenáctého století. A právě do toho mohou zmínit i ty koncerty k výročí VŘSR a podobně.*" Přidává rovněž zajímavý názor, že když přijeli vyslanci ze Sovětského svazu, rádi si na varhanní koncert zašli i oni: „*Na jedné straně ano, tak víme, že komunistická nomenklatura začala bojovat proti duchovnímu životu. Na druhé straně, když přijeli soudruzi ze Sovětskýho svazu tak jim varhanní koncert nevadil.*" Jako důvod jejich zájmu uvádí Ildefons fakt, že majoritní církev v Rusku nepoužívá při bohoslužbách instrumentální doprovod: „*A právě proto, že pravoslavná liturgie nepoužívá teda ke svým bohoslužbám varhany tak to ničemu nevadilo, ale ano, takže nějaké varhanní koncerty bývaly i spojené s nějakým prostě politickým patosem.*" Mnohdy i varhaníci, kteří určitým způsobem sympatizovali s režimem, tak měli více možností vyjíždět do zahraničí na turné. Příkladem budiž nám už známý agent Novák, který koncertoval ve Švýcarsku, Německu a mnoha dalších (západních) zemích. Právě o Novákovi se v této souvislosti zmiňuje i Ildefons: „*Ale konkrétně ten spolužák, o kterém jsem hovořil před časem, tak ten pro svoji spojitost*

s tajnou policií měl jisté výhody, takže jezdil koncertovat na západ a měl turné, takže on koncertoval… a u nás také."

Provozování koncertů v katolických chrámech vidí informant do jisté míry problematicky. Dle něj velká část posluchačstva vyžaduje to, aby byl koncert co nejvíce líbivý, dojemný a plný emocí, byť třeba i na úkor samotné kvality provedení: „*A to je třeba i v souvislosti s těmi koncerty, které se snaží upoutat zejména na svůj obsah. Co se týče hudby. Ano, aby to bylo hodně sentimentální, dojemné, krásné, ale zase to, co se týče obsahu, tak už to úplně neodpovídá. A dříve by si nikdo nedovolil pořádat koncert, což je jedna věc, a druhak pořádat koncert s nevhodným obsahem.*"

Liturgická hudba

Ildefons nám v následujícím tématu přiblíží provozovanou liturgickou hudbu v normalizační době, a sice na moravském venkově. Čtenář tak může srovnat, jak se duchovní hudba lišila od provozování ve větších městech, o kterých byla řeč v předchozích rozhovorech.

Přerod staré liturgie

Informant zažil aplikování výsledků Druhého vatikánského koncilu do liturgické praxe velmi živě a aktivně: „[…] *docházelo k přerodu té staré liturgie na novou, srozumitelnější, v českém jazyce.*"[317] Přesto však nová liturgie nepronikla do praktického užívání tak rychle, jak by čtenář mohl očekávat: „[…] *ale vlastně s příchodem té liturgie nové tak hlavně probíhaly úpravy liturgického prostoru. A nebyl to takový ostrý střih, jak třeba si někdo může myslet.*" Prvořadé tedy bylo upravit liturgický prostor tak, aby odpovídal doporučením koncilu:[318] „*Bylo to nové, nevěděli jsme, jak na to reagovat. Nějaký provizorní stůl,*[319] *nějaký ambon*[320] *a tak dále, otevřená ohrádka,*[321] *co se později zrušila.*"

---

[317] Ve starém – tridentském ritu se národní jazyk používal pouze při kázání a čteních z Písma. Pozn. autora. KREMER, Jacob a Franz KÖNIG. *Křesťan na prahu třetího tisíciletí*. Praha: Vyšehrad, 1996, s. 127.

[318] Ne všichni kněží však závěry koncilu přijali. Například nám již známý P. Tomáš Josef Martinec zůstal až do své smrti zastáncem tradiční tridentské liturgie. Pozn. autora.

[319] Obětní stůl, na kterém probíhá transsubstanciace (proměna Těla a Krve Páně) se ve starém ritu nepoužíval, obřad se konal přímo na hlavním oltáři. Pozn. autora.

[320] Ambon – místo, odkud se předčítají texty z Písma. Pronáší se odsud i kázání. TOMÍŠKOVÁ, Marie a Eva ROZEHNALOVÁ. *Církevní stavby*. Brno: Ústav územního rozvoje, 1995, s. 43.

[321] Rozdělovala liturgický prostor na místo určené výhradně pro kněze a místo pro věřící. Po koncilu presbytář splynul s chrámovou lodí. Zdroj: Tamtéž, s. 41.

Co se liturgické hudby týče, zpočátku byl problém s jednotným zpěvníkem, vyšel až v roce 1973 a jeho tvorba nebyla vůbec jednoduchá:[322] „*Užívali jsme starý zpěvník, ale bylo potřeba to napasovat k téhle české liturgii.*“ Farnost používala zpěvník, která je na mnoha místech oblíben i dnes, a sice pro mnoho písní, které se z nového kancionálu vytratily: „*U nás se používala Boží cesta,*[323] *kterou jsme opustili vlastně až v osmdesátých letech potom s příchodem nového kancionálu, který se postupně u nás začal adaptovat* […].“ Velkou výzvou pak pro Ildefonse bylo, naučit věřící lid zpěv ordinária, což byl po koncilu úplně nový prvek, jelikož ve staré liturgii části ordinária zpíval sbor: „*Také tam začaly pronikat takové prvky jako ordinárium, celá ta zpívaná liturgie, a bylo potřeba na to nějakým způsobem zareagovat.*“

Novinkou byl také společný zpěv žalmů. Jedním z nejvýraznějších skladatelů zpěvů s odpovědí lidu byl P. Josef Olejník, jehož žalmy[324] se (hlavně na Moravě) zpívají v chrámech s velkou oblibou dodnes. S provizorními výtisky pracoval koncem šedesátých let i informant: „*Tak hlavně co bylo, zpívání žalmů, tak vyšly nějaké provizorní, pracovní texty pátera Olejníka, tak to jsme nacvičovali, něco za pochodu, něčemu jsme věnovali více času.*“ Ildefons se spokojeností dodává, že měl kolem sede nadšené zpěváky, díky kterým se do farnosti podařilo všechny pokoncilní novinky v oblasti liturgické hudby bez problému implementovat: „*Tak v nás bylo nadšení potom pracovat a musím říct, že jsem měl okolo sebe dost ochotných spolupracovníků, zpěváků, kteří vždy byli ochotní nacvičovat.*“ Rovněž věřící na nové změny zareagovali bez problémů a nelibosti: „*Takže já jsem spokojený. A myslím si, že v naší farnosti jsme na to zareagovali poměrně dobře.*“

Církevní hudba na venkově

Liturgická hudba na venkově byla ve své podstatě odlišná od toho, co již známe z předchozích rozhovorů, kde ve větších městech, ve významnějších farnostech se běžně provozovaly figurální mše a zpíval zde sbor. Samozřejmě, ne všude si takový „luxus“ mohli dovolit, a na venkově tato praxe probíhala jen velmi zřídka, i když Ildefons přiznává, že jiné nástroje než varhany se v jejich farnosti občas používaly: „*Nějaký ten užší okruh nástrojů v kněžišti a nějaké ty malé varhánky, ten pozitiv, tak to u nás přesně tak až tak nebývalo, ale nějaký ten menší orchestr, pár nástrojů jsme měli a na kůru tedy vždy.*“ Tento zvyk však převládal pouze na dva

---

[322] Což potvrzuje i jeden z nejvýznamnějších odborníků v oblasti liturgické hudby, prof. Jiří Sehnal: „[…] *náš kancionál vznikal, jak se říká, za pochodu. Obětovali se pro něj za nesmírně těžkých podmínek především nadšenci, z nichž ne všichni byli pro tuto práci kvalifikovaní. Přes počáteční nadšení pak mnozí z různých důvodů odpadli.*“ Zdroj: *Psalterium: zpravodaj pro duchovní hudbu*. Praha: Psalterium, 2011, **5**(2), s. 2. ISSN 1802-2774. Dostupné také z: https://psalterium.cz/

[323] *Boží cesta: písně a modlitby katolického křesťana*. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1968.

[324] OLEJNÍK, Josef a Jan MAREK. *Žaltář: responzoriální žalmy: pro neděli, slavnosti, svátky, památky a mše spojené s určitými obřady*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2000.

nejvýznamnější církevní svátky v roce: „[…] *ale obsazení velkého sboru smíšeného a některé nástroje, to se týkalo zejména Vánoc. Ano, případně i na Velikonoce, ale každý rok na Vánoce.*“

Ve farnosti však aktivně působila menší pěvecká uskupení, která vystupovala většinou při nedělních bohoslužbách, či jiných důležitější svátcích: „*Co se týče tady tohoto, tak u nás se vlastně držela ta tradice, že zpívaly menší takové sborečky. Většinou teda ženské, které zpívaly obyčejně na pohřbech.*“ Co je zajímavé a určitě neobvyklé, že zde působil i komorní sbor (zpívající taktéž ve dvojhlase), složený čistě z mužských hlasů: „*A potom u nás zpívali také muži, ano? Kteří předzpěvovali některé části v liturgii* […].“

Ildefons přidává i vzpomínku na půlnoční mši v osmdesátých letech, která v něm rezonuje dodnes: „[…] *třeba mně se velmi jeví osmdesátá léta, půlnoční mše. Skutečně, půlnoční mše, kostel byl naplněný, byl naplněný opravdu do posledního místa, lidé stáli* […].“[325] Stále si vybavuje nadšení věřících, že mohou společně oslavit narození Krista. Někteří dokonce chtěli mít na bohoslužbu památku: „*Blížilo se to, poslední minuty, a teď zazvonil konečně ten zvonek zpoza toho oltáře a tam jeden pán, takový mladý, bylo mu tak okolo třiceti let, tak na tom kůru kousek od varhan nad hlavu zvednul „dvojče“, rádio, což tehdy neměl každý.*[326] *A zapnul nahrávání, a nahrával si vlastně začátek, jo? Tu varhanní předehru, zpěv, sbory a tak dále.*“ Ildefons vnímá, že v popisované době věřící prožívali liturgii mnohem více než dnes, kdy dle něj spousta z nich přichází na mši pouze ze své křesťanské povinnosti.

Rytmické mše

Jelikož bylo prostředí moravského venkova konzervativnější (a stále možná i je), rytmické kytarové skupiny se do farnosti informanta dostávaly velmi pozvolna: „*U nás se to zavádělo postupně, protože to prostředí bylo takové konzervativnější.*“ Informant přesto, že nikdy nebyl členem scholy a hrál pouze na varhany, v zásadě mu hudební činnost scholy nevadila. Zdůrazňuje však důležitost toho, aby i kytarové uskupení vystupovalo ve shodě s liturgií: „*Já jsem nikdy nebyl proti tomu nějakým způsobem. Zkrátka v rámci jistých mantinelů tak, aby se vždycky zpívalo to, co je vhodné.* […] *Já jsem jenom proto, aby tady tím žili, ale tak, aby to bylo ve shodě, ve správnosti liturgie.*“

---

[325] Srovnej rozhovor se Sixtem: „*Když byly velké svátky jako Vzkříšení, svatomarkétská pouť a další, a já vedl s křížem průvod po kostele, kolikrát jsme nemohli ani davem projít. Lidé stáli i na stupních bočních oltářů.*“

[326] Kupříkladu rádio Tesla K204 Safír – ANP462, které se vyrábělo v letech 1981–1985, stálo ve své době 4800,- Kčs! Průměrný plat v roce 1985 byl však zhruba 2960,- Kčs. Zdroje: Oldradio. *Tesla K204 Safír – ANP462* [online] [cit. 23.03.2023]. Dostupné z: https://www.oldradio.cz/tsk204.htm, a Vývoj průměrné hrubé mzdy od roku 1985 | investia.cz. Domů | *investia.cz* [online]. Copyright © 2010 [cit. 23.03.2023]. Dostupné z: https://www.investia.cz/vyvoj-prumerne-hrube-mzdy-od-roku-1985

Velké pozitivum vidí v tom, že rytmická hudba do kostelů přilákala spoustu mladých lidí, kterým třeba nebyly po chuti varhany a klasická hudba: „*Fakt je, že mnoho mladých lidí to oslovilo.*“ I toto nadšení však dle Ildefonse v dnešní době opadlo. Rytmickou hudbu v kostelích totiž mnoho mladých lidí mohlo brát i jako určitou formu protestu proti tehdejšímu režimu:[327] „*Takže rozmohlo se to, trvá to nějakým způsobem do dneška, ale takové nadšení, jak tehdy už tam nevidím. Přece jenom to byla zvláštní doba a v těch lidech to vzbuzovalo cosi jiného, třeba i v těch dobách toho socialismu.*“ Mladí lidé tehdy mohli vnímat svobodné poslouchání rytmické „nesocialistické“ hudby (navíc v kostele) jako činnost, která stojí proti oficiální ideologii komunistického režimu.

Duchovní hudba dnes

Ildefons v zásadě nepozoruje žádných větších změn na poli liturgické hudby. Jak již bylo řečeno, v jeho farnosti dominoval lidový zpěv, který se v kostele udržuje do dnešních dnů. Vnímá spíše přeměny technické: „[…] *víte, změnil se zpěvník. Některé písně se změnily, některé zůstaly stejné. Písně, slova se změnily* […].“[328]

Dnešní provozování hudby se podle informanta liší hlavně v tom, že se v jejich farnosti začalo organizovat hodně varhanních koncertů, a je rád, že jsou hojně navštěvovány: „*Dneska je tomu třeba jinak. Mám ve svém kostele mladého nadějného varhaníka, který se snaží organizovat koncerty, takže zase je ta doba někde jinde ve srovnání s tou dobou socialismu.*“

„Staré dobré časy“

V posledním tématu Ildefons srovnává doba normalizace se současností, a sice aspektem osobní víry, úcty k liturgii a novinkám, které se po sametové revoluci objevily. Zmiňuje také fakt, že mnoho funkcionářů KSČ ihned po pádu totality odhodilo stranický kabát, a vrátilo se zpět do lůna katolické církve.

---

[327] To ostatně potvrzuje i Josef Rafaja, autor rytmické mše (viz druhou kapitolu): „*S režimem žádný problém tehdy nebyl, ač tyhle mše v nás vyvolávaly pocit protestu proti němu.*“ Zdroj: e-mailová korespondence s Josefem Rafajou.
[328] Jak již bylo řečeno, zpěvník Boží cesta, který se u Ildefonse ve farnosti používal, nahradil Jednotný kancionál, který začal vznikat v roce 1973, a s různými dodatky se používá dodnes. Pozn. autora.

Depositum fidei

Ildefons se netají tím, že je hluboce věřící, a právě Depositum fidei[329] čili poklad víry si udržoval po celý svůj život. Právě víra byla pro informanta to, co jej v těžkých chvílích udržovalo nad vodou: „*Ta pevná víra, která mě držela, tak ta mně nedala tak uhnout* […]." Právě duchovní útěcha u něj převládala nad strachem, že za své vyznání bude potrestán. Nikdy se svého přesvědčení nezřekl: „*Strach jsem měl, ale i tak jsem se nikdy nevzdal, protože kdybych ten hřbet ohnul jedenkrát, tak by zůstal ohnutý pořád. Takže pak jsem se snažil, jít, jak to jenom doba umožňovala, se vztyčenou hlavu.*"

Informant přibližuje, že ještě jeho generace byla vychovávána v určité bázni před Bohem, která byla ale zároveň podpořena láskou k liturgii a posvátnému prostoru: „*Ano víte, ono to souvisí pane Dominiku ve spojitosti s tím, jak jsme vnímali ten kostel jako prostor, kterého si vážíme…ten svatostánek. A v člověku byla jakási bázeň. A tak prožíval i tu dobu jo, různé období liturgického roku…*" Samotné chození do kostela pak nebyl problém, pokud člověk vyloženě nebouřil proti režimu a nijak na sebe neupozorňoval: „*Víte, já jsem byl varhaníkem dlouhá léta, do kostela jsem chodil a myslím, že každý do toho kostela mohl chodit,* […] *do kostela mohl chodit každý.*" O lidech chodících na bohoslužby se sice vědělo, ale pro věřící to často byl ostrůvek svobody a povzbuzení v šedi dnů v totalitě: „*Je to tak, víte, i ta doba toho nějakého socialismu trošku lidi lákala v tom, že chození do kostela bylo něco, co sice bylo oficiálně dovolené, ale když už jste do toho kostela chodil, tak se o vás vědělo a bylo to něco takového…*" Větší účast na bohoslužbách si pak Ildefons vysvětluje i tím, že někteří lidé mohli chození do kostela brát jako určitou formu dobrodružství, něco, co nesouzní s protěžovanou ideou komunismu: „*Bylo to něco…já to řeknu velice, ale velice nadneseně, protistátního, ale neberte mě doslova prosím, ano? Tak to lidi i víc lákalo, že to je nějaká v uvozovkách zakázaná činnost jo?*" Našli se i věřící, kteří se nebáli navštěvovat bohoslužby přesto, že pracovali na pozicích, kde se víra neslučovala s jejich zaměřením. Často se jednalo o učitele, vychovatele, inženýry atd.: „*A možná si toho i víc vážili, když že do toho kostela, když už budou chodit, budou mít obtíže, ale víc jim to možná přinášelo než teď, když mají obrovskou svobodu, ale nakonec ranní mši vymění za nějaký pořad v televizi nebo já nevím, cokoliv to už je na každém.*"

Informant za úbytkem věřících vidí především to, že se nemají potřebu obracet k Bohu, ale našli si často jiné způsoby, mezi nimiž duchovno a religiozita není. Problém

[329] Řečí katolické církve je *Depositum fidei* právě poklad víry, který byl Kristem předán svaté Církvi, aby jej co nejbedlivěji střežila a zachovávala. SMOLÍK, Václav. *Encyklika J. S. Papežе Pia X Pascendi Dominici gregis o učení modernistův*. Praha: Dědictví sv. Prokopa, 1911, s. 91.

spatřuje taktéž v socialistické výchově, která náboženství nadobro vytěsnila: „[…] *hlavně co se změnilo, tak to jsou lidé, ano? Kteří do toho kostela přichází. Malinko vidím ten úbytek nejenom věřících, ale hlavně toho ideálu.* […] *I ten úbytek je zřejmý, zvláště co se týče mladých lidí. A většina starších generací, vlastně těch z mé generace už víceméně vymřeli.*“[330] Dnešní společnost dle Ildefonse v duchovní rovině natolik zleniveła, že chrámové prostory vyhledává často pouze jako památky architektonické, bez primárního duchovního přesahu: „*Ale zkrátka z té lenosti a pohodlnosti ten duchovní život upadnul, zejména u těch mladých, a na nás starých už nezáleží* (smích).“

Víra a strana

Název tohoto podtématu zvolil autor podle básně Ivana Martina Jirouse,[331] která byla titulována normalizačnímu biskupovi olomoucké arcidiecéze Josefu Vranovi, který projevoval značnou náklonnost komunistickému režimu. Bude zde však popisován jiný případ, a sice víra v Boha samotných komunistických pohlavárů. Informant totiž pochází z malé vesnice, kde se všichni obyvatelé důvěrně znali, znali svoje životní přesvědčení, návyky a náboženské vyznání. Právě náboženská víra byla v některých místních komunistech zakořeněná natolik, že se ihned po revoluci v roce 1989 objevili v kostele. Mnozí z nich však tento náhlý přerod vážně nemysleli.

Ildefons však začíná krutým příběhem, kdy právě komunisté doslova zničili život jednomu knězi, který se provinil „pouze“ šířením náboženské literatury. Velmi smutný na celém příběhu je fakt, že bratrem zmíněného kněze je nám již známý agent StB, varhaník Novák: „*Znal jsem jednoho kněze, nedávno zemřelého, právě který byl v příbuzenském vztahu s tím mým kolegou, o kterém jsem hovořil. A ten, protože byl v noviciátě, tak měli mezi sebou právě s novici…si chtěli předávat nějaké studijní materiály a podobně. Tak ono díky tomu, že někomu nesl nějaké skripta a texty, tak tady byl odsouzen za podvracení republiky, snad dokonce i za maření dozoru nad církvemi.*“ Řeholník si prošel i krutými výslechy a vězněním v uherskohradišťské věznici, kde byl mučen

---

[330] Trefně o tomto problému psal například teolog prof. Jacob Kremer: „*Mluví tím za mnoho našich současníků, kteří vyrostli v křesťanském prostředí, byli pokřtěni a účastnili se výuky náboženství, ale dnes již nevěří. Už nemají žádný přístup a žádný vztah k tomu, co leží za („meta“) oblastí „fyziky“; jejich víra je jako vyhaslý oheň, jejich život – jako rozpadlý hrad – neprozrazuje nic z vědomí bezpečí a důvěry křesťana tváří v tvář těžkým ranám osudu.*“ Zdroj: KREMER, Jacob a Franz KÖNIG. *Křesťan na prahu třetího tisíciletí.* Praha: Vyšehrad, 1996, s. 15.

[331] Ivan Martin „Magor“ Jirous (23. 9. 1944–9. 11. 2011) byl český básník, výtvarný kritik a vůdčí osobnost českého undergroundu. O biskupu Vranovi napsal následující verše:
„*V bělostné říze biskup Vrana*
věří tak, jak mu věří strana.
Než trochu je mi s podivem,
že při mši svaté místo křížem
nežehná srpem a kladivem.“ Zdroj: JIROUS, Ivan Martin. *Magorovy labutí písně.* Praha: Torst, 2006, s. 77.

nechvalně známými dozorci:[332] „*Byl mnohokrát vyslýchán, z něho vzpomínek mohu říci to, že když byl na jednom z výslechů právě v uherskohradišťské věznici, hodili na něho deku, shodili ho ze schodů, tloukli ho, a měl díky tomu dosti podlomené zdraví.*“[333] Ildefons tohoto kněze znal a celý svůj život spolu udržovali přátelství. Velmi jej proto mrzí fakt, že si řeholník přes svoji dobrotu a laskavost vytrpěl kruté týrání, načež jeho bratr (agent Novák) aktivně sloužil Státní bezpečnosti, a užíval všelijakých výhod a benefitů: „[…] *víte, to je to právě, že tato obrovská nesvoboda, ta nejistota. Člověk má nějaké své přesvědčení a kvůli tomu je nějak perzekuován. Je to zkrátka špatně a nejvíc bizarní mi na tom přijde to, že tak prostě svatý muž a kněz…a jeho bratr byl agentem Státní bezpečnosti.*“

Poznamenán touto skutečností pak tím hořčeji vnímal, když se těsně po změně režimu v kostelích objevili do té doby zarytí komunisté: „*Když vám to řeknu… První Vánoce 1989. Kostel byl narvaný k prasknutí. První řady obsadili bývalí funkcionáři KSČ, a učitelé, kteří byli ve straně a podobně, tak jsem to z toho kůru pozoroval a řekněme s takovým nadhledem.*“ Tuto skutečnost informant vnímal rozporuplně: „*Malinko ve mně byly smíšené pocity.*“ Tyto pocity měl oprávněně, od mnohých přítomných byla návštěva kostela jen určitou pózou, za kterou byla pravděpodobně snaha o opětovné přijetí mezi občany, kteří vyznávali odlišný světonázor: „*A dnes musím říct, že jsem je měl oprávněně, protože to nebyl upřímný zájem, ale doslova to bylo převlečení kabátu a tady ta jejich povrchnost prostě se zdůraznila tím, že zájem časem minul, že pak do kostela nechodili, takže to bylo jenom tak naoko.*“ Odmítá pak vysvětlení některých komunistů, kteří se snažili svou předrevoluční činnost omluvit: „*A takové ty fráze typu: „My jsme nemohli chodit do kostela a tak dále…“ To já neuznávám.*“

Důstojnost a úcta – přežitek?

Ildefons si myslí, že v dřívější době nejenže chodilo více lidí do kostelů, ale také mnohem hlouběji prožívali samotnou liturgii: „*Že tehdy skutečně lidé více prožívali liturgii než třeba dnes, kdy jsou spíše takoví pasivní účastníci, kteří si mnohdy přijdou v uvozovkách splnit nedělní povinnost.*“ Dnes prý spousta lidí ani nezpívá, a nijak aktivně se do chodu liturgie nezapojuje. Zkrátka si pouze plní svoji křesťanskou povinnost, být účastni nedělní bohoslužbě: „*Odsedí to tam, aniž*

[332] Jedním z dozorců byl i Alois Grebeníček, otec bývalého poslance za KSČM Miroslava Grebeníčka, který jednak odmítal uznat krutost výslechů v uherskohradišťské věznici, jednak sám také aktivně vystupoval proti římskokatolické církvi, o čemž svědčí některé jeho publikace. Viz například GREBENÍČEK, Miroslav. *Ve znamení kříže: podvody nelze halit svatou rouškou*. Praha: Ottovo nakladatelství, s.r.o., 2019.

[333] Existuje však spis z roku 1956, ve kterém sám Grebeníček popisuje sadistické praktiky ve věznici: „*Vyšetřování elektrickým proudem spočívalo v tom, že na půdě v oddělené místnosti bylo normální vedení ze zásuvky elektrického proudu vedeno do plechové destičky, která se dávala vyšetřovaným do bot.*“ Dále uvádí, že po takovém mučení vyšetřovaní nemohli kolikrát ani chodit. Zdroj: *Archiv bezpečnostních složek* (ABS), Fondy centrálních útvarů ministerstva vnitra (MV, FMV) a ministerstva vnitra České socialistické republiky (MV ČSR), Používání nesprávných metod na KV StB Uherské Hradiště, sign. A 8 i. j. 459, fol. 26.

by třeba cokoliv zazpívali. A tehdy to bylo zase o něčem jiném. Třeba i sílu zpěvu vnímám, že byla tehdy větší, nebo takové to nadšení, ale… To možná souvisí i s počtem těch věřících v kostele." Tuto ztrátu zájmu přispívat svým zpěvem do kolektivní lidové produkce přičítá Ildefons tomu, že dnešní generace mladých lidí nikterak hudbu neprodukuje, a pouze ji přijímá: „*Ale dneska ti mladí lidé buď mají nějaké ty magnetofony, ano, anebo mají ty walkmany. Jenom prostě poslouchají, vlastně přijímají, ale samotní nic neprodukují. A já si myslím, že to je právě to, že z nich samotných nic nevychází, jo?*"

Často se také stává, že pokud se mladý pár rozhodne mít církevní svatební obřad, přichází mnohdy s požadavky na hudbu, která se do posvátného prostřední absolutně nehodí: „*Když už bývají dnes ty svatby a jiné obřady v kostele a vlastně… Mladí lidé úplně neví, neví, co v tom kostele se odehrává, netuší, neví, co očekávat, a tak kolikrát mají takové jako i zvrácené představy. Zvrácené představy o tom, co v tom kostele může a nemůže být. Mají oblíbenou nějakou píseň, populární hudba a podobně* […]."[334]

Svoboda je křehký dar

V posledním podtématu Ildefons vzpomíná na konec totalitního režimu. Zvláště se však zamýšlí nad svobodou, kterou v dnešní době máme: „*Ano, takže mi bylo zhruba padesát tři let v té době* [v roce 1989, pozn.]. *Dneska už lidé mají padesát a pořád se cítí takový jako svěží, že ještě mají řekněme polovinu života před sebou. Já už jsem si připadal velice starý, hehe* (smích)." Jelikož byl informant čerstvě před důchodem, žádné zářné vyhlídky do budoucna neměl a spíše se těšil na zasloužený odpočinek: „*Hmm doba, která přináší nové výzvy, nové možnosti, ale právě i vidinu té svobody, s kterou je potřeba nějakým způsobem naložit. Já už jsem byl vlastně tak řekněme skoro před důchodem, a říkal jsem si, že mě už nic až tak velkého nečeká.*" Samozřejmě ale dodává, že změnu poměrů vnímal veskrze pozitivně: „*Byla to doba euforie, plná nadšení, a já si myslím, že přinesla mnoho dobrého, ani ta minulá doba nebyla špatná, jak někteří tvrdí, nebyla ani zase ve všem dobrá, jo, ale myslím, že dnes se máme velmi dobře a můžeme za to Bohu děkovat. A už je na každém z nás, jak si s těmi možnostmi a svobodou naložíme.*" Právě svoboda a demokracie se dle informanta pojí s velkou mírou odpovědnosti, kterou každý drží ve svých rukou a musí s ní umět nakládat: „*Máme sice*

[334] Oficiální příručka pro varhaníky je ve výběru hudby ke svatebnímu obřadu velmi striktní, avšak v plném souladu s církevní povahou svátosti manželství: „*Pěvecké (sólové a sborové) vložky musí být zhudebněné náboženské texty, nejlépe žalmy nebo jiné úryvky z Písma sv. Instrumentální vložky mají být autentické skladby pro daný nástroj. Tak často se vyskytující Ave Maria nejsou tím nejvhodnějším. Je nutné vyloučit zpívané nebo hrané úryvky oper (Smetana: Věrné milování), milostné písně umělé (Fibich: Má dívenka, jak růže je) nebo lidové (Už mou milou do kostela vedou), populární melodie (Vačkář: Vzpomínka na Zbiroh) apod. Pochody z oper (Wagner: Lohengrin; Mendelssohn-Bartholdy: Sen noci svatojánské) lze nahradit jinými skladbami (Wiedermann, Stanley aj.). Toto je potřeba taktně, ale důsledně prosadit vůči svatebčanům i hudebníkům místním, případně hostujícím.*" Zdroj: CIKRLE, Karel a Jiří SEHNAL. *Příručka pro varhaníky.* Rosice: Gloria, 1999, s. 96.

jiné možnosti, máme více svobody, ale ta svoboda se pojí s nějakou zodpovědností a ta se kolikrát jaksi vytrácí…"

Úplným závěrem Ildefons odkazuje jeho osobní poselství, které sice směřoval autorovi práce, ten nicméně shledal, že je aktuální pro všechny čtenáře předložené práce: „*Já pevně věřím, že tato práce bude ku prospěchu nejen vám, ale i širší veřejnosti, a zejména mladým lidem, kteří by se měli poučit o tom, co tady kdy bylo.* […] *Vždy zůstaňte věren svým ideálům. A běžte se vzpřímenou hlavou čestně k dobrému cíli. To vám ze srdce přeji.*"

4.7 Společná vystupující témata

V průběhu analýzy rozhovorů se autorovi práce vynořilo několik témat, která všechny informanty spojovala. Na řadu věcí vyslovili stejný, nebo podobný názor, a to přesto, že každý z nich z jiného prostředí, mají odlišné vzdělání či případně sociální status.

Vedení uměleckých škol zpravidla nedělalo problémy

Všichni informanti se překvapivě shodli na tom, že v dobách studií nezažívali útlak a šikanu za jejich náboženské přesvědčení a hudební činnost při náboženské obci ze strany vedení uměleckých škol. Ricerius v prvním rozhovoru podal svědectví o tom, že umělecké školy byly mnohdy vůči věřícím studentům shovívavé. Sám informant nikdy žádný negativní výboj vůči své osobě nezažil, a naopak popisuje, jak se tehdejší vedení konzervatoře snažilo na škole udržet pedagogy, kteří byli pro režim určitým způsobem nepohodlní: „*profesor Martiník, ředitel konzervatoře nechával dožívat takovou tu generaci těch, těch lidí, ke kterým ti mladí vzhlíželi* […]." Sixtus zmiňuje, že šikanu zažil spíše ze strany spolužáků, kteří pocházeli povětšinou z prominentních, pokrokově smýšlejících rodin: „[…] *tlak ze strany vedení škol jsem ani žádný nepociťoval, dobře jsem se učil, a tak nebyla žádná záminka. Spíše byly problémy u spolužáků, a to mně citelně vadilo. Někteří mě brali jako kamaráda, se kterým je legrace, jiní se mi stále posmívali.*" Konkordie, která studovala na brněnské konzervatoři, tuto školu popisuje jako oázu svobody v čase totality: „*Ne, to nikdo neřešil, nikdo se mě nikdy neptal na konzervě, vůbec, aniž by mě nikdo popotahoval, ani ze spolužáků. Jako já možu říct, že co si pamatuju, v tom mým ročníku, to bylo šest roků ta konzerva, že sme věděli o sobě, kdo chodí do kostela, takže tam těch děcek bylo hodně. Fakt to byla taková oáza.*" Zdá se tedy, že školy s uměleckou profilací byly vůči věřícím studentům mnohem liberálnější než školy s jiným studijním zaměřením.

Jiná situace byla u škol vysokých, v případě Konkordie tehdejší pedagogické fakulty J. E. Purkyně v Brně: „*Protože na konzervatoř jsem se rozhodla, že mi bylo jasný, že mě kvůli náboženství nevezmou na pajdák, já jsem chtěla dělat pajdák, normálně učitelku na základce, a to mamce jasně řekli, že nedostanu doporučení v žádném případě, a to už jí říkali dopředu.*" Negativní zkušenost má i Ildefons, který ve škole zažil posmívání a problémy v souvislosti s jeho varhanickým působením: „*A já, když jsem byl aktivní v rámci té církevní obce, tak už to nějak zohledňováno v tom negativním slova smyslu bylo.*"

Informanti se tedy veskrze shodli na tom, že v souvislosti se studiem na konzervatoři, nebo vysoké umělecké škole nepocítili nátlak nebo šikanu ze strany vedení těchto škol kvůli

jejich konfesi nebo hudebním aktivitám v kostelech. Jedná se však o malý reprezentativní vzorek respondentů, při větším a obsáhlejším výzkumu by situace mohla být jiná.

Shovívavost vůči organizaci Pacem in terris

Dalším velkým tématem, které se prolnulo všemi rozhovory, byl vztah informantů ke kněžím působících v organizaci Pacem in terris. Ricerius přímo svůj vztah ke sdružení nezmínil, přiznává však, že díky knězi, který byl v rámci PIT aktivní, se výrazně držela, a byla podporována kvalitní liturgická hudba v kostele sv. Jakuba v Praze: „*Pavel Grimmig, který, už by mu letos byl sto jeden, který byl teda jako spolehlivá osoba Pacem in terris dosazen v roce osmdesát,* […] *kdy celý osmdesátý leta tam vlastně držel tu muziku a fungovalo to* […]". Sixtus organizaci vnímá podobně, protože prožil několik let v blízkosti kontroverzního P. Františka Jedličky. Tento kněz byl především aktivním agentem StB, nicméně si ze své pozice mohl prosadit věci, které výrazně přispívaly tvůrčí činnosti v oblasti liturgické hudby. Sám Jedlička pak informanta kryl před případnými útoky ze strany režimu: „*Zřejmě se o tom nikde nezmínil, protože nikdo z nás neutrpěl žádnou újmu.*" P. Martinec, o kterém se zmiňují informanti z Brna, si ze své pozice člena Pacem in terris mohl dovolit více než kněží, kteří ve sdružení nebyli. Přesto, že byl prokazatelně předvoláván k výslechům, aktivity scholy a organizování mládeže kryl: „*A v tomhle nás právě otec Tomáš držel. A on ze svý pozice, že tam byl tamhle v Pacem in terris dobře jo, já mu to nemám asi za zlý, jako není na co být hrdý, ale on zas si mohl dovolit to, co si dovolil, a my sme byli celkem dobře krytý* […]." Ildefons, přes svůj věk a poměrně konzervativní názory vnímá Pacem in terris jako něco, co nelze odsuzovat, protože nikdo neví, v jaké pozici byli kněží, do sdružení vstupující: „*Jedna věc je, jestli ti lidé, ti kněží skutečně věděli, co tím činí, jestli jim byly známé všecky souvislosti. Anebo, jestli věřili nějakému ideálu, že budou moci snáze spolupracovat se státním aparátem pro nějaký klid té církve. Je velice těžké, abych to nějak hodnotil. Myslím si zkrátka to, že byli kněží, kteří věřili v nějaký dobrý úmysl této organizace.*"

Liturgická hudba v době normalizace byla plošně na vyšší úrovni

Není s podivem, že se všichni informanti shodují na poklesu kvality liturgické hudby v dnešní době. Jako důvod uvádějí několik příkladů. Ricerius si myslí, že za snížení úrovně hudby může otevření jiných, lákavějších možností trávení volného času: „*Nezažil jsem v tom duchovním umění, se zase tolik neudálo, že by začalo být najednou něco jiný, nebo lepší. Začalo to jít spíš dolů, protože se lidé rozprchli a využili nové možnosti, že jo. Odešli do zahraničí, dělali jiný věci, otevřeli si jednoznačně jiný možnosti.*" O sborech hovořil taktéž Sixtus. Dle něj spousta z nich zanikla, naopak vzešly v oblibu rytmické scholy, které ne vždy splňují hudební úroveň pro důstojný doprovod bohoslužby: „*Dnes bohužel spousta chrámových sborů zanikla. Spíše se vyrojily kytarové*

scholy někdy s provedením nevalné úrovně." Konkordie s Adauctem si myslí, že vysoká kvalita liturgické hudby byla dána mimo jiné tím, že většina hudebníků zpívala nebo hrála s láskou a úctou k posvátné liturgii: „*Ale my sme byli neškodní, my sme žádnou politickou činnost nedělali. Nám stačilo to, že jsme spolu a že se angažujme v tom zpívání a v té muzice no.*" Ildefons vyslovuje názor, že dnes z kostelů kvalitní klasickou duchovní hudbu vytlačuje hudba populární, často nijak nesouvisející se samotnou liturgií: „*Mladí lidé úplně neví, neví, co v tom kostele se odehrává, netuší, neví, co očekávat, a tak kolikrát mají takové jako i zvrácené představy. Zvrácené představy o tom, co v tom kostele může a nemůže být. Mají oblíbenou nějakou píseň, populární hudba a podobně, jako ta Simonová s Chladilem, víte? A tak si to promítají právě i do té liturgie, která je ale poněkud o něčem jiném.*"

Věříme dnes méně?

Čtenáře nepřekvapí, že v České republice od roku 1989 podstatně ubylo věřících katolíků. Ostatně to dokládají čísla ze sčítání lidu. Ricerius tento vztah k duchovnu vztahuje na samotné hudebníky, kteří dnes do kostela přicházejí spíše za finančním výdělkem, než za duchovním prožitkem: „*Dnešní mladá generace, třeba dobrejch a vystudovaných muzikantů si to hlídá a dává si pozor, kam jde, pokud ten vztah k tomu kostelu není. I finančně je daleko těžší je přemlouvat, musí to být dobrý kamarádi.*" Sixtus už je v soudu na úbytek věřících konkrétnější, a tento dekrement dokazuje konkrétními počty: „*Konkrétně v Břevnově, když jsem ministrovával, byly v době totality v každý všední den bohoslužby v 6:30 a na nich bývalo zhruba 100–150 lidí. Proto se na nich také každý den ráno hrálo. Kromě toho byla ještě pravidelná večerní v 18:00 hodin. Pravda, spousta starých lidí zemřela, ale dnes jich tam bývá cirka dvacet.*" Adauctus vyjadřuje lítost nad úbytkem religiozity zvláště u mladší generace: „*Mně je hrozně líto té současné generace, že tam mládež spolu vůbec není, a jeden po druhém prostě končí. Přestávají věřit, páč víra je dar a pokud to člověk nezalívá, je to špatné.*" Ildefons pak vidí jako problém hlavně úbytek ideálu, že se dnes lidé ubírají často k věcem materiálním, nikoli duchovním: „[…] *hlavně co se změnilo, tak to jsou lidé, ano? Kteří do toho kostela přichází. Malinko vidím ten úbytek nejenom věřících, ale hlavně toho ideálu. Samozřejmě teď žijeme v nějaké době po tady té pandemii a jiných věcech. I ten úbytek je zřejmý, zvláště co se týče mladých lidí.*"

4.8 Sebereflexe výzkumníka a diskuse

Při výběru tématu diplomové práce jsem se řídil především vlastní oblastí zájmu, kterou je zejména hudba a historie. Sám již devět let aktivně hraji na varhany. Za tu dobu jsem procestoval velkou část naší republiky, poznával nové nástroje, a obzvláště životní příběhy varhaníků, kteří pravidelně a často nezištně za královský nástroj usedají. Ti si mnohdy posteskávali nad tím, že k nim do kostela přichází stále méně věřících, čímž upadá i chuť ke zpěvu, mnoho mší tak zůstává tichých, a varhaník jde radši k oltáři ministrovat. Nad tímto jevem jsem se dlouhou dobou zamýšlel a rozhodl se některé příběhy zpracovat. Do samotné práce jsem pak šel s tím, že narazím na převážné odmítnutí doby normalizace jakožto utlačovatelky věřících osob a vůbec celého náboženství. Při zpětném hodnocení vidím tento svůj prvotní dojem jako mylný, protože se většina informantů shodla na tom, že popisovaná doba sice byla nešťastná ve své ideologii, ale pro popisované téma to byla éra kvalitnější liturgické hudby, a především pevnějších vztahů jak mezilidských, tak k víře a církvi.

Když jsem si začal ujasňovat téma a jeho uchopení, přemýšlel jsem i nad tím, jak budu rozhovory analyzovat a interpretovat. Neměl jsem vůbec představu o tom, jak fungují jednotlivé výzkumné metody, mým původním plánem bylo rozhovory kousek po kousku komentovat tak, jak byly transkribovány. Po konzultaci s odbornicí jsem však došel k závěru, že dané téma je natolik nosné, že by bylo dobré zvolit metodu, která z rozhovorů dostane mnohem více informací a závěrů. Jako nejvhodnější se ukázala Interpretační fenomenologická analýza, se kterou jsem pracoval poprvé. Zpětně však vidím, že tento krok byl šťastný, a já jsem mohl nejen důkladně jednotlivé responze analyzovat, ale taktéž je v závěru propojovat, a hledat společná vystupující témata.

Předložené téma rozhodně nevyčerpalo svůj potenciál a obsah. Především by bylo třeba shromáždit více informantů, a s každým z nich provést osobní rozhovor, který by pak byl podrobně analyzován. Vedle toho by stálo za zvážení použití jiných výzkumných metod, kupříkladu narativní analýzy. Jen tak by bylo možné vyvodit jasnější a pevnější závěr, a potvrdit, případně vyvrátit výsledky mého výzkumu.

Závěrem sebereflexe bych rád zmínil některé práce, které s předloženým tématem souvisejí. Bohužel, dosud neexistuje ucelené dílo mapující postavení a život liturgických hudebníků v dobách totalitního režimu. Velmi přínosným a obsáhlým počinem je rigorózní

práce Zdeňka Stejskala,[335] která mapuje liturgickou hudbu na pražských kůrech, a to nejen v době normalizace, ale po celé trvání komunistického režimu. S touto prací jsem se snažil srovnat vyprávění dvou informantů z Prahy, kteří nezávisle na sobě potvrzovali některé skutečnosti tak, jak je popsal Stejskal ve svém rigorózu.

Dále byly sepsány kvalifikační práce na skladatele liturgické hudby. Jako velmi přínosnou zde cituji dizertační práci Víta Náměstka, ve které se autor věnuje knězi a skladateli Karlu Břízovi. Tato práce je dle mého názoru průlomová, co se poznání osobnosti popisovaného skladatele týče.[336] Josefu Olejníkovi a hudbě po Druhém vatikánském koncilu se věnovala kupříkladu Cecilie Pecháčková,[337] velmi zajímavá práce o Petru Ebenovi a jeho liturgické hudbě vznikla z pera Moniky Vávrové. Ta navíc provedla výzkum, jak četně se Ebenova hudba provozuje v brněnské diecézi, a jak je přijímána věřícími.[338] Přínosná je rovněž práce věnující se skladateli Karlu Skleničkovi, kterou sepsala jeho vnučka, Josefína Nedbalová.[339]

Bylo sepsáno i několik prací na samotné varhaníky. Výraznou osobností brněnské kultury na poli nejen liturgické hudby byl Stanislav Kostka Vrbka, kterého jsem sám zažil coby výborného improvizátora a velmi svérázného člověka, který si své místo musel velmi tvrdě vybudovat. Tomuto umělci se věnuje Jiří Kudrna, který dokonce jako přílohu své práce některé Vrbkovy skladby nahrál.[340] Jako poslední bych rád zmínil i práci věnovanou varhaníkovi Jaroslavu Vodrážkovi, kterou sepsala Jana Brůnová.[341] U této práce, přestože není nijak obsáhlá, oceňuji to, že autorka provedla rozhovor ještě se samotným Vodrážkou a jeho žáky. Tyto rozhovory pak potvrzují i závěry mé analýzy rozhovoru s Riceriem, který o Vodrážkovi rovněž hovořil.

---

335 STEJSKAL, Zdeněk. *Duchovní hudba na pražských katolických kůrech v době kulturní nesvobody 1948-1989*. Praha: Univerzita Karlova, 2008. Rigorózní práce. Filozofická fakulta, Ústav hudební vědy.

336 NÁMĚSTEK, Vít. *Pater Karel Bříza – kněz, redemptorista, disident, varhanář, varhaník, regenschori, skladatel, učitel*. Praha: Univerzita Karlova, 2022. Dizertační práce, Pedagogická fakulta, Oddělení pro vědeckou činnost.

337 PECHÁČKOVÁ, Cecilie. *Pater Josef Olejník a liturgická hudba po II. vatikánském koncilu*. Brno: Masarykova univerzita, 2011. Bakalářská práce. Filozofická fakulta.

338 VÁVROVÁ, Monika. *Petr Eben a uplatnění jeho liturgické hudby v brněnské diecézi*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2011. Diplomová práce. Cyrilometodějská teologická fakulta.

339 NEDBALOVÁ, Josefína. *Responsoriální žalmy Karla Skleničky*. Praha: Univerzita Karlova, 2019. Diplomová práce. Pedagogická fakulta, Katedra hudební výchovy. Vedoucí práce Stříteská, Leona.

340 KUDRNA, Jiří. *Stanislav Kostka Vrbka – život a tvorba brněnského varhaníka*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2017. Diplomová práce.

341 BRŮNOVÁ, Jana. *Jaroslav Vodrážka*. Brno: Janáčkova akademie múzických umění v Brně, Hudební fakulta, Katedra smyčcových nástrojů, 2015. Vedoucí diplomové práce odb. as. MgA. Pavel Černý.

Závěr

Předložená diplomová práce přináší pohled liturgických hudebníků na éru normalizace, tedy dobu sedmdesátých a osmdesátých let dvacátého století v socialistickém Československu. Cílem pak bylo podrobněji analyzovat žitou zkušenost těchto hudebníků, a sice v oblasti soužití s komunistickým režimem, liturgické hudby a dalších hledisek. Informanti byli vybráni na základě všech aspektů, které jsem považoval za důležité, a sice, že na výzkumu participovaly osoby jak z měst, tak malých vesnic, osoby hudebně vzdělané i hudební laici. Usoudil jsem, že potřebám diplomové práce postačí čtyři informanti, vybráni podle výše zmíněných kritérií. Je pravdou, že větším počtem participantů by výzkum nabyl na relevantnosti, musel jsem však přihlížet měřítkám požadovaným na rozsah závěrečné práce, bylo by nicméně velmi zajímavé ve výzkumu pokračovat, například prací disertační.

Výzkumem jsem se snažil odpovědět i na otázky, které jsem si vytyčil. Když jsem vybíral téma diplomové práce, a napadla mě myšlenka zpracovat pohled liturgických hudebníků na dobu normalizace, myslel jsem, že se většinově setkám s negativními názory na tuto dobu a na to, že jsou participanti rádi za éru, ve které dnes žijí. Samozřejmě, všichni z informantů minulý režim odsoudili, všichni se také ale shodli na tom, že v době totality bylo provozování liturgické hudby na mnohem vyšší úrovni. Právě sametovou revolucí a následným vývojem v desátých letech podle nich sice přišla svoboda, ale s ní také určitá laxnost vůči činnostem, které dříve lidé dělali s láskou, zápalem a osobním přesvědčením. Varhaníci a obecně liturgičtí hudebníci už dnes ani nemají prestiž a postavení, jako měli v dřívějších dobách, proto chybí i motivace nejen ke cvičení a zvelebování liturgické hudby, ale vůbec k tomu začít se učit hře na varhany. Je to aktivita náročná nejen po stránce hudební, ale především po stránce časové. Služba liturgického varhaníka je velkou, často nezištnou obětí, kterou dnes dobrovolně podstupuje pouze hrstka lidí. Často se také stává, že varhaníci, kteří nástroj vystudují na profesionální úrovni, nikdy při liturgii hrát nezačnou, protože jsou sami buď nevěřící, nebo je odradí malé finanční ohodnocení, které je v naší republice v porovnání s jinými evropskými (zvláště západními) zeměmi zanedbatelné.

Hlavní výzkumná otázka tedy byla zodpovězena v plném rozsahu, a sice, že hudebníci považují dobu normalizace za mnohem šťastnější, více tvůrčí a z pohledu liturgické hudby za mnohem kvalitnější. Věřící se více sdružovali v různých společenstvích, a panovaly mnohem provázanější a pevnější sociální vztahy než dnes.

Vedlejší výzkumné otázky byly rovněž zodpovězeny. Před započetím výzkumu jsem očekával že se totalitní režim do životů respondentů promítne v mnohem negativnější míře. Předpokládal jsem, že někteří z nich skrze své náboženské přesvědčení upadli v nemilost tehdejšímu režimu a byli různě pronásledováni. Opak je však pravdou. Za své působení v pozici liturgického hudebníka nebyl nikdo z nich nijak popotahován. Pouze Sixtus poznamenal, že byl sledován Státní bezpečností pro svou spojitost s P. Josefem Mixou (což vyplývá i z dochovaných spisů), nikdy však nepocítil přímý výboj vůči jeho osobě. Negativní narážky cítili informanti (zejména Sixtus a Ildefons) spíše ze strany jednotlivců, kteří často pocházeli z prominentních, „prorežimních" rodin. Od zaměstnanců státní správy proti nim však zakročeno nebylo. Zde bych však důrazně zmínil, že nelze tento výsledek aplikovat plošně. Jistě v naší republice žije velké množství pamětníků, kteří různé formy útlaku ze strany režimu pocítili, opět je zde tedy prostor pro případné další zkoumání tématu a zachycení většího výzkumného vzorku respondentů.

Taktéž vztah informantů ke sdružení Pacem in terris byl v době normalizace více než smířlivý. Přesto, že všichni o existenci organizace věděli, někteří netušili, jakou má primární funkci, jiní zase považovali členství v ní jako určitou úlitbu režimu. Většina z informantů se však shoduje na tom, že kněží organizovaní ve sdružení často velmi dbali na provozování kvalitní liturgické hudby, a byli v těsném kontaktu se samotnými hudebníky. Ve všech sledovaných případech byla spolupráce s těmito kněžími na bezproblémové, kolegiální úrovni. V případě opata Martince pak dokonce šlo o přímé zaštítění a ochranu mládežnické scholy, a to za cenu hrozícího předvolání na stanici StB. Žádný z participantů tedy nevnímá členství kněží v Pacem in terris vyloženě negativně a opovržlivě, spíše zdůrazňují, že je třeba se na problematiku dívat pohledem tehdejší doby a situace jak politické, tak církevní.

Co se pak podle všech informantů nejvíce změnilo, je osobní víra a přesvědčení jednotlivců. Útěchu dnes lidé často hledají v různých moderních lákadlech, které však velmi rychle pomíjí. Poměrně dobře tuto skutečnost ilustruje úsměvný bonmot z průvodce národní českou povahou: „*Přes 70 % Čechů tvrdí, že v Boha nevěří. Ale více než polovina z nich věří amuletům a horoskopům a každý desátý věří i po 40 letech komunismu učení Karla Marxe.*"[342] Je paradoxní, že komunisty tak nenáviděné náboženství bylo v dobách normalizace mnohem pevnější a silnější než dnes, o provozované liturgické hudbě nemluvě. Můžeme tak jen doufat, že tento vývoj nebude pokračovat, alespoň ne tak rychle, jako posledních třicet let.

[342] BERKA, Petr, Aleš PALÁN a Petr ŠŤASTNÝ. *Jací jsou? - Češi: zábavný průvodce národní povahou.* Přeložil Vladimír NOVÝ. V Brně: Lingea, 2020, s. 46.

Resumé

Diplomová práce si položila za cíl zmapovat žité zkušenosti liturgických hudebníků s dobou normalizace. Byly provedeny čtyři rozhovory s pěti pamětníky, kteří byli vybráni na základě předem daných aspektů, které zajišťovaly různorodost výzkumných vzorků. Rozhovory byly zaměřeny na éru normalizace a politiku v této době, postavení církve se zohledněním kolaborujících církevních organizací, a především na kvalitu provozované liturgické hudby ve zkoumaném období. Z analýzy vyplynulo, že respondenti nezažívali v době normalizace útlak ze strany vládnoucího režimu, který by přímo ohrožoval jejich kariéru, či dokonce omezení osobní svobody. Výzkum také přinesl zajímavý závěr, a sice, že školy s uměleckou profilací přistupovaly k věřícím studentům mnohem liberálněji a s pochopením. Liturgická hudba byla dle respondentů na násobně vyšší úrovni, než je v dnešní době. Důvodem je podle informantů fakt, že po sametové revoluci mnoho lidí využilo nových, lákavějších možností, jak trávit volný čas. Výsledky výzkumu potvrzují úpadek kvality církevní hudby a kvantity věřících.

Summary

The aim of the thesis was to map the lived experience of liturgical musicians with the period of normalization. Four interviews were conducted with five memoirists who were selected based on pre-determined aspects that ensured the diversity of the research sample. The interviews focused on the era of normalization and the politics of that time, the position of the church with consideration of collaborating church organizations, and, most importantly, the quality of liturgical music practiced during the period under study. The analysis revealed that the respondents did not experience oppression from the ruling regime during the normalization period that directly threatened their careers or even restricted their personal freedom. The research also yielded an interesting conclusion, namely that schools with an artistic profile treated religious students much more liberally and sympathetically. Liturgical music, according to the respondents, was at a level many times higher than it is today. The reason, according to the informants, is that after the Velvet Revolution many people took advantage of new, more attractive ways to spend their free time. The research results confirm the decline in the quality of church music and the quantity of worshippers.

Seznam zkratek

AMU – Akademie múzických umění v Praze

ČSSR – Československá socialistická republika

FOK – Symfonický orchestr hlavního města Prahy

IPA – Interpretační fenomenologická analýza

KSS – Komunistická strana Slovenska

MHKD – Mírové hnutí katolického duchovenstva

(**SKD**)**-PIT** – (Sdružení katolických duchovních) Pacem in terris

StB – Státní bezpečnost

ÚV KSČ – Ústřední výbor Komunistické strany Československa

ÚV KSSS – Ústřední výbor Komunistické strany Sovětského svazu

VŘSR – Velká říjnová socialistická revoluce

Seznam použitých zdrojů

Použitá literatura

Ackermann-Gemeinde. *Priestervereinigung Pacem in terris. Eine kritische Analyse.* München: Sozialwerk der Ackermann-Gemeinde, 1983.

ADAM, Adolf. *Liturgika: křesťanská bohoslužba a její vývoj*. Praha: Vyšehrad, 2001. ISBN 978-80-7021-968-3.

ADAM, Jan. *Osobnosti – Česko: Ottův slovník*. Praha: Ottovo nakladatelství, 2008. ISBN 978-80-7360-796-8.

ANDRLOVÁ, Petra. *Historie varhan a budovy sokolského Stadionu v Brně*. Brno: Janáčkova akademie múzických umění v Brně, Hudební fakulta, Katedra varhanní a historické interpretace, 2015. Vedoucí diplomové práce doc. MgA. Zdeněk Nováček.

BERKA, Petr, Aleš PALÁN a Petr ŠŤASTNÝ. *Jací jsou? - Češi: zábavný průvodce národní povahou*. Přeložil Vladimír NOVÝ. V Brně: Lingea, 2020. ISBN 978-80-7508-540-5.

BÍLEK, Jiří. *Brněnské kostely*. Brno: Jihomoravské sdružení katolických duchovních Pacem in terris, 1985.

BLECHA, Ivan. *Jan Patočka*. Olomouc: Votobia, 1997. ISBN |a80-7198-287-3.

BORECKÝ, Jaromír. *Stručný přehled dějin české hudby*. Praha: Mojmír Urbánek, 1928.

Boží cesta: písně a modlitby katolického křesťana: Olomouc: Velehrad, 1938.

BUDINSKÝ, Libor. *Deset prezidentů*. V Praze: Knižní klub, 2008. ISBN 978-80-242-2142-7.

Cantate. Český Těšín: Cor Jesu, 1991.

BRŮNOVÁ, Jana. *Jaroslav Vodrážka*. Brno: Janáčkova akademie múzických umění v Brně, Hudební fakulta, Katedra smyčcových nástrojů, 2015. Vedoucí diplomové práce odb. as. MgA. Pavel Černý.

CIKRLE, Karel a Jiří SEHNAL. *Příručka pro varhaníky*. Rosice: Gloria, 1999. ISBN 80-86200-13-2.

CIKRLE, Karel a Willi TÜRK, ed. *Varhanní doprovod kancionálu*. 2. vyd., [1. vyd. v nakl. Musica Sacra]. Brno: Musica Sacra, 2009.

CÍSAŘ, ČESTMÍR. *Moji Českoslovenští prezidenti*. Praha: Slávy Dcera, 2006. ISBN 80-903725-0-3.

CUHRA, Jaroslav. *Československo-vatikánská jednání 1968-1989*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky, 2001. ISBN 80-7285-008-3.

CULEK, Josef. *Jan Palach: [11. 8. 1948–19. 1. 1969]: dokument č. I ze soukromého archívu zpracovatele*. Praha: Práce, 1990.

Cyrilometodějský kancionál. 12. vyd. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1968.

ČEPIČKA, Alexej. *Za nerozbornou obranu vlasti: sborník statí, projevů a rozkazů*. Praha: Naše vojsko, 1954.

ČERNUŠÁK, Gracian, Bohumír ŠTĚDROŇ a Zdenko NOVÁČEK, ed. *Československý hudební slovník osob a institucí*. Sv. 2, M-Ž. Praha: Státní hudební vydavatelství, 1965.

DOLEŽALOVÁ, Markéta, ed. *Velehrad vás volá!* Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2017. ISBN 978-80-87912-83-6.

DVOŘÁKOVÁ, Magdalena. *Tajemná místa komunismu: fascinující místa české historie*. Brno: CPress, 2018. ISBN 978-80-264-1855-9.

EICHLER, Karel. *Cesta k věčné spáse: sbírka modliteb a duchovních písní pro diecési brněnskou*. Sv. 3. Úplné vydání. V Brně: Knihtiskárna benediktinů rajhradských, 1915.

FIALA, Petr a Jiří HANUŠ. *Koinótés: Felix M. Davídek a skrytá církev*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1994.

FRANZEN, August, Roland FRÖHLICH, Bedřich SMÉKAL a Marta RYNEŠOVÁ. *Malé dějiny církve*. V Kostelním Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006. ISBN 80-7195-082-3.

FRYČAJ, Tomáš a Tomáš BEČÁK. *Katolický Kancionál*. V Olomouci: Aloys Škarnicl, 1847.

GLOGAR, Josef. *Hosana: zpěvník křesťanských písní*. 5. vyd. Praha: Portál, 2003.

GRAJEWSKI, Andrzej a Petruška ŠUSTROVÁ. *Jidášův komplex: zraněná církev: křesťané ve střední a východní Evropě mezi odporem a kolaborací*. Praha: Prostor, 2002.

GREBENÍČEK, Miroslav. *Ve znamení kříže: podvody nelze halit svatou rouškou*. Praha: Ottovo nakladatelství, s.r.o., 2019. ISBN 978-80-7451-750-1.

HANUŠ, Jiří. *Malý slovník osobností českého katolicismu 20. století s antologií textů*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005. ISBN 80-7325-029-2.

HAVLÍČEK, Dušan. *Listy v exilu: obsahová analýza časopisu Listy, který v letech 1971 až 1989 vydával v Římě Jiří Pelikán*. Olomouc: Burian a Tichák, 2008. ISBN 978-80-903687-7-4.

HENDL, Jan. *Úvod do kvalitativního výzkumu*. Praha: Karolinum, 1999. ISBN 80-246-0030-7.

Hlaholík. 3. vyd. Brno: Lynx, 2014.

HURNÍK, Ilja a Petr EBEN. *Česká Orffova škola*. 1, Začátky. Praha: Supraphon, 1969.

HUSÁK, Gustáv. *Výber z prejavov a statí. Zväzok 2: Február 1973–apríl 1981*. Bratislava: Pravda, 1982.

JAN XXIII. *Pacem in terris: Mír na zemi: okružní list svatého Otce Jana XXIII. o míru mezi národy a o tom, jak ho nastolit v pravdě, spravedlnosti, lásce a svobodě, Řím, 11. dubna 1963*. Praha: Vyšehrad, 1969.

JÁNSKÁ, Anna, ed. *Tváře normalizace*. Praha: N media, 2019. ISBN 978-80-907652-6-9.

JIROUS, Ivan Martin. *Magorovy labutí písně*. Praha: Torst, 2006. ISBN 80-7215-296-3.

KABÁT, Jindřich. *Psychologie komunismu*. Praha: Práh, 2011. ISBN 978-80-7252-347-4.

KADLEC, Vladimír, Bohumil ČERNÝ a Josef TOMEŠ. *Podivné konce našich prezidentů*. Hradec Králové: Kruh, 1991. ISBN 80-7031-612-8.

KAMARÁDOVÁ, Eva. *Osobnost a život P. Josefa Olejníka*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2012. Diplomová práce. Cyrilometodějská teologická fakulta.

Kancionál: společný zpěvník českých a moravských diecézí. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1973.

KAPLAN, Karel. *Kořeny československé reformy 1968*. Brno: Doplněk, 2002. ISBN 80-7239-135-6.

KAPLAN, Karel. *Kronika komunistického Československa. Alexej Čepička – dobová dramata komunistické moci*. Brno: Barrister & Principal, 2011. ISBN 978-80-87474-22-8.

KAPLAN, Karel. *Stát a církev v Československu v letech 1948–1953*. Brno: Doplněk, 1993. ISBN 80-85270-22-6.

KLUSÁKOVÁ, Zoe. *O tom, co bylo*. Praha: Mladá fronta, 2005. ISBN 80-204-1190-9.

KOSATÍK, Pavel. *Čeští demokraté: 50 nejvýznamnějších osobností veřejného života*. Praha: Mladá fronta, 2010. ISBN 978-80-204-2307-8.

KOSATÍK, Pavel. *Devět žen z Hradu*. Praha: Mladá fronta, 1999. ISBN 80-204-0776-6.

KOSTÍNKOVÁ, Koutná. J. a I. ČERMÁK. *Interpretativní fenomenologická analýza*. Brno: Masarykova univerzita, 2003.

KOTYK, Václav. *Michail Sergejevič Gorbačov: M.S. Gorbačov a Evropa*. Praha: EVA – Milan Nevole, 1999.

KRÁTKÝ, Stanislav. *Druhý vatikánský koncil a jeho poselství*. Praha: Vyšehrad, 1970.

KREMER, Jacob a Franz KÖNIG. *Křesťan na prahu třetího tisíciletí*. Praha: Vyšehrad, 1996. ISBN 80-7021-179-2.

KRYL, Karel, Jan ŠULC a Jana JISKROVÁ. *Texty písní*. Praha: Torst, 1998. ISBN 80-7215-076-6.

KUBEČKOVÁ, Magdaléna. *Textové úpravy písní v katolických kancionálech 19. a 20. století*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2018. Diplomová práce, Filozofická fakulta.

KUBÍČEK, Jaromír a Mirko RIEDL. *Bibliografie periodik Jihomoravského kraje 1966–1985*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 1990.

KUDRNA, Jiří. *Stanislav Kostka Vrbka – život a tvorba brněnského varhaníka*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2017. Diplomová práce.

LARKIN, Michael; FLOWERS, Paul; SMITH, Jonathan A. *Interpretative phenomenological analysis: Theory, method and research*. London: Sage Publications, 2009.

LYKO, Petr. *Varhanářská firma Rieger*. Ostrava: Ostravská univerzita, Pedagogická fakulta, 2017.

MARTINEC, Lukáš Evžen. *Ad honorem abbatis: Lukáš Evžen Martinec, OSA*. Brno: Michal Štefl, 2010.

MÁTLOVÁ, Simona. *Soudní procesy s brněnskými augustiniány po roce 1948*. Brno, 2015. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Vedoucí práce prof. PhDr. Jiří Hanuš, Ph.D.

MEDEK, Václav, Jaroslav ŽOHA a Katolická církev. *Dějiny olomoucké arcidiecéze: osudy moravské církve do konce 14. věku, 1. díl*. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1971.

MĚCHÝŘ, Jan. *Velký převrat či snad revoluce sametová? Několik informací, poznámek a komentářů o naší takřečené něžné revoluci a jejích osudech 1989–1992*. Praha: Progetto, 1999. ISBN 80-86366-00-6.

MLČOCH, Jiří. *Varhany: od teorie k praxi*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2015. ISBN 978-80-244-4525-0.

NÁMĚSTEK, Vít. *Pater Karel Bříza – kněz, redemptorista, disident, varhanář, varhaník, regenschori, skladatel, učitel*. Praha: Univerzita Karlova, 2022. Dizertační práce, Pedagogická fakulta, Oddělení pro vědeckou činnost.

NEDBALOVÁ, Josefína. *Responsoriální žalmy Karla Skleničky*. Praha: Univerzita Karlova, 2019. Diplomová práce. Pedagogická fakulta, Katedra hudební výchovy. Vedoucí práce Stříteská, Leona.

OLEJNÍK, Josef a Jan MAREK. *Žaltář: responzoriální žalmy: pro neděli, slavnosti, svátky, památky a mše spojené s určitými obřady*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2000.

OREL, Dobroslav. *Český kancionál*. 17. vyd. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1968.

OTÁHAL, Milan a Ústav pro soudobé dějiny (Akademie věd ČR). *Opozice, moc, společnost 1969-1989: příspěvek k dějinám "normalizace"*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1994. ISBN 80-85800-12-8.

PECHÁČKOVÁ, Cecilie. *Pater Josef Olejník a liturgická hudba po II. vatikánském koncilu*. Brno: Masarykova univerzita, 2011. Bakalářská práce. Filozofická fakulta.

PEJŠKA, Josef. *Církevní právo se zřetelem k partikulárnímu právu československému, Svazek druhý: Hierarchický řád církevní*. V Oboříšti u Dobříše: Theologický ústav CSsR, 1937.

POKORNÝ, Ladislav a Katolická církev. *Liturgika, 3. [díl]: Základy liturgického zákonodárství. Slovo a úkon v liturgii*. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1978.

POLÍVKOVÁ, Milada. *Užití moderní duchovní hudby v liturgii katolické církve v českých zemích*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2007. Diplomová práce. Teologická fakulta.

PROCHÁZKA, Emil. *Pod kopulí bílé svatyně*. V Brně: Dědictví sv. Cyrila a Metoděje, 1940.

REINSBERG, Jiří a Tomáš KUBALÍK. *Knížka pro ministranty*. Praha: Portál, 1994. ISBN 80-85282-44-5.

RYANTOVÁ, Marie. *Českoslovenští prezidenti*. Praha: Paseka, 2016. ISBN 978-80-7432-500-7.

RYCHLÍK, Jan. *Češi a Slováci ve 20. století: spolupráce a konflikty 1914-1992*. Vydání ve Vyšehradu druhé. Praha: Vyšehrad, 2015. ISBN 978-80-7429-631-4.

SEHNAL, Jiří. *Figurální mše na Moravě od 17. století do současnosti*. Brno: Moravská zemská knihovna v Brně, 2020. ISBN 978-80-7051-294-4.

SEHNAL, Jiří. *Stručný přehled dějin katolické chrámové hudby*. Brno: Biskupství brněnské, 1997.

SIMAJCHL, Ladislav a Karel CIKRLE. *Kancionál: společný zpěvník českých a moravských diecézí s dodatkem pro diecézi královéhradeckou*. Praha: Katolický týdeník, 2004.

Směrnice ČBK pro používání liturgické hudby při bohoslužbách, zvláště ve vztahu k mládeži. Praha: Česká biskupská konference, 2015.

SMOLÍK, Václav. *Encyklika J. S. Papeže Pia X Pascendi Dominici gregis o učení modernistův*. Praha: Dědictví sv. Prokopa, 1911.

STEJSKAL, Zdeněk. *Duchovní hudba na pražských katolických kůrech v době kulturní nesvobody 1948-1989*. Praha: Univerzita Karlova, 2008. Rigorózní práce. Filozofická fakulta, Ústav hudební vědy.

STRÁNECKÝ, Vilém. *Brněnské kostely*. V Brně: Sdružení katolické Omladiny, 1940.

SUK, Jiří, František KOUDELKA a Jaroslav CUHRA. *Chronologie zániku komunistického režimu v Československu 1985-1990*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1999. ISBN 80-85270-88-9.

ŠIMULČÍK, Ján. *Svetlo z podzemia. Z kroniky katolíckého samizdatu 1969–1989*. Prešov: 1997.

ŠPIČKOVÁ, Václava. *Bílá svatyně*. Brno: Kongregace Milosrdných sester III. řádu svatého Františka.

ŠTĚDROŇ, Bohumír, Zdenko NOVÁČEK a Gracian ČERNUŠÁK. *Československý hudební slovník osob a institucí*. Sv. 1: A-L. Praha: Státní hudební vydavatelství, 1963.

ŠTĚDROŇ, Bohumír. *Wiedermann, Bedřich Antonín*. Kassel: Bärenreiter, 1968.

TICHÝ, Otto Albert. *O dobrou hudbu duchovní*. V Praze: Vyšehrad, 1940.

TOMEŠ, Josef, a kol. *Český biografický slovník XX. století: I. díl: A–J*. Praha: Paseka, 1999. ISBN 80-7185-248-1.

TOMÍŠKOVÁ, Marie a Eva ROZEHNALOVÁ. *Církevní stavby*. Brno: Ústav územního rozvoje, 1995.

ULČ, Ota. *Komunistická justice a třídní boj*. Brno: Stilus, 2016. ISBN 978-80-87122-99-0.

ULMAN, Oldřich, Ladislav SIMAJCHL a Karel CIKRLE. *Kancionál: společný zpěvník českých a moravských diecézí: vydání pro arcidiecézi olomouckou a diecézi ostravsko-opavskou*. 10. upr. vyd., v Katolickém týdeníku 1. vyd. Praha: Katolický týdeník, 2003.

VALENTA, Jiří. *Sovětská intervence v Československu 1968: Anatomie rozhodnutí*. Praha: Svoboda, 1991. ISBN 80-205-0213-0.

VANĚK, Miroslav. *Nedalo se tady dýchat: ekologie v českých zemích v letech 1968 až 1989*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR v nakl. Maxdorf, 1996. ISBN 80-85800-58-6.

VAVREČKA, Jakub. *Odkaz P. Josefa Olejníka*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013. Diplomová práce. Cyrilometodějská teologická fakulta.

VÁVROVÁ, Monika. *Petr Eben a uplatnění jeho liturgické hudby v brněnské diecézi*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2011. Diplomová práce. Cyrilometodějská teologická fakulta.

WEIS, Martin. *Svědectví dokumentů: (katolická církev v materiálech jihočeských archivů let 1949–1976)*. České Budějovice: Jih, 2009. ISBN 978-80-86266-33-6.

ZIKMUND, Jiří, Jiří HEROLD a Okresní archiv Hradec Králové. *Jaro, invaze a normalizace na Královéhradecku: Sborník dokumentů z let 1968–1970*. Hradec Králové: Kruh, 1990.

Zpěvy a modlitby z Taizé. Praha: Rosa, 2003. ISBN M-706518-06-0.

Zpěvy s odpovědí lidu. Praha: Sekretariát České liturgické komise, 1984.

Periodika

BÍLEK, Jan. Zavazuji se dobrovolně… In: *Paměť a dějiny: revue pro studium totalitních režimů*. Praha: Odbor archiv bezpečnostních složek Ministerstva vnitra České republiky, 2015, **(4)**, s. 4.

Brněnské noviny. Brno: Vilém Burkart, 12. 05. 1902, **1902**(108).

Český bratr: časopis Českobratrské církve evangelické. Praha: Synodní výbor Českobratrské církve evangelické, 11.1968, **44**(9).

DELEANU, Simona. Anticommunism, disidence and resistance in four popular democracies: Romania, Poland, Hungary and Czechoslovakia. In*: Cogito – Multidisciplinary research Journal*. Bucureşti: Pro Universitaria, 2015. **2**(2), s. 62.

Duchovní pastýř: měsíčník katolického duchovenstva. Praha: Hnutí vlasteneckých kněží, 1953, 3**(4)**.

FOJTÍK, Petr. Vzpomínka na jestřabského rodáka P. Františka Bureše. In: *Jestřabský zpravodaj*. Prosicové vydání. Jestřabí: vyšlo nákladem vlastním, 2009.

GULA, Marián. Vývoj typů spolupracovníků kontrarozvědky StB ve směrnicích pro agenturní práci. In: *Securitas imperii: sborník k problematice bezpečnostních služeb*. Praha: Themis, 1994, **1994**(1), s. 12.

JAKUBČIN, Pavol. Mírové hnutí katolického duchovenstva. In: *Salve,* **2011**(1), s. 33.
Lidová demokracie: orgán Československé strany lidové. Praha: Nakladatelství Lidová demokracie, 14.11.1981, **37**(270).

OUTHWAITE, William. 1968 in West Central Europe. In: *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*. Praha: Sociologický ústav AV, 2018, **54**(03), s. 454.

Pochodeň: Orgán východočeského KV KSČ. Hradec Králové: František Novák, 2.1.1990, **79**(1), s. 3.

Psalterium: zpravodaj pro duchovní hudbu. Praha: Psalterium, 2011, **5**(2), s. 2. ISSN 1802–2774. Dostupné také z: https://psalterium.cz/

Psalterium: zpravodaj pro duchovní hudbu. Praha: Psalterium, 2011, **5**(1).

Rudé právo: Ústřední orgán Komunistické strany Československa. Praha: Komunistická strana Československa, 18.12.1987, **67-68**(297), s. 1.

Rudé právo: Ústřední orgán Komunistické strany Československa. Praha: Komunistická strana Československa, 22.10.1977, **57–58**(250), s. 1.

Rudé právo: Ústřední orgán Komunistické strany Československa. Praha: Komunistická strana Československa, 20. 1. 1969, **49–50**(16), s. 2.

Rudé právo: Ústřední orgán Komunistické strany Československa. Praha: Komunistická strana Československa, 29.5.1975, **55–56**(124), s. 2.

SEHNAL, Jiří. Český zpěv při mši. In: *Hudební věda*. 4.1992, **29**(1), s. 13.

VILÍMEK, Tomáš. „Vážený soudruhu prezidente“. In: *Soudobé dějiny*. Praha: AV ČR – Akademie věd České republiky, 2022, **29**(1), s. 54.

Archiválie

Archiv Bezpečnostních složek (ABS), fond Operativní a vyšetřovací agenda bývalých státně-bezpečnostních složek, sign. KR-853531 MV, Novák Otto (2. 3. 1930).

Archiv Bezpečnostních složek (ABS), fond Operativní a vyšetřovací agenda bývalých státně-bezpečnostních složek, sign. KR-808586 MV, Hájek Jiří (22. 4. 1935).

Archiv Bezpečnostních složek (ABS), fond Operativní a vyšetřovací agenda bývalých státně-bezpečnostních složek, Svazky tajných spolupracovníků, sign. TS-744089 MV, Medek Václav (30. 8. 1922).

Archiv Bezpečnostních složek (ABS), fond Operativní a vyšetřovací agenda bývalých státně-bezpečnostních složek, sign. KR-597262 MV, Kalfus František (23. 10. 1921).

Archiv Bezpečnostních složek (ABS), fond Operativní a vyšetřovací agenda bývalých státně-bezpečnostních složek, Svazky tajných spolupracovníků, sign. TS-568721 MV, Ledvinová Irena (15. 9. 1923).

Archiv Bezpečnostních složek (ABS), fond Operativní a vyšetřovací agenda bývalých státně-bezpečnostních složek, Svazky tajných spolupracovníků, sign. TS-667058 MV, Vyskočil Jiří (15. 5. 1928).

Archiv Bezpečnostních složek (ABS), fond Operativní a vyšetřovací agenda bývalých státně-bezpečnostních složek, Svazky tajných spolupracovníků, sign. TS-647463 MV, Mixa Josef (8. 8. 1925).

Archiv Bezpečnostních složek (ABS), fond Operativní a vyšetřovací agenda bývalých státně-bezpečnostních složek, Svazky tajných spolupracovníků, sign. TS-747109 MV, Ropek Jiří (1. 7. 1922).

Archiv Bezpečnostních složek (ABS), fond Operativní a vyšetřovací agenda bývalých státně-bezpečnostních složek, Svazky tajných spolupracovníků, sign. TS-750458 MV, Jedlička František (1. 6. 1920).

Archiv Bezpečnostních složek (ABS), fond Operativní a vyšetřovací agenda bývalých státně-bezpečnostních složek, Svazky tajných spolupracovníků, sign. TS-758247 MV, Venhoda Miroslav (14. 8. 1915).

Archiv Bezpečnostních složek (ABS), fond Operativní a vyšetřovací agenda bývalých státně-bezpečnostních složek, Svazky tajných spolupracovníků, sign. TS-693529 MV, Kuneš Pavel (6. 2. 1937).

Archiv bezpečnostních složek (ABS), fond V/Brno, Objektové svazky, reg. č. OBŽ-11529, Novák.

Archiv bezpečnostních složek (ABS), Fondy centrálních útvarů ministerstva vnitra (MV, FMV) a ministerstva vnitra České socialistické republiky (MV ČSR), Používání nesprávných metod na KV StB Uherské Hradiště, sign. A 8 i. j. 459, fol. 26.

Archiv Bezpečnostních složek (ABS), fondy centrálních útvarů unitárního ministerstva vnitra a Federálního ministerstva vnitra, podklady pro jednání politického sekretariátu ÚV KSČ, usnesení politického sekretariátu a politického byra ÚV KSČ, sign. A 2/1 i. j. 854, Haken Eduard-cesta do Itálie.

Archiv bezpečnostních složek (ABS), Registrující útvar SEO KS SNB Brno, reg. č. 35245. Martinec Tomáš Josef (4. 8. 1925).

Archiv bezpečnostních složek (ABS). Fondy centrálních útvarů ministerstva vnitra (MV, FMV) a ministerstva vnitra České socialistické republiky (MV ČSR), 12.22. Denní informace o operativní situaci ze Správ StB v České socialistické republice, Denní informace ze S StB Brno (červenec-prosinec 1985), fol. 24.

Archiv bezpečnostních složek (ABS). Registrační protokol operačních svazků, 1. zvláštní oddělení KS MV Ostrava, reg. č. 9976, Josef Vrana.

Internetové odkazy a multimédia

312 – Nedejme se k spánku svésti | Kancionál. *Seznam písní | Kancionál* [online]. Copyright © [cit. 12.04.2023]. Dostupné z: https://kancional.cz/312

84/1968 Sb. Zákon, kterým se mění zákon č. 81/1966 Sb., o periodickém tisku a o ostatních hromadných informačních.... *Zákony pro lidi – Sbírka zákonů ČR v aktuálním konsolidovaném znění* [online]. Copyright © AION CS, s.r.o. 2010 [cit. 03.01.2023]. Dostupné z: https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1968-84

Až bude Anežka svatořečena, přijde do Čech svoboda. Proroctví se vyplnilo | Paměť národa. *Redirecting to https://www.pametnaroda.cz/cs* [online]. Copyright © 2008 [cit. 13.02.2023]. Dostupné z: https://www.pametnaroda.cz/cs/magazin/stalo-se/az-bude-anezka-svatorecena-prijde-do-cech-svoboda-proroctvi-se-vyplnilo

BRNĚNSKÉ UDÁLOSTI | Brněnský sedmnáctý. *Brněnský sedmnáctý* [online] [cit. 18.03.2023]. Dostupné z: https://www.brnensky17.cz/brnenske-udalosti

Český hudební slovník. *Otto Novák* [online] [cit. 09.02.2023]. Dostupné z: https://www.ceskyhudebnislovnik.cz/slovnik/index.php?option=com_mdictionary&task=record.record_print&tmpl=component&id=1001013

Encyklopedie Brna. *Emil Procházka – Profil osobnosti.* [online]. Dostupné z: https://encyklopedie.brna.cz/home-mmb/?acc=profil_osobnosti&load=19241

Encyklopedie Brna. *Grohova – Profil ulice.* [online] [cit. 16.03.2023]. Dostupné z: https://encyklopedie.brna.cz/home-mmb/?acc=profil_ulice&load=1456

Encyklopedie Brna. *Vídeňská – Profil ulice.* [online] [cit. 18.03.2023]. Dostupné z: https://encyklopedie.brna.cz/home-mmb/?acc=profil_ulice&load=6210

Farnost Panny Marie Sněžné v Praze. *Farnost Panny Marie Sněžné v Praze* [online]. Copyright © 2004 [cit. 28.02.2023]. Dostupné z: https://www.pms.ofm.cz/chram-14.html

Historie varhan. *Varhany v kostele svatého Mořice v Olomouci* [online]. Copyright © 2021 Římskokatolická farnost svatého Mořice Olomouc. Všechna práva vyhrazena [cit. 03.03.2023]. Dostupné z: https://varhany.moric-olomouc.cz/historie

Jesuit.cz. *P. Norbert Zelený* [online] [cit. 09.02.2023]. Dostupné z: http://www.jesuit.cz/vzpominka.php?id=26

Josef Rafaja – Rytmická mše – YouTube. *YouTube* [online]. Copyright © 2023 Google LLC [cit. 13.04.2023]. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=DndiyHTxsdg&ab_channel=JosefRafaja

NOVÁK, Ján. *Černý a černější.* Historický dokument, Česká televize, vyrobeno 2007. Dostupné také z: https://www.ceskatelevize.cz/porady/10123149359-cerni-a-cernejsi/

O společnosti Josefa Hercla. *Josef Hercl.* [online]. Copyright © [cit. 09.02.2023]. Dostupné z: http://www.josefhercl.cz/o-spolecnosti.html

Opera plus. *Brněnské krematorium se na jeden večer změní v koncertní síň* [online]. Dostupné z: https://operaplus.cz/brnenske-krematorium-se-na-jeden-vecer-zmeni-v-koncertni-sin/

OREL, Jaroslav a Amici musicae antiquae. *Cantus gregorianus* [zvukový záznam na CD]. Praha: Edit, 1991.

Pavel Kuneš (1937). *Redirecting to https://www.pametnaroda.cz/cs* [online]. Copyright © 2008 [cit. 13.04.2023]. Dostupné z: https://www.pametnaroda.cz/cs/kunes-pavel-1937

Politické procesy a političtí vězni – My jsme to nevzdali. *My jsme to nevzdali – Vzdělávací portál My jsme to nevzdali je určen především pedagogické veřejnosti se zájmem o výuku moderních dějin. Nachází se zde autentické nahrávky pamětníků, fotografie, komiksově zpracované příběhy, krátké animované filmy, rozhlasové dokumenty.* [online]. Dostupné z: https://www.myjsmetonevzdali.cz/temata/nastup-komunismu-a-padesata-leta/politicke-procesy-a-politicti-vezni/

Poslední adresa | Jedno jméno, jeden život, jedna tabulka. *Poslední adresa | Jedno jméno, jeden život, jedna tabulka* [online] [cit. 11.01.23]. Dostupné z: https://posledniadresa.cz/www/Names/Name/38

Pražské hřbitovy [online]. Copyright ©Q [cit. 15.02.2023]. Dostupné z: http://mapy.hrbitovy.cz/OUT/HTML/ZnackyPic/10000003/10038957.jpg

První varhany křesťané odmítali, teď si bez nich neumíme mši představit | Radio Prague International. *Zprávy z České republiky | Radio Prague International* [online]. Copyright © 1997 [cit. 28.02.2023]. Dostupné z: https://cesky.radio.cz/prvni-varhany-krestane-odmitali-ted-si-bez-nich-neumime-msi-predstavit-8112728

Při průzkumu hrobky královny Elišky Rejčky objevili vědci další hrob. Budou zjišťovat, komu patří | iROZHLAS – spolehlivé zprávy. *iROZHLAS – spolehlivé a rychlé zprávy* [online]. Copyright © 1997 [cit. 18.04.2023]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/veda-technologie/historie/hrob-eliska-rejcka-georadar-archeologove_brno_2304131052_anm

RENDL, Jan. *Zakázaný Bůh – Věří tak, jak mu věří strana* (E10). Historický dokument, Česká televize, vyrobeno 2021. Dostupné také z: https://www.ceskatelevize.cz/porady/11541935506-zakazany-buh/318291310120010/

Rodina a věřící se rozloučili se zemřelým P. Jiřím Hájkem – Diecéze plzeňská. *Plzeňská diecéze – Oficiální stránky plzeňské diecéze římskokatolické církve – Diecéze plzeňská* [online]. Copyright © 2023 Oficiální stránky Plzeňské diecéze [cit. 10.02.2023]. Dostupné z: https://www.bip.cz/cs/akce/2021-08-29-srpna-zemrel-p-jiri-hajek

Sčítání 2021. *Náboženská víra* [online]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/scitani2021/nabozenska-vira

Svatojakubské varhany – Sancti Jacobi Organum. *Sancti Jacobi Organum – Vítejte na stránkách nadačního fondu* [online]. Dostupné z: https://sanctijacobiorganum.com/svatojakubske-varhany/

Tvá láska, pane – YouTube. *YouTube* [online]. Copyright © 2023 Google LLC [cit. 13.04.2023]. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=BqNFofYMMGI&list=OLAK5uy_maXDZ7iIKAQ01WweFnTXnlt0ZyIp1kYU8&index=5&ab_channel=VariousArtists-Topic

Varhany a varhanáři v České republice. *Bratři Paštikové*. [online]. Copyright © [cit. 09.02.2023]. Dostupné z: http://www.varhany.net/zivotopis.php?idv=169916

Varhany a varhanáři v České republice. *Skapce* [online]. Dostupné z: http://www.varhany.net/cardheader.php?id=3168&lok=612

Varhany a varhanáři v České republice. *Stradonice* [online]. Dostupné z: http://www.varhany.net/cardheader.php?lok=1350

Vatican. *Konstituce o posvátné liturgii Sacrosanctum Concilium* [online] [cit. 13.04.2023]. Dostupné z: https://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_const_19631204_sacrosanctum-concilium_cs.html

Vatican. *Musicam sacram* [online] [cit. 13.04.2023]. Dostupné z: https://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_instr_19670305_musicam-sacram_en.html

Ve věku nedožitých 83 let zemřel varhaník Jiří Ropek | Radio Prague International. *Zprávy z České republiky | Radio Prague International* [online]. Copyright © 1997 [cit. 09.02.2023]. Dostupné z: https://cesky.radio.cz/ve-veku-nedozitych-83-let-zemrel-varhanik-jiri-ropek-8508331

Zpívaný mešní řád | Liturgie.cz. | *Liturgie.cz* [online]. Copyright © Liturgie.cz [cit. 12.04.2023]. Dostupné z: https://www.liturgie.cz/temata/mse-svata/mesni-rad-v-celku/zpivany-mesni-rad

Seznam příloh

Příloha č. 1 – Sbor a orchestr, který nahrál rytmickou mši Josefa Rafaji……...i

Zdroj: FLIEDR, Bob. *Sborník: historie a současnost česko-slovenského gospelu*. Zlín: Salesiánský klub mládeže, 2010, s. 56.

Příloha č. 2 – Originál partitury písně Rozsvítím ve svém srdci lásku z Rytmické mše Josefa Rafaji……...……ii

Zdroj: Osobní archiv Josefa Rafaji.

Příloha č. 3 – Interiér kostela sv. Rodiny v Brně na Grohové v době normalizace…….iii

Zdroj: Archiv Kongregace Milosrdných sester III. řádu sv. Františka pod ochranou svaté Rodiny v Brně, ul. Grohova.

Příloha č. 4 – P. Tomáš Josef Martinec na archivních fotkách z roku 1960 a 1988……iv

Zdroje: *Archiv bezpečnostních složek* (ABS), fond V/Brno, sign. V-2396 Brno, Martinec Josef, fol. 212.

Augustiniánské opatství a farnost – 1971–1989. *Augustiniánské opatství a farnost – Úvod* [online]. Copyright © [cit. 14.03.2023]. Dostupné z: https://www.opatstvibrno.cz/farnost/farni-fotoarchiv/65-1971-1989.html

Příloha č. 5 – prof. Miroslav Příhoda diriguje pěvecký sbor v bazilice na Starém Brně. Rok 1972…….v

Zdroj: Augustiniánské opatství a farnost - 1971-1989. *Augustiniánské opatství a farnost – Úvod* [online]. Copyright © [cit. 14.03.2023]. Dostupné z: https://www.opatstvibrno.cz/farnost/farni-fotoarchiv/65-1971-1989.html

Příloha č. 6 – Primice P. Pavla Kopeckého v bazilice na Starém Brně v roce 1981……..vi

Příloha č. 7 – Rozhovor s Riceriem……..…..vii

Příloha č. 8 – Rozhovor se Sixtem……..…….xxii

Příloha č. 9 – Rozhovor s Konkordií a Adauctem……..xxxv

Příloha č. 10 – Rozhovor s Ildefonsem……xlvi